

Norske kvinner og tyske soldater.

En undersøkelse av kvinner fra Alta, Tromsø og Lenvik som var sammen med tyske soldater under andre verdenskrig.

”Den alminnelige erfaring synes bestemt å tale for at det blant dem har vært uforholdsmessig mange svakt begavede, også en del asociale psykoper- delvis endog likefrem sinnssyke.”

Helle Jørgensen
Mastergradsoppgave i historie
Det Samfunnsvitenskapelige fakultet
Universitetet i Tromsø
Vår 2006

I. Forord.

Da jeg var rundt ni år, fortalte mine foreldre meg at min egentlige farfar var tysk. Han hadde vært soldat i Tromsø under krigen, men var blitt drept allerede før min far ble født. Min farmor ville aldri fortelle om sine opplevelser, eller om min farfar. Både min farmor og min far er nå gått bort, og jeg sitter igjen med tusen spørsmål jeg aldri vil få svar på.

Da jeg begynte å arbeide med oppgaven, og satte meg inn i hva som har blitt skrevet om kvinner som var sammen med tyske soldater, kunne jeg ikke plassere min farmor i det bildet man har skapt av kvinnene. Kanskje er dette et forsøk på å fortelle min farmors historie, et forsøk på å forklare hvem hun var, hva hun kanskje opplevde, og et forsøk på å forstå det hun aldri selv ville fortelle.

Jeg ønsker først av alt å rette en stor takk til min veileder Randi Rønning Balsvik for støtte og gode råd under arbeidet med prosjektet, og til Kristin Mikalsen for kaffepauser og gjennomlesing av oppgaven. Videre vil jeg takke ansatte ved Statsarkivet i Tromsø, og da særlig Tore Sørensen for verdifull hjelp og godt humør.

Interesse og oppmuntring fra familien har hjulpet meg til å stå på, samtidig som de har gitt meg kjærkomne avbrekk fra oppgaveskrivningen.

Sist, men ikke minst, ønsker jeg å takke Angel for enestående omsorg, interesse og inspirasjon.

Tromsø 14.05.06

Helle Jørgensen

---

¹ Sitatet på forsiden er hentet fra en uttalelse av Dr. Arnulf Ødegård om kvinner som hadde et forhold til tyske soldater, 10.08.45. En hvitebok 2000: 158.

II. Innholdsfortegnelse

I. Forord.....	II
II. Innholdsfortegnelse.....	III
III. Tabeller.....	VI
Liste over forkortelser.....	VII
1. Innledning.....	1
1.1 Problemstilling.....	3
1.2 Avgrensinger.....	4
1.3 Oppgavens gang.....	5
1.4 Tidligere forskning.....	6
1.4.1 1945-1950.....	6
1.4.2 1980-2005.....	8
1.4.3. Internasjonal forskning.....	12
Norden.....	12
Frankrike.....	13
Tyskland.....	14
Kanaløyene.....	15
1.5 Kilder og metode.....	15
1.5.1 Innledning.....	15
1.5.2 Fødselsregistre for Lenvik-, Alta- og Tromsø sokneprestembete.....	16
1.5.3 Saksmapper i fylkesmannsarkivene for Troms og Finnmark.....	17
1.5.4 Arkiv for Troms politikammer.....	21
1.5.5 <i>Nordlys, Tromsø og Senjens Blad</i>	22
1.5.6 Lebensbornarkivet.....	22
1.5.7 Intervjuer.....	23

2. Okkupasjon og motstand i hverdagen.....	24
2.1 Innledning.....	24
2.2 Den tyske okkupasjonen.....	25
2.2.1 Tromsø.....	25
2.2.2 Alta.....	26
2.2.3 Lenvik.....	26
2.3 Motstand i hverdagen.....	27
2.4 Avslutning.....	30
3. Kvinnenes bakgrunn.....	31
3.1 Innledning.....	31
3.2 Hvor kom kvinnene fra?.....	31
3.3 Hvor gamle var kvinnene?.....	34
3.3.1 Sammenlignet med folketellingen.....	35
3.3.2 Sammenlignet med de andre undersøkelsene.....	36
3.4 Når ble barna født?.....	36
3.5 Hva gjorde kvinnene?.....	37
3.5.1 Kvinnenes yrker sammenlignet med andre undersøkelser...41	
3.6. Hvor mange av kvinnene arbeidet for Wehrmacht?.....	42
3.7 Medlemskap i NS.....	44
3.8 Hvor mange kvinner hadde et forhold til en tysk soldat?.....	45
3.9 Avslutning.....	46
4. Forhold, ekteskap og farskap.....	49
4.1 Innledning.....	49
4.2 Forholdene.....	49
4.2.1 Var parene forlovet?.....	51
4.3 Hvilke planer hadde parene for fremtiden?.....	52
4.4 Ekteskap.....	55
4.5 De som reiste til Tyskland.....	58
4.6 Økonomisk støtte fra Lebensborn.....	60
4.7 Avklaring av farskap.....	63
4.8 Avslutning.....	66

5. Reaksjoner etter krigen.....	68
5.1 Innledning.....	68
5.2 Overgrep.....	68
5.3 Ytringer.....	69
5.4 Suspendert.....	70
5.5 Internert.....	70
5.5 Ikke lenger norsk statsborger.....	74
5.7 Ekteskap etter krigen.....	75
5.8 Internert med sin tyske mann.....	75
5.9 Norsk-tyske lysninger.....	76
5.10 I forskning og litteratur.....	78
5.11 Avslutning.....	80
6. Den enslige moren.....	82
6.1 Innledning.....	82
6.2 Kvinnenes forhold til egne foreldre.....	83
6.3 Hva hendte med barna?.....	84
6.3.1 Hos mor.....	84
6.3.2. Adoptert.....	86
6.3.3 Barnedødelighet.....	88
6.4 Giftet kvinnen seg etter krigen?.....	89
6.5 Innkreving av barnebidrag etter krigen.....	91
6.6 Ønsket mor/verge barnebidrag?.....	93
6.7 Avslutning.....	96
7. Konklusjon.....	99
8. Vedlegg.....	105
8.1 Tabell VII over kvinnenes yrker i forhold til Folketellingen. Til kapittel 4.6.....	105
9. Bibliografi.....	106
9.1 Kilder.....	106
9.1.1 Utrykte kilder.....	106

9.1.2 Aviser.....	107
9.2 Litteratur.....	107
9.3 Internettider.....	108

III Tabeller.

Tabell I. Antall saksmapper i fylkesmannsarkivene som inneholdt informasjon om kvinner fra fødselsregistrene.....	18
Tabell II. Fødested til kvinnene i mitt materiale.....	32
Tabell III. Kvinnenes alder i 1946 sammenlignet med folketellingen fra samme år.....	35
Tabell IV. Kvinnenes alder sammenlignet med andre undersøkelser.....	36
Tabell V. Når ble barna født?.....	36
Tabell VI. Kvinnenes yrker sammenlignet med folketellingene.....	105
Tabell VII. Kvinnenes yrker sammenlignet med andre undersøkelser.....	41
Tabell VIII. Hvor mange av kvinnene i mitt materiale arbeidet for Wehrmacht?.....	42
Tabell IX. . Hvor lenge varte forholdene?.....	49
Tabell X. Var parene forlovet?.....	51
Tabell XI. Ekteskap.....	52
Tabell XII. Var barnefaren allerede gift?.....	53
Tabell XIII. Kvinner fra mitt materiale, som giftet seg med barnefaren.....	58
Tabell XIV. Ønsket kvinnene støtte fra Lebensborn?.....	61
Tabell XV. Erkjennelse av farskap i mitt materiale.....	63
Tabell XVI. Antall lysninger hvor paret var norsk-tysk, per avis og per måned 1945.....	77
Tabell XVII. Kvinner som ventet barn med en tysk soldat; forhold til sine foreldre.....	83
Tabell XVIII. Hvor bodde barnet?.....	84
Tabell XIX. Giftet kvinnene seg etter krigen?.....	89
Tabell XX. Ønsket mor/verge barnebidrag?.....	93

III. Liste over forkortelser.

Div. Fylkesmark. Troms I	Diverse saksmapper i fylkesmannsarkivet for Troms: Katalog for bidrags- og farskapssaker,
Div. Fylkesmark. Troms II	Diverse saksmapper i fylkesmannsarkivet for Troms: Katalog for krigsbarnsaker.
Div. Fylkesmark. Finnmark	Diverse saksmapper i fylkesmannsarkivet for Finnmark: Katalog for tyske farskapssaker.
FT 1930	Folketellingen i Norge 01.12.1930, 3. hefte. Det Statistiske Centralbyrå. NOS VIII.196.
FT 1946	Folketellingen i Norge 31.12.1946, 1. hefte. Det Statistiske Centralbyrå. NOS XI.2.

1. Innledning.

Beregnet ut fra antall registrerte barn med norske mødre og tyske fedre antar man at ca. 40-50 000 norske kvinner hadde et forhold til tyske soldater.¹ Samtiden ville ha det til at de var infantile, løsaktige kvinner med liten intelligens og lav sosial status, mens de i nyere tid har blir karakterisert som utkantkvinner som fikk livet snudd på hodet av invasjonen av over 300 000 tyske menn. Kvinnene blir beskrevet som unge kvinner fra landsbygda som arbeidet som hushjelp i byen. Rykket ut av opprinnelige ungdomsmiljø og sosiale nettverk ble de kjent med andre kvinner i samme situasjon. I byer og tettsteder var også de tyske soldatene.² Det kvinnene gjorde under okkupasjonen hadde neppe noen betydning for fiendens innsats, de hadde heller ikke brutt noen lov og kunne ikke straffes etter noen paragraf. Likevel ble de oppfattet som forrædere og ”tøser,” og utsatt for overgrep både fra myndigheter og privatpersoner.³

I dag kan disse kvinnene ikke sies å utgjøre noen enhetlig gruppe i sosiologisk forstand. Det er ingen samhandling mellom dem og ingen opprettholdelse av kulturelt felleskap. Forestillingene vi har om kvinnene i dag, har utgangspunkt i hendelsene etter krigen, mens man i virkeligheten vet lite om hvem disse kvinnene faktisk var. Kvinner som var sammen med tyske soldater er et stigmatisert og mytebelagt tema, hvor det finnes mange antagelser, men få konkrete svar.⁴ For å kunne bevege seg bort fra enkle bilder av kvinnene som enten prostituerte, eller viljeløse ofre, er det viktig man ser nærmere på deres sosiale bakgrunn, og hva som hendte med dem etter krigen.

Når en kvinne innledet et forhold til en tysk soldat, brøt hun med dype kulturelle tabuer.⁵ Kjersti Ericsson og Eva Simonsen skriver at samfunnets generelle kvinneforakt mot kvinner som ikke fulgte de trange normene som eksisterte for hva som var sømmelig innenfor seksualitet, også gjaldt kvinner som var sammen med tyske soldater. I tiden rundt andre verdenskrig ble kvinner som hadde et seksualliv utenfor ekteskapet, lett stemplet som ”tøser.” Innlot de seg med ”fienden,” ble de i tillegg sett på som forrædere og en trussel mot den etablerte orden. I følge veletablerte sosiale forestillinger måtte ”usedelige kvinner” holdes

---

¹ Borgersrud 2004: 19.

² Ellingsen 1995: 37- 43 og 74. Borgersrud 2005: 19-20.

³ Larsen (red.) 1999: 295.

⁴ Borgersrud 2005: 17, Borgersrud 2004: 19-20.

⁵ Ericsson og Simonsen 2004: 38.

under kontroll for at de ikke skulle forurense samfunnet med seksualiteten sin. Disse kvinnene ble sett på som mindreverdige, både sosialt og intellektuelt. Mange mente at det bare var slike ”usedelige kvinner” som kunne synke så dypt som til å omgås fiendens soldater.⁶

For å forstå folks reaksjoner og holdninger mot kvinnene som var med tyske soldater, mener Ericsson og Simonsen at må man sette seg inn i det forestillingsuniverset som ga næringen til dette hatet og motviljen mot kvinnene. Som mor ble kvinnen betraktet som avgjørende for nasjonens kulturelle og biologiske reproduksjon, kvinnens seksualitet skulle derfor stå i nasjonens tjeneste. Ved å omgås og ved å få barn med tyske soldater brøt kvinnene med tradisjonen for anstendig seksualitet og reproduksjon. Kvinnene ble et resirkulasjonsorgan for en fremmed nasjon og ”rase,” ikke for sin egen, og de ble en trussel mot nasjonens overlevelse og orden.⁷

Ericsson og Simonsen påpeker at selv om kvinnesynet representerte en klar pasifisering og objektivisering av kvinnen, ble kvinnene likevel moralsk fordømt og sett på som ansvarlig for sine egne handlinger. I krig forventes kvinner å ofre seg for sine hjemlige plikter, og å være trofaste mot sine menn og kjærester. Seksualitet blir ikke bare et spørsmål om dyd og anstendighet, men også et spørsmål om nasjonal ære og overlevelse. Kvinnene som var sammen med tyske soldater ble ansett som ”usedelige” og mindre intelligente, samtidig som de hadde sviktet moralsk og nasjonalt. Kvinnens kropp var som en nasjonal ressurs å regne, men kvinnene hadde latt denne ressursen tjene okkupanten.⁸

Fordømmelsen av kvinnene som hadde et forhold til tyske soldater fant altså sted allerede under krigen. Mange følte at disse kvinnene som gruppe, hadde tatt parti for okkupantene. Kvinnene selv oppfattet seg nok aldri som noen gruppe. De var enkeltindivider som kun hadde det til felles at de hadde et intimt forhold til en tysk soldat. Det var stor forskjell på en prostituert og en kvinne som giftet seg med sin første kjærlighet. Det som virkelig satte fokus på disse kvinnene, var hendelsene etter kapitulasjonen. Kvinner som hadde rykte på seg for å ha hatt et forhold til tyske soldater ble utsatt for overgrep av befolkningen og internert av

---

⁶ Ericsson og Simonsen 2005: 47, Ericsson og Simonsen 2004: 32-34

⁷ Ericsson og Simonsen 2004: 33-35.

⁸ Ericsson og Simonsen 2005: 47-48.

politi og hjemmestyrker. Fagfolk beskrev dem som åndssvake og pressen framstilte dem som prostituerte.⁹

1.1 Problemstilling.

Den overordnede problemstillingen i oppgaven er *Hvem var kvinnene som hadde et forhold til tyske soldater og hvilke reaksjoner ble de møtt med?* Jeg vil ta utgangspunkt i de kvinnene som fikk barn med tyske soldater under, og like etter krigen.

For å bedre belyse denne problemstillingen, vil et utvalg underproblemstillinger være behjelpelig.

- *Hva kan man si om kvinnenes bakgrunn?*

Hvor kom de fra? Hvor gamle var de? Hva arbeidet de med? Var de politisk aktive?

- *Hva kan man si om kvinnenes forhold til barnefaren?*

Var forholdene mellom kvinnene og de tyske soldatene seriøse, eller bare korte forbindelser? Hvilke planer hadde parene for framtiden? Ville de gifte seg? Ønsket kvinnene å reise til Tyskland? Var det mange av de involverte soldatene som allerede var gift i Tyskland? Ville kvinnene ha hjelp fra tyske myndigheter under krigen? Erkjente mennene farskapet til barna de fikk med de norske kvinnene?

- *Hvilke reaksjoner ble rettet mot kvinnene rett etter krigen?*

Kan man si noe om det norske samfunnets behandling av kvinnene i etterkrigstida, og hvilke reaksjoner som fant sted?

- *Hvordan var kvinnenes sosiale situasjon etter krigen?*

Kvinnene var i en utsatt posisjon i samfunnet. Kunne de beholde barna hos seg? Giftet mange av kvinnene seg på nytt? Kvinnene hadde rett til å motta barnebidrag for barna sine. Hvordan foregikk innkreving av barnebidrag etter krigen? Fikk man tak i fedrene som nå var sendt tilbake til sine respektive hjemland? Ønsket kvinnene å rippe opp i fortiden, eller ville de legge alt bak seg?

Jeg vil ta utgangspunkt i tre geografiske steder; Tromsø, Lenvik og Alta. Jeg valgte tre forskjellige steder for å gi et mest mulig representativt bilde av kvinnene som hadde et forhold til tyske soldater. I Alta var det et svært høyt antall tyske soldater i forhold til antall

---

⁹ Borgersrud 2005: 17.

fastboende. Tromsø var den største byen i Nord-Norge, og et sted mange kvinner dro til for å søke jobb, mens Lenvik var en ”vanlig” nordnorsk kommune.

Det som vil skille min undersøkelse fra tidligere forskning, er for det første mitt utvalg av kvinner. I og med at jeg ønsker å gi et bilde av en ”gjennomsnittlig” kvinne som var sammen med en tysk soldat, har jeg tatt utgangspunkt i de kvinnene som fikk barn med en soldat. Et barn kunne være resultatet av alt fra et langt forhold, til en kort affære. I en tid da tilgangen og kunnskapen om prevensjon i landsdelen var heller dårlig, var det mer tilfeldig hvem som ble gravid. Man behøvde ikke å tilhøre noen spesielle sosiale klasser, eller være utsatt eller svak i samfunnet, for å bli med barn. Ved å se på disse kvinnene, vil jeg dermed fange inn et bredere spekter, og gi et mer representativt bilde av dem, enn hva man har gjort i tidligere undersøkelser. Andre forskere som har forsøkt å gi et bilde på en ”typisk” kvinne som hadde et forhold til en tysk soldat, har hentet utvalget sitt fra kvinner som ble internert, arrestert, eller innlagt på sykehus.¹⁰ Videre vil jeg ha fokus på det kvantitative materialet, ikke enkeltskjebner, i tillegg til at jeg vil se på forskjellige geografiske lokaliseringer. Dermed vil min undersøkelse ta for seg faktorer som stykkevis har vært brakt på banen før, men ikke blitt sett på samlet.

1.2 Avgrensninger.

I Danmark ble kvinnene kalt *tyskepige*, i Nederland *moffenhoure*, på Kanaløyene *jerrybags* og i Frankrike *femme á boches*.¹¹ I Norge ble kvinnen som hadde vært sammen med tyske soldater under krigen kalt *tyskertøser*. Ordet tøs kan forklares som løsaktig eller prostituert, og det er neppe tilfeldig at tyskertøs og ikke tyskerpike, eller kjæreste ble brukt om kvinner som var sammen med tyske soldater. Kvinnens forbindelser ble ikke sett på som vanlige kjærlighetsforhold med varme intime følelser, men noe skittent, uanstendig og forrædersk. De handlet slik de gjorde fordi de ikke hadde hemninger eller moralbegreper. De overga seg seksuelt til fienden, og ble dermed tyskernes ”tøser.”¹² Senere har navnet ”tyskerjente” blitt ordet man har brukt på norske kvinner som hadde et forhold til en tysk okkupasjonssoldat. Selv om navnet kan sies å være ”mildere” enn tøs, har det fortsatt noe nedsettende og stigmatiserende over seg. ”Tysk” må sies å ha vært et skjellsord, både under og lenge etter

---

¹⁰ Se for eksempel Thingstad i En hvitebok 1999: 158-161, Rasmussen 1947, Hartmann 1946, Helgesen 1990.

¹¹ Drolshagen 1998: 26.

¹² Ellingsen 1995: 24. Ericsson og Simonsen 2005: 47 og 90.

krigen.¹³ Å bruke en betegnelse som ”jente” på kvinner som var alt fra 15 til 50 år, finner jeg ganske snevert.

Jeg har valgt å bruke betegnelse *kvinner som hadde et forhold til tyske soldater, eller kvinner som var sammen med tyske soldater*. ”Forhold,” og ”å være sammen med” er ganske vide betegnelser, og siden det handler om alt fra en liten flørt til ekteskap, synes jeg navnene er ganske dekkende. Selv om disse ikke kan sies å være begrep som kan erstatte uttrykk som ”tyskerjente,” har jeg ikke funnet noen mer beskrivende benevnelser.

I oppgaven vil soldatene, for enkelthets skyld, bli referert til som tyske. Dette fordi soldatene tilhørte den tyske krigsmakt, eller var i tjeneste hos tyskerne. I mitt materiale er det fedre som var fra Ukraina, Jugoslavia, Russland, Frankrike, Polen, Østerrike og Nederland. I tillegg vil jeg kun bruke betegnelsen ”soldat,” selv om det selvfølgelig fantes offiserer og annet høyere befal blant mennene.

Jeg vil ikke forsøke å gjøre noen større sammenligning av forholdene i Norge med situasjonen for kvinner i andre okkuperte land under andre verdenskrig, eller under andre kriger. Slike komparasjoner ligger utenfor oppgaven. Hovedvekten av undersøkelsene ligger på kvinnene fra Tromsø, Lenvik og Alta i tiden under- og rett etter okkupasjonen. Selv om det ville vært veldig interessant å ta for seg kvinnenes videre skjebner, har det ikke vært mulig innenfor oppgavens tids- og lengdemessige begrensninger. Jeg vil heller ikke ta for meg aspekter rundt barna.

1.3 Oppgavens gang.

Oppgaven er inndelt i fire hovedkapitler, som hver tar for seg sider ved kvinnene som fikk barn med tyske soldater. Jeg har valgt å innlede oppgavens hoveddel med et kort kapittel om det tyske nærværet i de forskjellige stedene og lokalbefolkningens forhold til de tyske soldatene. Dette fordi jeg ønsker å gi leseren en forståelse av hvor tilstedeværende de tyske soldatene enkelte steder i Norge var i lokalbefolkningens hverdag, og hvordan motstanden til tyskerne utartet seg i hverdagen. De andre kapitlene følger en kronologisk oppbygging. Først vil jeg ta for meg kvinnene under krigen. Jeg vil gå nærmere inn på kvinnenes bakgrunn og forholdene mellom kvinnene og soldatene. Så vil jeg se på hva som hendte med kvinnene i

---

¹³ Ericsson og Simonsen 2004: 109.

månedene etter kapitulasjonen, og til sist ta for meg noen aspekter ved hvordan det gikk med kvinnene etter krigen.

1.4 Tidligere forskning.

Jeg har valgt å dele tidligere forskning inn i to grupper, 1945-1950 og 1980-2005. Jeg har valgt en slik inndeling, fordi jeg ikke har funnet noen forskning av betydning på kvinner som var sammen med tyske soldater i tidsrommet mellom 1950 og 1980.

1.4.1 1945-1950.

Da krigen tok slutt satt mange igjen med oppfatninger om at nazismen hadde vært en form for galskap. Blant annet innenfor psykiatrien var det stor interesse for å få en større forståelse for de psykologiske forutsetningene til det man hadde sett og opplevd. Et av tilfellene som kom under lupen var kvinnene som hadde vært sammen med tyske soldater.¹⁴

I 1945 opprettet Sosialdepartementet et Krigsbarnutvalg for å utrede retningslinjer som burde legges til grunn for behandlingen av barn tilhørende norske kvinner og tyske soldater, kalt krigsbarn.¹⁵ Utvalget bad Dr. Ørnulf Ødegård om å klarlegge den åndelige utrustningen til kvinner som hadde vært sammen med tyske soldater, og barna deres.¹⁶ Ødegård tok utgangspunkt i kvinner som hadde vært innlagt på psykiatrisk avdeling på Gaustad sykehus. I følge Ødegård hadde det ikke blitt gjort noen undersøkelser på kvinner som hadde "fraternisert med tyskere." Samtidig mente at den alminnelige erfaring viste at det har vært mange svakt begavede blant kvinnene, og han har regnet med at minst halvparten av de som hadde fått barn med tyske soldater var åndssvake eller "arvemessig" mindreverdige. Kvinnene hadde "sjelelige defekter" som i stor grad var arvelige. Om moren var moren åndssvak, kunne 50 til 60 prosent av barna også bli det.¹⁷

Dr. Else Thingstad har i en undersøkelse fra sommeren 1946, også denne i regi av Krigsbarnutvalget. sett på 42 kvinner som hadde hatt et forhold til tyske soldater. 32 av informantene hadde blitt innbrakt under en razzia gjennomført av tyskere på jakt etter smittekilder for sykdommer, mens 10 var innlagt ved forskjellige sykehus i Vestfold. Alder,

---

¹⁴ Larsen (red.) 1999: 87.

¹⁵ Krigsbarn er barn født i Norge i tiden ca. 1940-1947 med norsk mor og far fra de tyske okkupasjonsstyrkene.

¹⁶ Olsen 1998: 346. Ødegård var overlege og direktør på Gaustad sykehus med arvelighetsforskning som spesialitet. Han var en sentral person i datidens vitenskapelige og offentlige liv.

¹⁷ En hvitebok 1999: 158-161.

seksuell historie og intelligens ble målt. I følge Thingstad var bare et fåtall av disse kvinnene ”normale,” mens resten var tilbakestående, noe som indikerte at intelligensen til disse kvinnene lå atskillig under gjennomsnittet.¹⁸

Fra november 1945 til sommeren 1946 utførte psykolog Augusta Rasmussen en intelligensundersøkelse av 310 kvinner som ble internert på Hovedøya utenfor Oslo på grunn av frykt for spredning av kjønnsykdommer. Ifølge undersøkelsen har 60 % av kvinnene en intelligens på under 75.¹⁹ Rasmussen har ikke skrevet noe om hvilke kvinner som lot seg undersøke eller den sosiale konteksten for undersøkelsen. Resultatene blir heller ikke vurdert i forhold til kvinnenens situasjon for øvrig.²⁰

Krigsbarnutvalget leverte sin innstilling i november 1945. Utvalget presenterte et nyansert bilde av kvinner som hadde vært med tyske soldater, og det var kritisk til resultatene fra de ovennevnte undersøkelsene. Ifølge Utvalget kom kvinnene fra alle lag i samfunnet og representerte en variert åndelig utrustning. Et ganske stort antall av kvinnene kom fra gode hjem, hadde god oppfostring og noen hadde til og med høyere utdanning. Det fantes ingenting som tydet på at kvinnene hadde en åndelig utrustning under gjennomsnittet. Årsaker til den ”sørgelige utglidningen” var å finne i relativiseringen og oppløsningen av moralbegreper og verdier. Hos kvinnene hadde plikt og troskap mot fedrelandet blitt sekundære verdier, ofret til fordel for begjær etter nytelse.²¹

En av de mest omfattende undersøkelsene i etterkrigstiden av kvinner som hadde hatt et forhold til tyske soldater, fant sted i Danmark. I 1946 undersøkte Dr. Grete Hartmann 204 kvinner i København, som var anmeldt til det danske sedelighetspolitiet for å ha smittet tyske soldater med kjønnsykdommer.²² Hartmann registrerte, blant annet, kvinnenens alder på undersøkelsestidspunktet, hvor de kom fra, deres utdanning, yrke og politiske tilhørighet.²³ Hartmann konkluderte med at kvinnene som hadde vært med sammen med tyske soldater, sett

---

¹⁸ En hvitebok 1999: 162-166.

¹⁹ Fra et medisinsk synspunkt lå skillet mellom sunnhet og sykdom ved IQ 90. Mennesker som hadde en IQ mellom 90 og 75 ble regnet som sinker, og de som hadde en IQ mellom 75 og 50 ble betraktet som tilbakestående og svakt begavede. Den øvre grensen for åndsvakhet gikk ved en IQ på 75. Ericsson og Simonsen 2004: 44-45.

²⁰ Rasmussen 1947: 166-169. Larsen (red.) 1999: 88.

²¹ En Hvitbok 1999: 132-135.

²² Hartmann 1946: 13.

²³ Hartmann 1946: 42-52. Undersøkelsen varte fra 1943-1946, slik at prosenttallene ikke gir et nøyaktig bilde av kvinnenens alder.

samlet, levde under heller beskjedne kår, selv om oppveksten ikke kunne sies å skille seg ut fra vanlige danske kvinners. Typiske trekk for kvinnene i undersøkelsen var liten skolegang, ustabile lavstatus jobber, arbeid hos tyskerne og at de var i konflikt med loven.²⁴

Hartmanns utvalg har nok ført til at halvprostituerte, kvinner med mange partnere og gjerne sosialt dårlig stilte kvinner var overrepresentert. Av de 204 kvinnene i undersøkelsen, hadde 132 født barn. Kun 34 % av disse barna hadde tysk far.²⁵ Utvalget, sammen med det lave antallet barn med tyske fedre, gjør at jeg ikke finner undersøkelsen særlig beskrivende for en ”gjennomsnittlig” kvinne som hadde et forhold til tyske soldater.

1.4.2 1980-2005.

Etter de første etterkrigsårene, roet oppmerksomheten seg rundt kvinner som hadde hatt et forhold til tyske soldater, og det ble snart noe ingen snakket om. Ikke før på 80-tallet virker temaet på nytt å komme opp, men da mest i lys av forskning og litteratur som berører krigsbarna.

En del skjønnlitterære verk av, blant andre, T. Nedreaas, H. Wassmo og L. Hiide,²⁶ ble skrevet på 80- og 90-tallet om kvinner som var sammen med tyske soldater og deres skjebne. S. Senje og A. Daatland Leira ga ut halvdokumentariske arbeid med utgangspunkt i intervjuer med kvinner som i etterkrigstiden levde i Norge, og kvinner som giftet seg med tyske soldater og bosatte seg i Øst Tyskland.²⁷ Litteraturen omhandler kun enkeltskjebner, i tillegg til forfatternes personlige betraktninger.

Kari Helgesen har i en undersøkelse i *Historisk Tidsskrift* fra 1990 sett på kvinner fra Møre og Romsdal, som hadde et forhold til tyske soldater. Helgesen har fokusert på tilhørighet, alder, yrke og sosial bakgrunn. Hun har sammenlignet resultatene fra deler av sitt materiale med folketellingene fra 1930 og 1946. Med utgangspunkt i kvinnenens livsstilling og yrker sammenlignet med kvinner generelt i fylket, har Helgesen konkludert med at kvinner som var sammen med tyske soldater, var svakere utrustet enn den kvinnelige befolkningen rundt dem. Helgesen har hentet utvalget sitt fra kvinner som var anmeldt til-, eller tatt i forvaring av

---

²⁴ Warring 1994: 36-39.

²⁵ Hartmann 1946: 43 og 64-67. Warring 1994: 32- 37. Helgesen 1990: 291-298.

²⁶ Nedreaas 1982, Wassmo 1981, 1988, 1990, Hiide 1996.

²⁷ Senje 1986, Daatland Leira 1987.

politiet fordi de hadde hatt et forhold, av en eller annen art, til tyske soldater.²⁸ Man vet lite om hvor mange av de kvinnene som hadde et forhold til tyske soldater, som faktisk ble internert eller anmeldt i tiden rett etter krigen. Flere kvinner ble nok utsatt for hets og trakassering, uten at de ble anmeldt eller tatt i forvaring. De som ble internert, var antakelig kvinner som allerede var synlige grupper i samfunnet.

Helgesens resultater bryter med forestillinger fra andre halvdel av 40-tallet om at kvinnene i hovedsak var prostituerte. Samtidig må det stilles spørsmålstejn ved representativiteten i Helgesens utvalg. Ved å kun se på kvinner som ble internert og fengslet, har hun fått en overvekt av unge kvinner fra landet med få ressurser i byen. Flere hadde vanskelige hjemmesituasjoner, noen var skilte, mens andre var fra heller dårlige miljø og hadde lav sosial status. Kvinnene i Helgesens materiale er kvinner som gjerne var stigmatisert og utsatt allerede i samtiden, og de er neppe det mest representative utvalget for en "gjennomsnittlig" kvinne som hadde et forhold til en tysk soldat.²⁹

Anette Warring gav i 1994 ut boken *Tyskerpiger under besættelse og retsoppgjør*, bygd på hennes doktoravhandling om danske kvinner som hadde vært sammen med tyske soldater. I følge Warring kom de rundt 50 000 danske kvinnene man kan anta har vært i kontakt med tyskerne, fra alle lag i samfunnet. De hadde forskjellig bakgrunn, tilhørighet og motiver. Samtidig var flertallet av kvinnene i en ung, kjærestesøkende alder. De bodde ikke hjemme, var utenfor familiens kontroll, og de var sosialt og utdanningsmessig dårlig stilt. Med bakgrunn i disse manglende ressursene hadde kvinnene vanskeligheter med å se konsekvensene av det de gjorde. Warring har likevel skrevet at kvinnene var en så uhomogen gruppe, at det burde stilles spørsmålstejn ved om det er tilrådelig å klassifisere dem sosiologisk eller psykologisk. Det eneste de hadde til felles var at de hadde en form for personlig kontakt med en, eller flere tyske soldater.³⁰ Warring har forklart reaksjonene etter krigen mot de danske kvinnene som var med tyske soldater med forestillinger om kvinnens rolle i nasjonens biologiske og kulturelle reproduksjon. Hvis kvinnene ikke var tro mot normer for seksualitet, barneavl og ekteskapsinngåelse, utgjorde de en trussel. I følge Warring

---

²⁸ Helgesen 1990: 295 ff.

²⁹ Ellingsen 1995: 74-77.

³⁰ Warring 1994: 24 f og 38 f.

var reaksjonene mot kvinnene et uttrykk for forestillinger om at de, gjennom sine seksuelle forhold, hadde krenket nasjonale og seksuelle normer.³¹

Dag Ellingsen har sammen med A. Warring og Inga Björnsdottir, i boka *Kvinner, krig og kjærlighet* fra 1995, tatt for seg kvinner som var sammen med okkupasjonssoldater under 2. Verdenskrig, i Norge, Danmark og på Island. Warring har bidratt med et kortere utrag av avhandlingen sin, mens Björnsdottirs har tatt for seg forholdene til islandske "amerikabruder."³² Björnsdottir har basert forskningen sin på dybdeintervjuer med islandske kvinner som var sammen med amerikanske soldater. Ellingsen har tatt for seg teorier om- og problemene med mytene rundt norske kvinner som var sammen med tyske soldater.³³

Kåre Olsen kom i 1998 med boka *Krigens barn*. Her har han tatt opp myndighetenes behandling av krigsbarna og mødrene deres. Olsen var den første til å utnytte materialet som Krigsbarnutvalget etterlot seg. Boka gir en utfyllende og deskriptiv beskrivelse av hva som hendte, med hovedvekt på barna, under og like etter krigen.³⁴ Olsen har sett på praktiske forhold rundt krigsbarn og mødrene, situasjonen for kvinnene, og myndighetenes holdninger overfor kvinnene og barna. Det er ikke presentert noen kvantitativ forskning på kvinnene, men boka gir en svært god oversikt over behandlingen av- og organiseringen rundt kvinnene som var med tyske soldater.

Trygve Gjestland og Thor Gundersen har tatt for seg kvinner som ble internert på Hovedøya i artikkelen "Tyskertøser på Hovedøya" i bladet *St. Hallvard* fra 1999.³⁵ I følge forfatterne, var de internerte kvinnene landsens jenter fra fattige kår som ble sendt inn til byene. På grunn av sin mangelfulle skolegang og utdanning, måtte de ta til takke med husarbeid eller jobb i restaurantbransjen, hvor det ikke ble stilt så store krav. Ensomme og langt fra familie og venner, var det lett å falle for en høflig og sjarmerende soldat. I følge forfatterne gjorde det faktum at mange av soldatene ikke var tyske, men utkommanderte polakker, østerrikere eller tsjekkere, at kvinnene mente det ikke kunne være noe galt i å ha kontakt med dem. Politikk

---

³¹ Warring 1994: 202.

³² Island ble i 1940 okkupert av britene som snart overlot styret til amerikanerne, som ble i landet til krigens slutt. Islandske kvinner som var sammen med amerikanske soldater, fikk kallenavnet "amerikabruder."

³³ Ellingsen 1995.

³⁴ Olsen 1998.

³⁵ Internering av kvinner som var sammen med tyske soldater blir beskrevet nærmere i kapittel 5.5 s. 70.

var noe kvinnene hadde liten greie på, og nasjonalfølelsen var ikke sterk nok til å forhindre forelskelse og romantiske drømmer hos denne gruppen kvinner fra ressursfattige miljø.³⁶

I 1999 kom boka *I krigens kjølvann* redigert av Stein Ugelvik Larsen. Boka, som er satt sammen av diverse artikler av forskjellige forskere, tar opp nye sider ved norsk krigshistorie og etterkrigstid. K. Olsen har skrevet en artikkel, hvor han har sett på noen aspekter ved kvinnene som var sammen med tyske soldater, mens S. U. Larsen har sett på krigsbarna og deres bakgrunn og søken etter egen identitet. I artikkelen har han også tatt for seg noen aspekter ved mødrene.³⁷

I 2001 startet prosjektet *Oppvekstvilkår for krigsbarn*, som var administrert av Norges Forskningsråd. Prosjektet fikk i oppgave å se på forholdene som preget krigsbarnas barndom. I alt har det kommet ut fem rapporter og bøker.³⁸ Knut Borgersrud har gitt ut to rapporter, hvor en handler om de norske krigsbarna som ble sendt til Sverige, mens den andre tar for seg sosialpolitiske og fagprofesjonelle føringer innen barnevern og åndssvakeomsorgen i de første etterkrigsårene.³⁹

D. Ellingsen presenterte i 2004 i forbindelse med prosjektet, en registerbasert undersøkelse om krigsbarns levekår. Målet for undersøkelsen var å gi et mest mulig representativt bilde av disse barna. Ellingsen har tatt for seg krigsbarnas oppvekstsituasjon i forhold til deres jevnaldrende og andre barn som bodde med enslig mor. I undersøkelsen har han også kommet inn på teorier rundt mødrene, deres bakgrunn og noen trekk ved dem i etterkrigstiden.

Kjersti Ericsson og Eva Simonsen gav i 2004 ut rapporten "Sosialpolitiske og profesjonelle føringer i synet på tysk-norske krigsbarn 1945-47." Her har de sett på sentrale samtidige samfunnstrekk som ga en ramme for holdninger og handlinger overfor krigsbarna. I 2005 kom boken *Krigsbarn i fredstid*, hvor Ericsson og Simonsen har gått dypere inn på oppveksten til krigsbarna med vekt på hva som skjedde hjemme, på skolen, i nærmiljøet og på institusjonene. Forskerne har også tatt for seg det sterke båndet mellom krig og seksualitet, som bidro til å bestemme synet på krigsbarna og mødrene deres. Boken er basert på intervjuer

---

³⁶ Gjestland og Gundersen 1999: 16 og 19.

³⁷ Larsen (red.) 1999.

³⁸ Borgersrud 2002, Borgersrud 2004, Ellingsen 2004 og Ericsson og Simonsen 2004 og 2005.

³⁹ Borgersrud 2002 og 2004. Rapporten fra 2004 kom ut i bokform i 2005. Borgersrud 2005.

med over 100 krigsbarn som vokste opp i Norge, supplert med noen intervjuer med norske krigsbarn oppvokst i Sverige og Tyskland.⁴⁰

1.4.3 Internasjonal forskning.

Norge er et av foregangslandene på forskning rundt krigsbarn og deres skjebne. Ebba Drolshagen mener at det er ikke noe land i Europa som har dokumentert krigsbarnas skjebne bedre enn hva man har i Norge.⁴¹ Jeg har valgt å ta for meg forskningen i land hvor de fleste forholdene var kjærlighetsforhold, og ikke overgrep.

I følge Drolshagen var alminnelig kontakt med sivilbefolkningen tillatt i land som Norge, Danmark, Nederland, Belgia, de britiske Kanaløyene og i grenseområdene i nord- og øst Frankrike, hvor befolkningen ble ansett som ”arisk.” I områder som russerne gjenerobret var det forbundet med livsfare å ha vært sammen med- og ha barn med en tysker. Disse kvinnene og barna deres ble ofte drept eller deportert til Sibir. Drolshagen mener at det kun er registrert noen få krigsbarn i Italia, mens Nord Afrika, hvor tyskerne hadde flere hundre tusen mann over flere år, kun har ett registrert krigsbarn. I Hellas og Serbia er det, offisielt sett, ikke et eneste. Den ortodokse kirken i Hellas skal, i følge Drolshagen, hemmelig ha hjulpet kvinner å ta abort for å redde livet deres, fordi mange familier utførte æresdrap på de kvinnene som hadde vært sammen med tyske soldater.⁴²

Jeg har ikke tatt med forskning gjort i Nederland og Belgia fordi jeg ikke har kjennskap til språkene, og fordi jeg ikke har lyktes i å finne litteratur på engelsk. Den informasjonen jeg har om forskning i Finland, Frankrike og Tyskland, er sterkt begrenset av samme årsak.⁴³ Jeg vil derfor ikke forsøke å gi noen fullstendig oversikt over forskningen som er blitt gjort på kvinner som hadde et forhold til tyske soldater, i de respektive landene.

Norden.

De to mest kjente forskningsprosjektene i Danmark, har jeg allerede nevnt. G. Hartmann har i sin undersøkelse *The girls they left behind* fra 1946, skrevet om danske kvinner som hadde

---

⁴⁰ Ericsson og Simonsen 2004 og 2005.

⁴¹ *Morgenbladet* 7-13. januar 2005: 7. Artikkelen ”Barna ingen snakker om,” av Asbjørn Svarstad.

⁴² *Morgenbladet* 7-13. januar 2005: 7. Artikkelen ”Barna ingen snakker om,” av Asbjørn Svarstad.

⁴³ Jeg har funnet informasjon om fransk forskning som er oversatt til engelsk. Min presentasjon av den finske forskningen er mangelfull, da jeg kun har hatt tyske, eller engelske sammenfatninger av bøkene, å forholde meg til.

blitt anmeldt for å ha smittet tyske soldater med kjønnsykdommer.⁴⁴ Historikeren A. Warring har i sin doktoravhandling fra 1994 tatt for seg kvinnene som var sammen med tyske soldater under besettelsen og etterkrigsoppgjøret i Danmark.⁴⁵

Inga Björnsdóttir, som jeg også har nevnt tidligere, har skrevet om islandske kvinner som hadde et forhold til amerikanske soldater. I følge Björnsdóttir ble kvinnene stemplet som upatriotiske forrædere, og mange valgte å reise med sin mann til USA etter krigen. Det antas å ha blitt født mellom 500 og 700 barn med islandsk mor og amerikansk far under krigen.⁴⁶

Jeg har funnet to finske forskere som har nevnt finske kvinner som var sammen med tyske soldater. Marianne Junila kommer inn på fenomenet i boka *Kotirintaman aseveljeyttä* fra 2000. Boken handler om samlivet mellom den finske sivilbefolkningen og de tyske troppene i Nord-Finland mellom 1941 og 1944. Maria Lätheenmäki nevner kvinnene i boken *Jänkääkärettä ja parakkipiikoja* fra 1999.⁴⁷ Boken tar for seg nordfinlendernes opplevelser fra 1939-1945. Forfatterne skriver at de fleste nordfinske mennene ble innkalt til militæret eller arbeidslag, og at kvinnene ble alene igjen. Mange unge kvinner jobbet hos tyskerne, som vanligvis tilbød kvinnene de høyeste lønningene. Kontakt med soldatene var nærmest uunngåelig om man bodde nært tyske stasjonings- eller transittområder. I følge forfatterne var det ikke til å unngå at det oppstod forhold mellom finske kvinner og tyske soldater, noe som resulterte i kjærlighetsaffærer og barn utenfor ekteskap.⁴⁸

Frankrike.

De fleste franskmenn ble ikke ansett å være ”ariske.” Ekteskap mellom tyske soldater og franske kvinner var derfor forbudt, og franske kvinner som ble gravide med tyske soldater, fikk ikke noen form for hjelp av tyske myndigheter. Likevel antar man at det finnes over 200 000 krigsbarn i Frankrike.⁴⁹

I 2004 gav Jean-Paul Picaper ut boka *Enfants maudits*. På grunnlag av intervjuer med rundt 20 franske krigsbarn, har Picaper tatt for seg skjebnen til barn født med fransk mor og tysk far

---

⁴⁴ Hartmann 1946.

⁴⁵ Warring 1994.

⁴⁶ I Ellingsen 1995: 149-197.

⁴⁷ Forest fighters and barracks barmaids.

⁴⁸ Lätheenmäki 1999: 242-247. Junila 2000: 372.

⁴⁹ <http://www6.dw-world.de/en/2086.php>. 17.11.05. Uttalt av Jean-Paul Picaper i et intervju av Pascal Pfitzenmaier for nettstedet Deutsche Welle.

i Frankrike under andre verdenskrig.⁵⁰ I følge Picaper ble mange av kvinnene fristet av de materielle fordeler tyskerne kunne tilby. Flere kvinner arbeidet for Wehrmacht, i kasinoer, restauranter eller på sykehus. De fleste forholdene mellom franske kvinner og tyske soldater utviklet seg i områdene hvor soldatene oppholdt seg over lengre tid, som på Atlanterhavskysten eller ved Den engelske kanalen.⁵¹

Fabrice Virgili har skrevet flere bøker og artikler om franske kvinner som var sammen med tyske soldater. I boka *Shorn women, gender and punishment in Liberation France* fra 2000, tar han for seg klippeaksjonene i Frankrike i tiden rundt frigjøringen. Over 26 000 kvinner ble trakassert fordi de var anklaget for å ha samarbeidet med tyskerne. I Følge Virgili var den offentlige måten klippeaksjonene ble utført på, en form for forsvarsstrategi. Den var et svar på den tyske okkupasjonen, og en reaksjon på lidelsen og volden den franske befolkningen hadde blitt utsatt for.⁵² Kvinnenes seksualitet var en politisk og nasjonal sak. Kvinnene ble forrædere gjennom sin seksualitet og "usedelige" oppførsel. Det var en ærekrenkelse overfor mennene og nasjonen at de valgte tyskere. Overholdt ikke kvinnene tradisjoner og praksis innenfor seksualitet og reproduksjon, mener Virgili at ble de en trussel mot den etablerte orden de opprinnelig var voktere og videreførere av.⁵³

Tyskland.

Georg Lilienthal ga i 1985 ut *Der Lebensborn e.V.*⁵⁴ Boka er et standardverk om arbeidet til Lebensborn. Senere har Lilienthal gitt ut flere bøker som omhandler organisasjonen og forestillinger om den.

E. Drolshagen har gitt ut to bøker som tar for seg kvinner som var sammen med tyske soldater og barna deres. I 1998 kom *Nicht ungeschoren davonkommen*, oversatt til dansk i 1999 med tittelen *Det skal de ikke slippe godt fra*. Her har Drolshagen sett på kvinner som hadde et forhold til tyske soldater og sett på hvordan de ble straffet av befolkningen i sine respektive hjemland etter krigen. Boken var det første verket skrevet av en tysk forsker på tysk, som tok for seg livet til disse kvinnene. I følge Drolshagen er fenomenet "Wehrmachtsbarn" nesten ikke kjent i Tyskland. Få tyske forskere har satt seg inn i problematikken rundt kvinner i de

---

⁵⁰ <http://www6.dw-world.de/en/2086.php>. 17.11.05

⁵¹ <http://www6.dw-world.de/en/2086.php>. 17.11.05

⁵² Virgili 2002: 1-9. Virgili, F., *La France "virile". Des femmes tondues à la liberation*. Paris 2000.

⁵³ Simonsen og Ericsson 2005: 42-44.

⁵⁴ "Lebensborn" kan oversettes som "livskilde." e.V. står for eingetragener Verein.
<http://en.wikipedia.org/wiki/Lebensborn>. 24.04.06.

okkuperte landene som fikk barn med tyske soldater. I 2005 kom Drolshagen med boka *Wehrmachtsskinder : auf der Suche nach dem nie gekannten Vater*. Her tar hun opp europeiske krigsbarns søken etter sin far og hans familie.

Kanaløyene.

Madeleine Bunting skrev i 1995 boka *The model occupation. The Channel Islands under German rule, 1940-1945*. Her tar hun for seg hvordan okkupasjonen artet seg for innbyggerne på De britiske kanaløyene.⁵⁵ Den tyske okkupasjonen på Kanaløyene fra juni 1940 til mai 1945 var relativt fredelig, og lite motstand fant sted. For de innfødte var tyskerne vennlige og korrekte. Som ellers i Europa, oppstod det forhold mellom lokale kvinner og tyske soldater. Bunting antar at rundt 800 jerseykvinner fikk barn med tyske soldater. De tyske soldatene hadde ikke lov til å gifte seg med britiske kvinner, og det var få forhold som overlevde etter krigen.⁵⁶ I følge Bunting, ble de kvinnene som hadde hatt et forhold til de tyske soldatene, utsatt for fordømmelse i form av klippeaksjoner og andre former for trakassering etter frigjøringen.⁵⁷

1.5 Kilde og metode.

1.5.1 Innledning.

Jeg har valgt å ta utgangspunkt i de kvinnene som fikk barn med soldatene. Jeg har tidligere forklart hvorfor jeg finner et slikt utvalg hensiktsmessig. Svakheten med utvalget, er at jeg bare vil finne de kvinnene som fikk barn som følge av forholdet, ikke de mange flere hvor forholdet ikke førte så langt. Sjansene for at kvinnene ville bli gravid økte jo lengre forholdet varte, slik at jeg vil risikere å få en overvekt av kvinner som var i lange forhold. Jeg vil heller ikke kunne oppspore de kvinnene som ikke fortalte at faren var tysk, men oppga faren som norsk eller ukjent. Jeg vil bare fange opp den synlige delen av kvinnene; de som er i de offentlige registrene.⁵⁸ Utvalget mitt har også den ulempen at jeg ikke får med meg alle aldersgrupper. Etersom jeg har søkt etter kvinner som fikk barn, vil jeg ikke få med meg de mange unge og de "eldre" kvinnene. De unge hadde kanskje større barrierer for å ha seksuelle forhold til kjæresten sin, selv om man var sammen. De eldre kvinnene ville, av biologiske

---

⁵⁵ Bunting tar for seg kvinner som var med tyske soldater i sammenheng med innbyggernes forhold til tyskerne, og frigjøringen. Hun har ikke utført noen kvantitativ undersøkelse på hvor mange kvinner som kunne ha vært sammen med de tyske soldatene.

⁵⁶ Bunting 1995: 40-45 og 67.

⁵⁷ Bunting 1995: 255-263.

⁵⁸ Ellingsen 1995: 78.

årsaker, ha vanskeligere for å få barn. Dermed får jeg en overrepresentasjon av kvinner i alderen 20-29, samtidig var nok flertallet av kvinner som innledet et forhold, i en såkalt ”kjærestesøkende” alder.

Jeg har i hovedsak benyttet meg av to primærkilder, fødselsregistre fra Lenvik, Alta og Tromsø sokneprestembete, og saksmapper i fylkesmannsarkivene for Troms og Finnmark. Jeg har også tatt i bruk en Arrestprotokoll for 1945-46 fra Troms politikammers arkiv. Alle disse kildene befinner seg på Statsarkivet i Tromsø. Til sist har jeg sett på avisene *Nordlys*, *Tromsø* og *Senjens Blad* i tidsrommet mai-desember 1945.

1.5.2 Fødselsregistre for Lenvik-, Alta- og Tromsø sokneprestembete.

For å finne kvinner som fikk barn med tyske soldater har jeg tatt utgangspunkt i fødselsregistrene for Lenvik-, Alta- og Tromsø sokneprestebete i tidsrommet ca. 1940 til ca. 1946. Jeg har brukt de kvinnene jeg fant her som grunnlag for oppsporing i andre kildene. Fødselsregistrene for Tromsø lå i arkiv for Tromsø sokneprestembete. Jeg tok i bruk to registre, et fra 1936-1943 og et fra 1942-1946. Fødselsregisteret for Lenvik lå i arkiv for Lenvik sokneprestembete. Jeg brukte registeret som gikk fra 1939-1951. Fødselsregisteret for Alta lå i arkiv for Alta sokneprestembete. Jeg brukte registeret fra 1933-1948.

I fødselsregistrene stod hvert barn oppført med mors og fars navn, deres yrke, fødested og fødselsdato. I tillegg var barnets fødselsdato, kjønn, navn, etternavn, og om det var født innen- eller utenfor ekteskap, nedskrevet. For å finne kvinnene, gikk jeg etter barnefarens navn. Et tysk/utenlandsk navn var alltid lett gjenkjennelig. Under ”fars fødested” stod ofte hans hjemsted oppført, om det nå var i Tyskland, Østerrike, Tsjekkoslovakia eller Polen. Under ”fars yrke” stod fedrene ofte oppført som ”tysk soldat.” I alt fant jeg 171 kvinner fra Tromsøområdet,⁵⁹ 49 kvinner fra Alta og 41 kvinner fra Lenvik som hadde fått barn med tyske soldater i tidsrommet ca. 1940-1946. Andre opplysninger jeg konsentrerte meg om i fødselsregistrene, var når og hvor kvinnene ble født, hvilke yrker de hadde, når barna deres ble født, og om barna var dødfødt, eller ble adoptert.

---

⁵⁹ Jeg bruker Tromsøområdet, da fødselsregisteret dekker både Tromsø og Tromsøysund kommune. I folketellingene er disse to stedene skilt, for å få et mest sammenlignbart resultat, har jeg valgt å slå stedene sammen i denne oppgaven.

1.5.3 Saksmapper i fylkesmannsarkivene for Troms og Finnmark.

For å finne mer utdypende informasjon om kvinnene, gikk jeg til fylkesmannsarkivene for Troms og Finnmark. Rundt 1950 ble det bestemt at innkreving av barnebidrag der moren var norsk og faren var tysk, skulle behandles som ordinære bidragssaker. Saksmappene den tyske organisasjonen Lebensborn hadde opprettet i Norge under krigen på de kvinnene som ventet barn med tyske soldater, ble dermed sendt til kommunene gjennom fylkesmennene.⁶⁰

Lebensborn e.V ble etablert i Tyskland i 1935. Organisasjonen var underlagt SS og hadde som hensikt å fremme en rasebasert befolkningspolitikk ved å øke veksten i det som ble ansett som rase- og arvemessig verdifull befolkning. Lebensborn skulle blant annet støtte opp om ugifte gravide kvinner, noe som førte til at organisasjonen tok seg av utbetaling av barnebidrag til de norske kvinnene som fikk barn med tyske soldater. Organisasjonen opprettet et detaljert og innholdsrikt arkiv på kvinnene, kalt "Lebensbornarkivet."⁶¹

Fylkesmennene henvendte seg til Bidragsfogdene i kommunene som tok så kontakt med de aktuelle mødrene, eventuelt verge, om de ønsket å kreve den tyske faren for barnebidrag.⁶² Flere av disse saksmappene ble liggende i fylkesmannarkivene, og befinner seg nå i Statsarkivet i Tromsø. Jeg søkte om tilgang til saksmappene til de kvinnene jeg fant i fødselsregistrene.

Mappene for kvinnene fra Lenvik og Tromsøområdet lå i arkivet til fylkesmannen i Troms. Jeg brukte to serier, som begge var arkivert etter saksnummer. Den ene serien het "bidrags- og farskapssaker," mens andre serien het "krigsbarnsaker." Hvorfor de såkalte "krigsbarnsakene" var plassert i en egen serie, vet man ikke. De ble holdt samlet slik hos fylkesmannen. Mappene for kvinnene i Alta lå i arkivet til fylkesmannen i Finnmark i serien "tyske farskapssaker."⁶³

---

⁶⁰ Sosialdepartementet bad allerede i 1946 fylkesmennene i Norge om å sende inn samtlige saker med krigsbarn som var født mellom november 1940 og 8.mai 1945. Departementet ville bruke disse dokumentene, sammen med Lebensbornarkivet for å få full oversikt over krigsbarnsakene, og for å få et grunnlag for behandlingsmåten av disse sakene. Rundskriv fra Sosialdepartementet A.nr.14, 25.11.46. En Hvitbok 1999: 296.

⁶¹ Olsen 1998: 34-37. Lebensborns virksomhet og registrering er beskrevet utførlig hos Olsen 1998: 17-195.

⁶² Rundskriv fra Sosialdepartementet: A.nr.14, 25.11.46, A nr. 39, 15.08.59, A nr.42, 18.12.50. En Hvitbok 1999: 297-300. Dette emnet blir tatt opp i kapittel 6.

⁶³http://www.arkivverket.no/fk/classes/fk_arkiv.php?qc=fcd5fc58963213a20e53eda549857646&arkivenhetid=211962. 20.01.06. Samtale med Statsarkivet i Tromsø 20.01.06. Heretter: Div. Fylkesmark. Troms I, Div. Fylkesmark. Troms II, Div. Fylkesmark. Finnmark.

Materialet var inndelt i bokser. En boks inneholdt et visst antall saksmapper. En saksmappe var tilsvarende en kvinne. Antallet saksmapper i boksene varierte. Det samme gjorde innholdet i hver saksmappe. En boks kunne inneholde opptil 7 saksmapper, mens andre var tomme. I noen saksmapper fant jeg mange dokumenter, mens andre kun bestod av et ark med kvinnens og barnefarens navn.

I alt fant jeg igjen litt under halvparten av kvinnene fra fødselsregistrene i mappene fra fylkesmennene. Jeg har funnet flere saksmapper, men i disse har det ikke vært informasjon om kvinnene. De saksmappene jeg har valgt å bruke, er de saksmappene hvor jeg har kunnet besvare mer enn to av 13 spørsmål jeg har stilt til materialet.

Tabell I. Antall saksmapper i fylkesmannsarkivene som inneholdt informasjon om kvinner fra fødselsregistrene.

	Kvinner i fødselsregistrene	antall saksmapper totalt i fylkesmannsarkivene	antall saksmapper med innhold
Tromsøområdet	171	124	93
Lenvik	41	30	15
Alta	49	35	19
sum	261	189	127

Kilde: Div. Fylkesmark. Troms I, Div. Fylkesmark. Troms II, Div. Fylkesmark. Finnmark.

Jeg utarbeidet et skjema med 13 spørsmål som jeg stilte til hver saksmappe. Disse spørsmålene inkluderte forholdets lengde, om paret var forlovet, om barnefaren var gift fra før, hvilke løfter som ble gitt, om farskapet ble erkjent, om kvinnen fikk støtte fra Lebensborn, kvinnens fødested, utdanning og yrke, forhold til foreldrene, hvor barnet ble boende, om barnemor/ verge ønsket bidrag innfordret på 1950-tallet, og om kvinnen giftet seg på nytt.

Det varierte hvilke opplysninger jeg fant i de forskjellige saksmappene. I Alta fant jeg saksmapper til 34 av kvinnene, men bare 19 av dem inneholdt dokumenter. De resterende saksmappene bestod kun av et omslagsark. Relativt mange kvinner fra fødselsregistrene, var ikke å finne hos fylkesmennene i Troms og Finnmark. I alt var det 72 mapper som manglet, eller 132 om jeg tar med de mappene som ikke inneholdt informasjon. At jeg har funnet så få mapper fra Alta, må sees i lys av evakueringen. Det var nok mange kvinner som ikke dro tilbake til Alta etter krigen, slik at mappene ble sendt videre til kvinnens nye bosted. Man kan

spørre seg hvor de dokumentene, og de mappene som ikke ligger i fylkesmannsarkivet, befinner seg. Jeg har ikke lyktes å oppspore dem, men det kan tenkes at de ligger i Lebensbornarkivet i Riksarkivet, hos Sosialdepartementet, eller at kvinnene har flyttet, slik at saksdokumentene har blitt sendt til fylkesmannen i kvinnens nye fylke. De bidragssakene som ble henlagt, ble i flere tilfeller liggende igjen hos bidragsfogden.⁶⁴ Jeg henvendte meg til Statsarkivet i Tromsø, som gikk igjennom henlagte farskapssaker i bidragsfogdenes og lensmennes arkiv for de aktuelle områdene, uten å finne noen av kvinnene i mitt materiale.

Saksmappene bestod i hovedsak av to deler, dokumenter fra krigen og dokumenter fra 1950-tallet. Under okkupasjonen utførte Lebensborn en nøyaktig og utførlig registrering av hver kvinne som ventet barn med en tysk soldat. Kvinnen og den påståtte barnefaren måtte fylle ut skjema om seg selv og forholdet deres (Fragenbogen Kindesmutter/ Kindesvater), videre ble kvinnens rase og helsemessige tilstand registrert.⁶⁵ Om kvinnen fikk utbetalt støtte fra Lebensborn, ble hver utbetaling bokført, samtidig som organisasjonen holdt skriftlig kontakt med kvinnen for å følge opp barnet. Lebensborn henvendte seg til kvinnen, blant annet, om barnets helse, om det var døpt og om kvinnene kunne sende inn bilder av barnet. Om det var et par som ønsket å gifte seg, fantes det ofte flere dokumenter fra- og korrespondanse med tyske myndigheter. I enkelte tilfeller lå det brev fra kvinnen og/ eller barnefaren til Lebensborn. Disse kunne være om barnebidrag, avklaring av farskap, ønske om ekteskap osv.

Dokumentene fra 1950-tallet inneholdt en generell del som viste til barnemoras rett til å søke om bidrag og fylkesmannens kommentar til saken. Noen kvinner fikk farskapet fastlåst ved norsk dom etter krigen, og ofte lå en kopi av domsavgjørelsen i saksmappene. I de fleste tilfellene hadde myndighetene i etterkant fylt ut om man hadde funnet kvinnen, eller barnets verge, kvinnens stilling, og om hun, eller vergen, ønsket bidrag innfordret. I noen av tilfellene der kvinnen fikk innvilget barnebidrag fra barnefaren i Tyskland, lå kvitteringer på mottatte bidrag i saksmappen.

---

⁶⁴ Samtale med Kåre Olsen ved Riksarkivet oktober 2005. Saken ble henlagt blant annet om barnefaren, eller barnet var døde, eller om man ikke kunne oppspore kvinnene. Olsen 1998: 419.

⁶⁵ Noe av det første Lebensborn gjorde da de fikk vite at en norsk kvinne var gravid med en tysk soldat, var å sende henne et skriv hvor hun ble bedt om å oppgi opplysninger om seg selv og barnefaren. Opplysningene inkluderte et skjema for barnemødre (Fragenbogen Kindesmutter). Her måtte hun oppgi informasjon om sin økonomiske situasjon, utdanning og livsløp og forholdet til barnefaren. Foreldrenes og besteforeldres navn og yrker måtte også med, i tillegg til bilder av kvinnen. Dette for at man senere skulle kunne foreta en rasevurdering av henne. Barnefaren måtte fylle ut et lignende skjema (Fragenbogen Kindesvater).

Dokumentene fra Lebensborn og dokumentene fra 1950-tallet ble skapt med forskjellig bakgrunn og forutsetninger. Kvinnene var i forskjellige situasjoner når de gav opplysninger til Lebensborn og til norske myndigheter, noe som kan ha innvirkning på informasjonen som kommer fram. De fleste opplysningene i saksmappene stammer fra korrespondanse mellom Lebensborn, eller bidragsfogden og kvinnene, slik at jeg i hovedsak kun har kvinnenes versjon av hendelsene. De opplysningene jeg har om lengde på forholdet, løfter, og om paret var forlovet, er i hovedsak basert på opplysninger kvinnene selv har gitt. Det er bare i de sakene der både kvinnen og barnefarens har fylt ut "Fragenbogen," eller der det finnes brevveksling mellom Lebensborn og barnefarens,⁶⁶ at jeg har tilgang til barnefarens syn på saken.

I de tilfellene jeg kun har hatt tilgang til kvinnens versjon av hendelser, har jeg ikke hatt annet valg, enn å presentere de opplysningene jeg hadde. Samtidig har det vært viktig å se på materialet med et kritisk blikk. Noen kvinner har oppgitt ulik informasjon i dokumentene. Dette gjelder særlig for når paret traff hverandre, hvilke planer de hadde, eller når de hadde seksuell omgang. Eksempelvis var det kvinner som opplyste at paret var forlovet, men om man så nærmere etter, stod hun på det daværende tidspunktet ikke lengre i kontakt med barnefarens. Forholdet hadde heller ikke vart så lenge. Man kan tenke seg at noen kvinner ønsket å "pynte på" situasjonen, samtidig som de kan ha blitt gitt løfter barnefarens ikke hadde tenkt å oppfylle. Videre ble dokumentene utfylt på forskjellige tidspunkt. Noen par kunne ha hatt planer om ekteskap da det første dokumentet ble fylt ut, mens man senere gikk fra hverandre, eller mistet kontakten. Der kvinnen og mannen har gitt forskjellige opplysninger, har jeg i hovedsak valgt å bruke informasjonen kvinnen har gitt.

Man kan stille spørsmålstegn ved hvor sannferdige kvinnene var i utfyllingen av skjemaene. Lebensborn stilte detaljerte spørsmål om forhold til foreldre, parets samliv og framtidsplaner. Mitt inntrykk etter å ha gått igjennom materialet, var at kvinnene generelt var nøyaktig i utfyllingen. Kvinnene var ikke klar over hensikten med alle skjemaene. Det de trodde var en helseundersøkelse for utbetaling av barnebidrag, var egentlig en rasemessig kontroll og registrering av kvinnene og barna deres.⁶⁷

---

⁶⁶ Jeg skriver barnefarens, selv om mannen som ble påstått å være far, i enkelte tilfeller nektet farskapet, og farskapet i flere saker ikke ble avklart.

⁶⁷ Olsen 1998: 120.

1.5.4 Arkiv for Troms politikammer.

Arrestprotokoll 1945-46. ”Protokoll over arresterte 1945-46 i henhold til provisorisk anordning av 26.2.1943 § 6 og § 7.”

Hovedhensikten med å gå igjennom protokollen, var å finne igjen kvinner fra fødselsregistrene. Den provisoriske anordningen fra 26.2.1943 gjaldt polititjenesten i Norge under krig. Anordningen åpnet for internering av personer som ble, eller man fryktet ville bli, utsatt for overlast fra befolkningens side på grunn av formodning om unasjonalt sinnelag. Disse personene kunne bli tatt i forvaring av politiet på den måte og i det tidsrom politiet anså det nødvendig av hensyn til deres egen sikkerhet. Forvaringen kunne ikke vare lengre enn 30 dager.⁶⁸

Arrestprotokollen var inndelt alfabetisk etter kvinnenens etternavn. Hver kvinne hadde et referansenummer, som bestod av to nummer, skilt med skråstrek og bokstaven T. Det bakerste tallet var alltid 45 eller 46. Jeg antar at disse tallene står for årstallet de ble internert, eller fengslet. Samtidig var de kvinnene som var registrert med tallet 46, kun nedtegnet med navn og referansenummer, slik at jeg ikke kan si sikkert om disse faktisk ble internert så sent som i 1946. Det kan tenkes at de ble arrestert av andre nærliggende årsaker. For de som hadde 45 som andre nummer, gikk det første nummeret fra en helt opp til 299; altså fra 1/45 T til 299/45 T. For de som hadde 46 som andre nummer, gikk det første nummeret kun opp til 32. Bokstaven ”T” stod kanskje for ”tøs,” men jeg kan ikke si det med sikkerhet. Det har ikke vært mulig å finne ut hva referansenummeret viser til. Kanskje har kvinnene også blitt registrert i et annet arkiv, uten at jeg kan si hvilket.⁶⁹

I alt fant jeg 304 kvinner i protokollen, men bare fem av disse var registrert i fødselsregistrene. For 131 av disse kvinnene fantes det utfyllende informasjon. De andre kvinnene var som regel kun nedskrevet med navn, referansenummer og, i enkelte tilfeller, hvor de var fra. Den utfyllende informasjonen om kvinnene inkluderte, som regel, fødselsdato, bosted, hvorfor de ble arrestert, når de ble innsatt, når de kom ut, hvor de ble innsatt, og eventuelle opplysninger om NS-medlemskap, eller om saken ble videresendt.

---

⁶⁸ Olsen 1998: 287.

⁶⁹ Jeg snakket med konsulent Tore Sørensen ved Statsarkivet i Tromsø i desember 2005. Han kunne heller ikke svare på hva referansenummeret kunne vise til.

Protokollen gjaldt kun Troms politikammer, slik at jeg ikke har funnet informasjon om kvinnene jeg har registrert i fødselsregisteret fra Alta.

1.5.5 *Nordlys, Tromsø og Senjens Blad.*

Jeg har gått igjennom avisene fra mai-desember 1945 for å finne norsk-tyske par som inngikk ekteskap etter krigen. Parene stod oppskrevet i spalten ”lysninger,” eller i egne spalter for ”norsk-tyske lysninger.” Hensikten var å finne igjen kvinner fra fødselsregistrene, men jeg fant kun en kvinne fra fødselsregistrene. Par som ønsket å gifte seg i 1945, måtte lyse ekteskapet i *Norsk Lysingsblad*. Avisene hentet antakelig informasjonen derfra, og trykket dem i egne spalter. Jeg har forsøkt å gå igjennom *Norsk Lysingsblad* for 1945.⁷⁰ Bladet var landsdekkende og parene var registrert etter mannens etternavn, uten noen geografisk inndeling. Dette førte til at jeg ikke hadde noen mulighet til å oppspore kvinner fra mitt materiale. Jeg har derfor gått ut ifra at avisene antakelig fikk med seg de fleste aktuelle lysningene.

1.5.6 Lebensbornarkivet.

Lebensbornarkivet er en kilde mange vil beskrive som sentral. Jeg har likevel valgt å ikke bruke arkivet. Ved henvendelse til Riksarkivet, ble jeg opplyst om at hovedprotokollen stort sett ikke ville inneholde opplysninger ut over det som fantes i de enkelte sakene. Opplysninger om kvinnenens adresse og hjemsted finnes som regel, men det er store lakuner i materialet og det er svært varierende hvilke opplysninger som er gitt. Riksarkivet mente at en systematisk gjennomgang av protokollen og en eventuell kopiering av innførslene om hver kvinne, for utlån til Statsarkivet i Tromsø, av arbeidsmessige og praktiske årsaker ville være vanskelig. Riksarkivet konkluderte med at det nok ikke hadde noen hensikt for meg å bruke hovedprotokollen.⁷¹ Det virker som at jeg, i hovedsak, ikke ville funnet mer informasjon i Lebensbornarkivet, enn hva jeg har funnet i fødselsregistrene. På bakgrunn av anbefalingen fra Riksarkivet, og med tanke på informasjonen jeg hadde sjanse til å finne i forhold til en tids- og arbeidsmessig ramme, valgte jeg å ikke søke om tilgang til arkivet.⁷²

---

⁷⁰ *Norsk Lysingsblad* mai-desember 1945.

⁷¹ Brev fra Riksarkivet v/ arkivar Gunn Løwe 11.10.05 og 22.11.05.

⁷² Jeg henvendte meg til Riksarkivet 19.08.05, men fikk først svar på henvendelsen min 11.10.05.

1.5.7 Intervjuer.

Jeg hadde tenkt å ta i bruk kvalitativt kildemateriale i form av intervjuer med kvinner som hadde fått barn med en tysk soldat, med det lot seg ikke gjennomføre. Jeg kontaktet både Krigsbarnforeningen i Troms og Finnmark og Krigsbarnforbundet Lebensborn, og fikk navn på noen kvinner. Ingen av disse kvinnene svarte på henvendelsene mine. Jeg fikk et intervju med en kvinne som familien min kjenner privat. Hun forsøkte også å formidle med videre til andre kvinner, uten at jeg lyktes. Et av problemene var at flere av kvinnene hadde gått bort. Jeg har valgt å ikke bruke dette intervjuet, fordi jeg følte at materialet ble for lite. Den kvinnen jeg pratet med bodde i Sør-Norge under krigen, og hadde ingen tilknytning til de stedene jeg har konsentrert meg om. At kun en kvinne har svart på henvendelsene mine, forsterker inntrykket av at kvinnene enda i dag må føle det som en stor belastning å prate om opplevelsene sine, og at det fortsatt er knyttet en stor skamfølelse til det som hendte.

2. Okkupasjon og motstand i hverdagen.

*Det tyske herrefolk, herskernasjonen, verdenserobrerne, er som bekjent sammensatt av helt uimotståelige enkeltindivider, men ganske alminnelige norske kvinner kan demobilisere deres innbilskheter uten vanskeligheter. Mer enn 999 promille av dem praktiserer det.*⁷³ Toralv Øksnevad i en tale på BBC 11.04.41.

2.1 Innledning.

Det faller utenfor oppgaven å gi en grundig innføring i den tyske okkupasjonen av landet, og motstanden mot tyskerne i hverdagen. Jeg ønsker likevel å presentere et lite riss av de tyske stillingene i Nord-Norge, og lokalbefolkningens forhold til de tyske soldatene for å gi en forståelse av hvor nært soldater og befolkning kom inn på hverandre, og hvor tilstedeværende soldatene var i folks liv.

2.2 Den tyske okkupasjonen.

Karakteristisk for den tyske okkupasjonen i Norge var at den militære situasjonen i stor grad holdt seg stabil. Den lange kystfronten i landet gjorde det umulig å etablere et sammenhengende forsvarssystem. Derfor samlet man forsvaret om viktige områder som havner, landgangssteder og adkomstveier.⁷⁴ De tyske styrkene skulle forsvare landet mot en alliert invasjon, og ble dermed bundet til stillinger langs kysten og andre strategiske steder man fryktet et alliert angrep ville komme. Flere avdelinger ble dermed fastlåst på samme sted under store deler av krigen, eller over lengre tidsperioder, samtidig som de ofte var konsentrert til områder i landet med liten og spredt befolkning. Spredningen og omfanget av soldater, blandet med det til tider trivielle militærlivet, førte til at de tyske soldatene lett kom i kontakt med lokalbefolkningen.⁷⁵

Tyskerne hadde bruk for arbeidskraft. Kaserner, flyplasser og veier måtte bygges. Soldatene skulle ha husly, mat og rent tøy. Foruten den tyske virksomheten, var det var lite anlegg- og byggevirksomhet, og flere arbeidsplasser ble lagt ned, eller ”lagt på is” under okkupasjonen. Fiske var sterkt hindret på grunn av krigshandlinger, og mange måtte stille egne båter til disposisjon for okkupasjonsmakten. Folk måtte ha et levebrød og tyskerne betalte høyere

---

⁷³ Øksnevad 1946: 19.

⁷⁴ Gamst 1984: 24.

⁷⁵ Larsen (red.)1999: 297 f.

lønninger enn nordmennene.⁷⁶ Ungdom som tidligere ikke hadde hatt lønnet arbeid, ble fristet til å ta jobb på de mange tyske anleggene og kvinner var etterspurt til matlaging, rengjøring og kontorarbeid.⁷⁷

2.2.1 Tromsø.

Tidlig i juni 1940 ankom de første tyske soldatene Tromsøområdet, og to bataljoner fra 3. bergdivisjon, som var en del av Gebirgskorps Norwegen, etablerte seg på Tromsøya og i Tromsdalen.⁷⁸ Ved omdirigeringen av de tyske styrkene før angrepet på Russland, ble disse bataljonene i juni 1941 erstattet av en bataljon fra 199. infanteridivisjon. Fra mai 1942 tok 648. festningsbataljon fra 270. infanteridivisjon over og denne bataljonen ble i Tromsøområdet fram til kapitulasjonen.⁷⁹ Sjøflyhavna på Skattøra ble etablert allerede sommeren 1940. På det meste var Skattøra base for 33 fly. For å sikre sjøflyhavna ble Flak Abteilung 111 forlagt i Tromsø. Denne ble i 1943 erstattet av Flak Abteilung 467, som ble i Tromsø fram til krigens slutt.⁸⁰

Foruten rene militære stillinger hadde Sjøforsvarskommandanten for marineartilleristillinger fra Petsamo til Bodø hovedkvarter i Tromsø. Den tyske politi (Sipo u.SD), opprettet kontor i byen i løpet av sommeren 1940 med ansvar for området mellom Bodø og Kirkenes. De hadde 70 tyske og et 60-talls norske ansatte.⁸¹ Den tyske militære sikkerhetstjenesten og etterretningstjenesten (Abwehr) etablerte seg også i byen med anslagsvis 20 ansatte. Fra årsskiftet 1940/41 ble underavdelingen av Rikskommissariat med ansvaret for den nordlige delen av Troms og Vest- Finnmark, ledet fra Tromsø.⁸²

I 1941 befant det seg rundt 4 300 soldater i Tromsøområdet. Wehrmacht var representert med i overkant av 2000 soldater, Kriegsmarine med 1150 og Luftwaffe med 1100. Resten bestod av offiserer og agenter som, i de fleste tilfeller, tilhørte sikkerhets- og etterretningstjenesten.⁸³ Det er rimelig å anta at dette antallet ble opprettholdt til evakueringen av Finnmark høsten

---

⁷⁶ Sørreisa historielag 1995: 22-34. Lenvik Historielag 2005: 56.

⁷⁷ Ellingsen 1995: 27-31.

⁷⁸ Gebirgskorps Norwegen, med General Dietl i spissen, fikk det første ansvaret for forsvaret av Nord Norge. 3. divisjon bestående hovedsakelig av østerrikske soldater, ble stående i området Narvik- Nordreisa, mens 2. divisjon ble sendt til Finnmark. Gamst 1984: 25.

⁷⁹ Christensen og Pedersen 1995: 433-34. Gamst 1984: 30.

⁸⁰ Christensen og Pedersen 1995: 435 f.

⁸¹ Christensen og Pedersen 1995: 438-40.

⁸² Christensen og Pedersen 1995: 434 ff.

⁸³ Gamst 1984: 26.

1944.⁸⁴ I alt var over 200 tyske avdelinger stasjonert i Tromsøområdet til forskjellig tid og lengde fra 1940 til 1945.⁸⁵ Hvor lenge en avdeling var stasjonert i Tromsø, varierte. Noen hadde samme beliggenhet nesten hele krigen, mens andre bare oppholdt i området i noen måneder.⁸⁶ Til sammenligning bodde det i 1930 til sammen ca. 18 000 mennesker i Tromsø og Tromsøysund. I 1946 var tallet steget til ca. 21 300 innbyggere.⁸⁷ I 1946 fantes det rundt 3870 kvinner mellom 15-39 år i Tromsøområdet.⁸⁸

2.2.2 Alta.

Høsten 1940 ble 2. Gebirgsdivisjon sendt til Finnmark, og rundt 3724 soldater fra hær og marine ble plassert i Alta. Våren 1941 ble divisjonen overført til Øst-Finnmark for å besette Petsamo området, og ble erstattet med 702. infanteri divisjon, hvorav rundt 1811 soldater ble stasjonert i Alta.⁸⁹ Våren 1942 fant en ny omorganisering sted. 230. infanteridivisjon overtok ansvaret for det nye "avsnitt Alta." Divisjonen bestående av rundt 6000 soldater ble i Altaområdet til tilbaketrekkingen fra Finnmark startet høsten 1944.⁹⁰ 1 700 av disse soldatene var fra flyvåpenet og ble tilknyttet Banak flyplass.⁹¹

Rundt 150 avdelinger var innom Alta og Banak flyplass i løpet av krigen. Som i Tromsø oppholdt disse avdelingene seg i lengre eller kortere perioder i Altaområdet.⁹² Alta som hadde et innbyggertall på 3471 mennesker i 1930, et tall som steg til 4992 i 1946,⁹³ ble altså okkupert av ca. 6000 tyske soldater. I 1946 fantes det ca. 835 kvinner i Alta i alderen 15-39 år.⁹⁴

2.2.3 Lenvik.

Fra juni 1940 til krigens slutt hadde Luftwaffe en forvaltningsstasjon,⁹⁵ et forsyningslager og et bekledningshovedlager på Finnsnes. Tettstedet var også base for et hærkystartilleriregiment

---

⁸⁴ Christensen og Pedersen 1995: 435.

⁸⁵ E. Lørdal har en svært detaljert framstilling av hvilke tyske militære avdelinger som oppholdt seg hvor og i hvilket tidsrom i sin bok. Lørdal 2001.

⁸⁶ Lørdal 2001: Lokaliseringer s.70-72

⁸⁷ FT 1946: 18 og 76 (tabell 2).

⁸⁸ FT 1946: 18.

⁸⁹ I januar 1942 bestod besto hærstyrkene i Troms og Finnmark (199. og 702 infanteridivisjon) av til sammen ca. 28 600 mann (hvorav 977 offiserer). Gamst 1984: 28.

⁹⁰ Gamst 1984: 25-29. 115

⁹¹ Gamst 1944:47.

⁹² Lørdal 2001: Lokaliseringer s. 8-9.

⁹³ FT 1946: 18 (tabell 2).

⁹⁴ FT 1946: 18.

⁹⁵ "Verwaltung aussenst."

fra januar 1943 til mai 1945, og marinen hadde et "peilhauptstelle" der fra mars 1945 til krigens slutt.⁹⁶ På Ansnes på Senja hadde hæren en kystartilleriavdeling fra mars 1942 til mars 1943, og et kystartilleriregiment fra september 1942 til krigsslutt. På Rødbergshamn hadde hæren et kystbatteri fra februar 1941 til juli 1943 og et kystartilleriregiment fra januar 1943 til krigens slutt. Hæren hadde 2 kystbatteri på et uspesifisert sted på Senja fra mars 1941 til juli/august 1943.⁹⁷ I 1944 ble hovedkvarteret til Admiral der Norwegische Polarküste flyttet fra Tromsø til Finnfjordbotn, og i august samme år ble *Luftnachrichten ausbaustab* som tilhørte Luftwaffe også overflyttet.⁹⁸

Våren 1941 startet tyskerne byggingen av et anlegg i Finnfjordbotn som stod ferdig sommeren 1943 og hadde navnet "Ferienheim die Deutsche Marine der Polarküste." Over 600 nordmenn var i arbeid på anlegget i Finnfjordbotn høsten og vinteren 1941- 1942. Anlegget var beregnet på tyske marinesoldater på ferie og permisjon. Det bestod av 10-12 hus, samt en kommandantbolig, en vaktstue, en servicebolig og en spisesal med muligheter for filmfremvisning. Ved tilbaketrekkingen fra Finland og Finnmark, ble anlegget tatt i bruk av tyske infanterisoldater på tilbaketog. Etter krigen fungerte anlegget som interneringsleir for tyske soldater og man regner med at over 1000 soldater var innom anlegget våren 1945.⁹⁹

Lenvik kommune hadde 6547 innbyggere i 1930. I 1946 hadde tallet steget til 7650, hvorav rundt 1240 kvinner var mellom 15-39 år.¹⁰⁰ Jeg har ikke lyktes i å finne ut hvor mange soldater som var stasjonert i området.

2.3 Motstand i hverdagen

Motstandstandskampen i Norge under krigen dreide seg i stor grad om folks holdninger mot den tyske okkupasjonsmakten, det norske NS regimet og "Nyordningen."¹⁰¹ Hjemmefronten oppfordret befolkningen til å unngå all kontakt med fienden, og den norske eksilregjeringen appellerte til å fryse ut de som ikke var "gode nordmenn," deriblant kvinner som hadde

---

⁹⁶ Jeg har ikke lyktes i å finne noen tall for hvor mange soldater som var stasjonert i Lenvik.

⁹⁷ Jeg har tatt med Senja, selv om bare deler av øya tilhører Lenvik.

⁹⁸ Finnfjordbotn ligger ca. 5km fra nåværende Finnsnes sentrum.

⁹⁹ Lenvik Historielag 2005: 78.

¹⁰⁰ FT 1946: 18 (tabell 2).

¹⁰¹ En samlebetegnelse for en endring av samfunnsliv og myndighetsutøvelse som NS satte i gang etter 25.9. 1940. Nyordningen hadde to særlig kontroversielle aspekter: overgang til førerprinsippet i flest mulige institusjoner i stat og samfunn, dernest tillempling av NS' partimonopol, ved at partimedlemmer og politisk pålitelige ble satt inn i flest mulig av landets offentlige stillinger.
<http://lotus.uib.no/norgeslexi/krigslex/n/n5.html#nyordning>. 06.03.06.

omgang med tyske soldater.¹⁰² Under okkupasjonen var en sosial isfront mot tyskerne det beste forsvarsvåpenet befolkningen kunne ty til, og forakten mot de som brøt denne fronten kunne være stor. Handlemåten til de kvinnene som var sammen med de tyske soldatene ble oppfattet som et svik mot det nasjonale fellesskapet. Kvinnenes forhold til soldatene var ekstra ille fordi det var synlig og fordi kvinnene dermed tydelig brøt ut av isfronten.¹⁰³

Disse kvinnene ble uthengt i illegale aviser og norske eksilmyndigheter beskrev dem i krasse ordlag. Eksilmyndighetene fryktet at kvinnenes omgang med tyskere skulle true motstandskampen og skape tvil blant de allierte om hvor samlet folket var i kampen mot okkupasjonsmyndighetene. Man forsøkte derfor å framstille kvinner som hadde kontakt med tyske soldater som veldig få, samtidig som man kom med sterke advarsler om hva som ville skje når krigen var over.¹⁰⁴ Det var viktig for myndighetene å opprettholde motstandsviljen blant nordmennene. Et inntrykk av at flere og flere kvinner gikk med tyskere, var nok lite egnet til styrke motet blant ”gode” nordmenn.¹⁰⁵

Samtidig var ikke motstandskampen i Norge et spontant fenomen som oppstod 9. april 1940. Den kom ikke ordentlig i gang før 1942-43, og da i varierende grad i landet. Man tydde ikke til vold, slik at den nok ble mindre synlig. Norske myndigheter arbeidet den første tiden under okkupasjonen for samarbeid med tyskerne, og næringslivet var hele tiden interessert i å holde hjulene i gang. For mange i grisgrendte strøk var motstanden noe fjernt. I nord bodde ofte tyskerne tett innpå folk, og ikke noen landsdel hadde så mange styrker tilstede.¹⁰⁶ Få synlige voldshandlinger fant sted, og folk flest slet med de samme hverdagsproblemer som ellers. Flere tusen nordmenn omgikk daglig tyskere; alt fra forretningsmenn og embetsmenn til folk som arbeidet for okkupasjonsmakten.¹⁰⁷

Soldatene ble ofte innkvartert hos familier, de brukte kafeer, utesteder, handlet i butikkene og oppførte seg jamt over korrekt mot den norske ”ariske” befolkningen.¹⁰⁸ Det var nesten ikke til å unngå at lokalbefolkningen og tyskerne ble kjent med hverandre. Soldatene var ikke bare

---

¹⁰² Borge 2002: 54.

¹⁰³ Tjelmeland 2003: 12-15.

¹⁰⁴ Larsen (red.) 1999: 291-2.

¹⁰⁵ Ellingsen 1995: 15-19.

¹⁰⁶ Ellingsen 1995: 27-31.

¹⁰⁷ Borgersrud 2004: 21.

¹⁰⁸ Ellingsen 1995: 26 f.

abstrakte ”fiender,” men mennesker man måtte forholde seg til hver dag.¹⁰⁹ Selv om språket nok var en hindring, klarte man etter hvert å gjøre seg forstått og føre enkle samtaler. Det var særlig ungdommen, som ofte kunne tysk, som kom i kontakt med soldatene. I følge forfatter Arne Borren førte det at man levde så nært oppå hverandre, til at lokalbefolkningen ble delaktig i soldatenes gleder og sorger, enn man normalt ville blitt.¹¹⁰ Det kan ikke ha vært så enkelt for en ung kvinne å forstå følgene av å forelske seg i en ”fiende” man levde så nært opp til hver dag.

Det fantes likevel et skille mellom hva som var tillatt, og hva man ikke burde gjøre i forhold til de tyske soldatene. Som et eksempel kan nevnes Lavangen hvor tyskerne arrangerte dansetilstelninger hvor lokalbefolkningen deltok, hvis de da ikke var med på fester lavangsværingene stod for. Selv om det ikke var store innsigelser mot at tyskerne danset med de norske kvinnene, var det, i følge Borren, ikke akseptert at ei norsk kvinne fant seg en tysk kjæreste. Fikk paret barn, var fordømmelsen enda sterkere. Mange av guttene i bygda hadde et vennlig forhold til tyskerne og tok imot tobakk fra dem, uten at de ble fordømt på samme måte som kvinnene. Borren skriver at guttenes forhold til tyskerne handlet om vennskap og sosialt felleskap, mens det hos kvinnene dreide seg om sterke følelsen, gjerne med seksuelle undertoner. Den moralske fordømmelsen av kvinnene var derfor mye sterkere.¹¹¹

Til tross for advarsler og uskrevne regler forelsket norske kvinner seg i soldatene. Ifølge E. Drolshagen brakte soldatene ofte spenning i et ellers monotont og kjedelig bygdeliv. Soldatene fortalte ting man aldri hadde hørt før, de hadde bedre manerer, de virket mer erfarne enn mennene fra hjemplassen, og de var fri til å dikte opp sin egen livshistorie. Drolshagen skriver at de kvinnene som forelsket seg i disse soldatene, nok så på sin tyske kjæreste som annerledes enn de andre soldatene. Han var ikke nazist, han var med i hæren fordi han ikke hadde noe annet valg. Deres forhold var noe helt annet, de var annerledes enn de andre.¹¹²

---

¹⁰⁹ Drolshagen 1998: 84-87.

¹¹⁰ Sørreisa historielag 1995: 22-34, og Borren 2000: 103-119.

¹¹¹ Borren 2000: 126-128.

¹¹² Drolshagen 1998: 20-25. O. Johnsen har skrevet i en artikkel om Lebensborn at det kun fantes et titalls barn av norske kvinner og SS soldater. 99% av barna hadde fedre som var ”vanlige tyske soldater” i Wehrmacht. i http://www.norgesdokumentasjon.no/rapporter/7-LEBEN_A.PDF. 09.08.05 s. 10.

2.4 Avslutning.

Jeg har tatt med disse korte opplysningene om de tyske stillingene for å vise hvordan forholdene lå til rette for at norske kvinner og tyske menn kom i kontakt med hverandre. Soldatene var nærmest over alt, og de var mange. Det var heller ingen som i de første krigsårene visste at krigen ville ta slutt i 1945, og at tyskerne plutselig ville forsvinne. Folk levde tett innpå soldatene og omgikk dem daglig, samtidig som det var et skille mellom hva som ble ansett- og ikke ansett, som anstendig oppførsel overfor de tyske soldatene. De kvinnene som brøt dette skillet ble fordømt allerede under krigen. Hvor enkelt det var å forstå hvor dette skillet gikk, og når man hadde gått for langt, er en annen sak.

På grunn av sitt kjennskap til soldater, kunne kvinnene få de ting andre ikke hadde tilgang til, og noen nøyflere privilegier, noe som kan ha virket som en ydmykelse av den delen av befolkningen som led.¹¹³ Videre kan menn som kjempet og brakte seg selv i fare for å beskytte landet og dets kvinner mot fiendene, ha følt det som et hån at disse kvinnene ikke var interessert i å bli beskyttet, men tvert i mot møtte fienden med ”åpne armer.”

Eksilmyndighetene ville ha det til at det kun var én promille av de norske kvinnene som ikke klarte å motstå de tyske soldatene, en teori som skulle vise seg å være svært langt fra sannheten. Hvem var disse kvinnene som falt for fiendens soldater? I de følgende kapitlene vil jeg ta for meg forskjellige sider ved de norske kvinnene som var sammen med de tyske soldatene og forholdene som utviklet seg.

---

¹¹³ Drolshagen 1998: 123-124.

3. Kvinnenes bakgrunn.

*Kvinnene hadde ulike motiver for å involvere seg i forskjellige forhold til soldatene. Selv om bakgrunn og kontakt kunne være varierende, hadde de fleste kvinnene det til felles at de var landsens hushjelper i byene i søken etter avveksling, nærhet og spenning i en ellers trist hverdag. De var uten et nærmiljø som kunne kontrollere dem og de hadde liten politisk bevissthet. For folk flest var de uansett tøser, og heller enn å møte hverdagen i Norge etter freden, valgte noen å følge sin tyske ektefelle eller kjæreste til Tyskland.¹¹⁴ Hentet fra verket *Norge i krig* fra 1987.*

3.1 Innledning.

Mye har vært skrevet og antatt om kvinnene som var sammen med tyske soldater, men få har utført noen form for kvantitativ undersøkelse av kvinnenes bakgrunn. Med utgangspunkt i fødselsregistrene for Tromsø, Lenvik og Alta sokneprestembete, og mappene i fylkesmannsarkivene, ønsker jeg å gi et klarere bilde av kvinnene. Jeg vil ta for meg kvinnenes fødested, alder, yrke og politisk aktivitet. I tillegg vil jeg forsøke å si noe om hvor mange kvinner som kunne ha vært sammen med tyske soldater.

3.2 Hvor kom kvinnene fra?

For å finne ut hvor kvinnene kom fra, har jeg tatt utgangspunkt i fødselsregistrene, hvor kvinnene alltid stod oppført med fødested. Jeg har valgt å bruke stedsnavn som ”Midt-Troms,” eller ”ytre Senja” fordi kvinnene kom fra såpass små steder og jeg i flere tilfeller bare har registrert en kvinne fra et sted. Dermed vil jeg ikke kunne ha anonymisert kvinnene ved bruk av de opprinnelige stedsnavnene.

---

¹¹⁴ Eriksen og Halvorsen 1987: 249-251.

Tabell II. Fødested til kvinnene i mitt materiale.

Tromsø sokneprestembete			Alta sokneprestembete			Lenvik Sokneprestembete		
tromsø/Tr.Sund	93	54 %	Alta området	48	98%	Lenvik	34	83 %
Lyngen	9	5 %	Vest-Finnmark	1	2%	Ytre Senja	2	5 %
Nord-Troms	15	9 %	Sum	49	100 %	Indre-Troms	1	2 %
Indre-Troms	11	6 %				Midt-Troms	1	2 %
Midt-Troms	10	6 %				Nord-Trøndelag	1	2 %
Sør-Troms	4	2 %				Finnmark	2	5 %
Finnmark	12	7 %				Sum	41	ca.100%
Nordland	6	4 %						
Byer (Oslo, Kristiansand)	4	2 %						
Andre fylker	7	4%						
Sum	171	100 %						

Kilde: Fødselsregistre for Lenvik, Alta og Tromsø Sokneprestembete.

Som det kommer fram av tabell II, var kvinnene jeg har funnet i fødselsregistrene for Alta og Lenvik, som regel selv født på disse stedene, mens de kvinnene jeg har funnet i fødselregisteret for Tromsø hadde en mer variert geografisk opprinnelse. I Alta kom hele 48 av 49 kvinner fra selve Altaområdet, mens en kvinne var fra Vest Finnmark. I Lenvik var 34 av 38 kvinner fra selve Lenvik, mens tre kvinner var fra nærliggende kommuner og tre kvinner kom andre fylker. Tromsøområdet var over halvparten, 93 av i alt 171 kvinner, fra det vi i dag betrakter som Tromsø.¹¹⁵ 49 kvinner var fra nærliggende kommuner i Troms, mens 10 kvinner var fra andre fylker.

K. Helgesen har i sin undersøkelse av kvinner i Moldeområdet som var sammen med tyske soldater, også sett på kvinnenes fødested. Hun har funnet at 81% av kvinnene kom fra Møre og Romsdal fylke. 56% av disse kvinnene kom fra landkommuner, mens 25% kom fra byer. (Molde, Ålesund og Kristiansund). Resten kom fra fjernliggende kommuner.¹¹⁶ I G. Hartmanns undersøkelse av kvinner i København, kom 40% av kvinnene fra selve byen, 29% fra provinsbyer og 27 % fra landet.¹¹⁷

I Helgesens undersøkelse var det altså ikke så mange kvinner som kom fra selve Molde. Til sammenligning kom over halvparten av kvinnene i mitt materiale fra Tromsøområdet, fra selve byen, mens nesten samtlige kvinner fra Alta og Lenvik kom fra disse stedene. Helgesen

¹¹⁵ 88 av disse kvinnene kom fra Tromsø, mens fem var fra Tromsøysund. Fødselsregister for Troms Sokneprestembete.

¹¹⁶ Helgesen 1990: 291. Helgesen har tatt utgangspunkt i Justisjournaler fra Trondheim og Molde politikammer. Hun har et utvalg på 97 kvinner.

¹¹⁷ Hartmann 1946: 46.

forklarer sine tall med at det antakelig kom kvinner fra andre deler av landet for å oppsøke miljøer hvor det var store ansamlinger av militært personell, og at det var mange kvinner som kom tilreisende fra andre kanter av landet.

Til sammen var kun 19% av kvinnene i Helgesens materiale fra byer. Helgesen skriver at det var langt færre bykvinner, enn kvinner fra bygda som ble involvert med tyskerne. Dette fordi det var mange som var borte fra hjemmet i tjeneste hos andre. De hadde ikke noen nærstående til å korrigere dem, og hadde dermed lettere for å havne i en "tøsesituasjon" enn andre.¹¹⁸ Sammenligner man med mitt materiale i tabell II, ser man at 58%¹¹⁹ av kvinnene fra Tromsøområdet kom fra en by.¹²⁰ I Alta, som hadde en stor ansamling tyske soldater, var de fleste kvinnene selv født på stedet, også i Lenvik kom de fleste kvinnene fra selve kommunen. Samtidig er det trolig at det var flere kvinner som oppholdt seg i Alta, Tromsø, eller Lenvik, som dro tilbake til hjemstedet sitt for å føde. Disse kvinnene vil ikke komme med i mitt utvalg.

Selvsagt var det mange kvinner som kom fra bygda og dro til "byen" og som mistet den beskyttelsen og kontrollen en familie ville kunne gi. Men å si at dette var et utpreget trekk for kvinnene som var med tyske soldater, finner jeg ikke grunnlag for i mitt materiale. Tvert om. Flertallet av kvinnene var fra samme stedet som barnet var registrert på, eller de kom fra nærområdet. Samtidig var flere kvinner bykvinner. Jeg tror eksempelvis ikke Tromsø var langt nok unna, eller stort nok til at kvinnene som var fra nærliggende kommuner var så langt hjemmefra at de mistet familie og venners sosiale kontroll. Mange hadde nok dessuten slektninger eller venner som holdt til i byen.

Tar man utgangspunkt i mitt materiale, blir bildet av hvor kvinnene kom fra, mer nyansert. Jeg tror Helgesens resultat er sterkt preget av utvalget hennes, som jeg tidligere har karakterisert som lite representativt for en gjennomsnittlig kvinne som var sammen med tyske soldater. Også Hartmanns undersøkelse antyder at mange av kvinnene kom fra selve København. Hartmann skriver at den klassiske "hushjelp teorien" om unge kvinner som var

---

¹¹⁸ Helgesen 1990: 291-293.

¹¹⁹ Tre kvinner fra Harstad og en kvinne fra Narvik er i tabellen plassert under "Sør Troms" og "Nordland."

¹²⁰ Da verken Lenvik, eller Alta kan regnes som byer, har jeg ikke gjort noen sammenligning med dem.

ensomme i den store byen, ikke er dekkende for hennes undersøkelse. Mange av de kvinnene som ikke kom fra selve byen, hadde slektninger, ofte brødre eller søstre i København.¹²¹

I tabell II kommer det fram at det var 76 kvinner som ikke var fra selve Tromsø, men som fødte barnet sitt der. Disse kvinnene kan ha hatt arbeid i Tromsø, eller søkt seg bort fra hjemstedet for å føde barna. Kanskje var det lettere å ”gjemme seg bort” i Tromsø, og kanskje var man mindre utsatt der, enn på hjemstedet. Å dra sørover til fødehjemmene Lebensborn organiserte, var nok ikke så enkelt for kvinnene i mitt materiale. Hjemmene lå langt unna, og det var en strevsom reise å komme seg dit. Mange kvinner så det nok som heller uoverkommelig å måtte reise med buss, flere døgn med hurtigruta og så videre med annen transport rett før fødselen.¹²² D. Ellingsen mener det er trolig at mange kvinner dro tilbake til hjemstedet for å føde barnet.¹²³ Dette kan være med på å forklare at jeg har et såpass høyt antall kvinner som fødte på selve hjemstedet, samtidig som jeg, med utgangspunkt i mitt kildemateriale, ikke kan si om disse kvinnene arbeidet andre steder, og søkte seg til hjemlassen for å kunne ta seg av barnet.

3.3 Hvor gamle var kvinnene?

Jeg har hentet opplysninger om kvinnenes alder i fødselsregistrene, hvor kvinnenes fødselsdato alltid stod oppført. Jeg har regnet alderen på kvinnene i 5-års klasser etter hvor gamle de ville ha vært i 1946. Dette har jeg gjort for å kunne sammenligne resultatet med folketellingen fra 1946 som er basert nettopp på en slik utregning. I undersøkelser av K. Helgesen, G. Hartmann og A. Rasmussen har forskerne regnet alderen på kvinnene anno 1945, noe jeg finner såpass nært opp til min utregning at jeg kan sammenligne deres resultat med mitt.¹²⁴

---

¹²¹ Hartmann 1946: 45.

¹²² Div. Fylkesmark. Troms I, Div. Fylkesmark. Troms II, Div. Fylkesmark. Finnmark.

¹²³ Særlig i Finnmark var det tilreisende som jobbet på de mange tyske anleggene. Samtale med Riksarkivar Kåre Olsen 05.10.05.

¹²⁴ Helgesen 1990: 293, Hartmann 1946: 15 Rasmussen 1947: 166-168. Jeg har valgt å ta med Rasmussens undersøkelse, som i hovedsak er en intelligensundersøkelse, fordi den gir en oversiktlig representasjon av kvinnenes alder.

3.3.1 Sammenlignet med folketellingen.

Tabell III. Kvinnenes alder i 1946 sammenlignet med folketellingen fra samme år.

	Alder	18-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	sum								
Mitt materiale	Tromsø og Tromsøysund	2	1 %	66	39 %	70	41 %	19	11 %	10	6 %	4	2 %		0 %	171	100 %
	Lenvik	1	2 %	20	49 %	13	32 %	6	15 %		0 %	1	2 %		0 %	41	100 %
	Alta	2	4 %	20	41 %	16	33 %	8	16 %	2	4 %	1	2 %		0 %	49	100 %
	sum	5	2 %	106	41 %	99	38 %	33	13 %	12	5 %	6	2 %		0 %	261	100 %
FT 1946	Tromsø og Tromsøysund	336	7 %	985	19 %	915	18 %	888	18 %	748	15 %	641	13 %	550	11 %	5063	100 %
	Lenvik	131	8 %	313	18 %	322	19 %	236	14 %	237	14 %	251	15 %	215	13 %	1705	100 %
	Alta	100	9 %	197	18 %	193	18 %	185	17 %	164	15 %	123	11 %	118	11 %	1080	100 %
	sum	567	7 %	1495	19 %	1430	18 %	1309	17 %	1149	15 %	1015	13 %	883	11 %	7848	100 %

Kilde: Fødselsregistre for Lenvik-, Alta- og Tromsø sokneprestembete, FT 1946.

Tabell III viser at hele 106, eller 41%, av de totalt 261 kvinnene, var mellom 20-24 år i 1946, mens 99 kvinner, eller 38% var mellom 25-29 år. Disse er de to desidert største aldersgruppene.¹²⁵ 32 kvinner, tilsvarende 13% var mellom 30-34 år, og 12 kvinner, eller 5% var mellom 35-39. Kun 6 kvinner, tilsvarende 2% var mellom 40-44, mens 5 kvinner, eller 2% var mellom 18-19 år.

Det var ingen kvinner i mitt materiale mellom 45-49 år. Dette skyldes nok at utvalget mitt er basert på kvinner som fikk barn. Et slikt utvalg vil utelukke enkelte alderstrinn. Men om man spør seg hvilke kvinner det var som inngikk forhold til menn, kan en vel anta at de fleste kvinnene uansett ville ha vært innenfor aldersgruppen 15-35 år. Selv om det selvfølgelig ikke finnes noen øvre aldersgrenser for relasjoner mellom mennesker.¹²⁶

Tar man for seg stedene hver for seg, ser man at flertallet av kvinnene fra Lenvik og Alta befant seg i aldersgruppen 20—24 år i 1946, mens den største aldersgruppen i Tromsøområdet var 25-30 år. Dette mønsteret gjentar seg ikke i folketellinga, hvor prosenttallet kvinner alle tre stedene ligger på rundt 20% av det totale antall kvinner både i aldersgruppen 20-24 og 25-30 år. Flertallet av kvinnene i Lenvik var yngre enn i Tromsøområdet og Alta. Dette kan skyldes at Lenvik var mer som en bygd å regne sammenlignet med Tromsøområdet, slik at det var mer vanlig at man dro bort i tjeneste i ung alder. Om man ikke kunne arbeide hjemme hos foreldrene, var man kanskje tvunget til å reise

¹²⁵ Jeg har valgt å presentere kvinnenes alder sammenlignet med folketellingen i en egen tabell på grunn av den geografiske avgrensningen, og inndelingen i aldersgrupper. De andre undersøkelsene er ikke like nøyaktige som folketellingen, og kommer derfor i en egen tabell.

¹²⁶ Jeg har kun kommet over et tilfelle der kvinnen har oppgitt at hun ble tvunget til samleie. Hun var da bare 15 år og barnet ble født i 1941. Div. Fylkesmark. To kvinner var kun 18 år i 1946. Troms I, mappe 930 og mappe 904.

andre steder. At tallene er forskjellig for Alta og Lenvik, som begge var små steder, kan ha å gjøre med at det med tyskerne kom så mye sysselsetting til Alta at man ikke var nødt til å reise bort.

3.3.2 Sammenlignet med andre undersøkelser.

Tabell IV. Kvinnenes alder sammenlignet med andre undersøkelser.

Alder	18-29	30-39	40-56
Mitt materiale i 1946	81 %	18 %	2 %
Helgesen 1945	72 %	15 %	8 %
Rasmussen 1945	71 %	17 %	4 %
Hartmann 1943-46	75 %	17 %	3 %
FT 1946	44 %	32 %	13 %

Kilde: Fødselsregistre for Lenvik-, Alta- og Tromsø sokneprestembete, Helgesen 1990: 293, Rasmussen 1947: 166, Hartmann 1946: 15, FT 1946.

Ser man på tabell IV, er antallet kvinner i mitt materiale mellom 18-29 år i 1946 høyere enn i de andre undersøkelsene.¹²⁷ Dette kan forklares med at jeg har tatt utgangspunkt i kvinner som fikk barn, mens de andre undersøkelsene har andre utvalg. Samtidig ser man at den største aldersgruppen, i alle undersøkelsene, var kvinner mellom 18-29 år. Denne gruppen var i noe man kan kalle normal forlovelses- og giftemålsalder. Kvinner som hadde tyske kjærester skilte seg slik ikke ut fra andre kvinner med kjærester.¹²⁸

3.4 Når ble barna født.

Tabell V. Når ble barna født?

Mitt utvalg	1941		1942		1943		1944		1945		1946		ukjent		sum	
Alta	6	12 %	5	10 %	12	24 %	21	43 %	4	8 %	1	2 %		0 %	49	100 %
Lenvik	2	5 %	6	15 %	13	32 %	5	12 %	11	27 %	4	10 %		0 %	41	100 %
Tromsø området	17	10 %	35	20 %	36	21 %	43	25 %	32	19 %	6	4 %	2	1 %	171	100 %
sum	25	10 %	46	18 %	61	23 %	69	26 %	47	18 %	11	4 %	2	1 %	261	100 %

Kilde: Div. Fylkesmark. Troms I, Div. Fylkesmark. Troms II, Div. Fylkesmark. Finnmark.

Barnets fødselsdato stod alltid oppført i fødselsregistrene. Ser man på stedene samlet, ble flest barn, 69 av totalt 216, født i 1944. Både Alta og Tromsøområdet hadde flest fødsler dette året. I 1943 kom i alt 61 barn til verden. Lenvik hadde flest fødte i 1943. 13 av 41 barn kom til verden dette året, mens 11 barn ble født i 1945. Stedet har overraskende få fødsler i 1944, kun

¹²⁷ Disse undersøkelsene har en mye grovere inndeling enn folketellingen. Derfor har jeg dem i en egen tabell. Jeg har slått sammen aldersgrupper fra folketellingene og fra min undersøkelse for å kunne sammenligne undersøkelsene.

¹²⁸ Jmf. Helgesen 1990: 293.

fem barn ble født dette året, mens 4 barn kom til verden i 1946. Tromsø har et mye jevnere mønster. Flest barn, 43 av totalt 171 ble født i 1944, mens både 1942, 1943 og 1945 hadde rundt 35 fødsler i året. I Alta var fødslene sterkt konsentrert rundt 1943 og 1944, over 60% av barna ble født disse årene. Stedet hadde det prosentvise høyeste antall fødsler i 1941, samtidig som det hadde det laveste antall fødsler i 1942. Både Lenvik og Alta gikk fra få fødsler i 1941 og 1942 til en relativt stor økning i 1943, mens den største prosentvise økningen i Tromsø fant sted mellom 1941 og 1942.

Når barna ble født, må sees i sammenheng med de tyske militære plasseringene på stedene. Tromsøområdet var det stedet som hadde den jevneste fødselsraten. Dette kan skyldes at soldatene oppholdt seg i der i lengre tid og at de var mer stabile enn på de andre stedene. De høye fødselstallene for Lenvik i 1945 og 1946, kan nok sees i sammenheng med det militære anlegget i Finnfjordbotn fungerte som oppholdssted for infanterisoldater på tilbaketog fra Finnmark høsten 1944, og som interneringsleir våren 1945.¹²⁹ Fødselstallene i Alta for 1945 og 1946 er svært lave, noe som kan forklares med evakueringen av Finnmark fra høsten 1944.

3.5 Hva gjorde kvinnene?

For å finne opplysninger om kvinnes yrker har jeg brukt både fødselsregistrene og mappene fra fylkesmannsarkivene. Flere kvinner som stod oppført uten yrke i fødselsregisteret. Noen av disse fant jeg registrert med yrke i saksmappene fra fylkesmannen. At det er såpass mange uten oppført yrke, skyldes nok sløvhet i utfyllingen av fødselsregistrene, og kanskje mangelfulle opplysninger fra kvinnene selv. Arbeidsløsheten var stor, og mange kvinner bodde fortsatt hjemme hos foreldrene og anså seg som yrkesløse. En annen mulighet er at de var utenom vanlig arbeid, at de var prostituerte.¹³⁰ Det samme kan sies om de som var oppført som hjemmeværende. Samtidig har jeg ikke funnet noe grunnlag for å anta at noen av kvinnene i mitt materiale var prostituerte.

For å gruppere kvinnes yrker har jeg brukt de samme yrkesinndelingene som folketellingene fra 1930 og 1946.¹³¹ Folketellingene har ikke nøyaktig samme kategoriseringen i 1930 som i 1946, og kategoriene er mye mer detaljerte enn de

---

¹²⁹ Lenvik historielag 2005: 78.

¹³⁰ Helgesen 1990: 294.

¹³¹ Tabell VI over kvinnes yrker sammenlignet med folketellingen finnes i vedlegg 1 s. 105.

yrkesbetegnelsene jeg har funnet i fødselsregistrene. I tabell V har jeg derfor slått sammen kategorier og utelatt de kategoriene i folketellingene som ikke var relevante for mitt utvalg.

Jeg har sammenlignet mitt materiale med folketellingene. Folketellingene blir vanligvis utført hvert tiende år, men på grunn av krigen ble ingen telling utført i 1940, den kom i 1946 isteden. Når jeg skal bruke folketellingene til å sammenligne yrkene til kvinnene i mitt materiale med yrkene til kvinnene i folketellingene, får jeg dermed et problem om jeg skal bruke folketellingen fra 1930, eller fra den fra 1946. Folketellingen fra 1946 ligger mye nærmere i tid, men avslutningen av krigen, evakueringen og gjenoppbyggingen av landet førte nok med seg store endringer. Derfor kan tellingen fra 1930 gi et like godt bilde på yrker i okkupasjonsårene, som folketellingen fra 1946.

For å kunne foreta en sammenligning mellom yrkene til kvinnene i mitt materiale og folketellingene, har jeg derfor valgt å bruke "gjennomsnittsverdien" av de to tellingene. Denne har jeg funnet ved å slå sammen tallene fra de to folketellingene, og dele dem på to. Tallene blir presentert som "gjennomsnitt" i tabell VI. Jeg tror en sammenslåing gir det beste bildet på hvordan yrkesfordelingen var i tiden rundt 1940, samtidig som det gjør framstillingen noe unøyaktig. Mens folketellingene representerer kvinnes yrker i 1930 eller i 1946, har jeg informasjon fra 1940 til 1946, Flertallet av kvinnene i mitt materiale var så unge i 1930 at de ennå ikke var yrkesaktive. Videre er opplysningene jeg har fra fødselsregistrene, basert på hva kvinnene gjorde før barnet ble født, og det er det usikkert om kvinnene hadde de samme yrkene i 1946, som de hadde under krigen. Eksempelvis måtte alle de som jobbet for tyskerne finne nytt arbeid da krigen tok slutt. De prosentvise tallene fra Tromsø, Lenvik og Alta i mitt materiale var ofte like, derfor har jeg derfor i hovedsak slått sammen tallene fra de tre stedene. Selv om tallene for Lenvik og Alta er såpass små at en person kan gi store prosentvise utslag, har jeg valgt å regne tallene om i prosent, for å kunne gi et lettere sammenlignbart bilde av resultatet. Jeg har funnet opplysninger om alle de 261 kvinnene i mitt materiale.

Som man ser i tabell VI, kom til sammen 92, eller 34% av kvinnene i mitt materiale, sammenlignet med 13% i folketellingen, i kategorien "husarbeid for andre." "Andre" inkluderer både privatpersoner og institusjoner. Disse kvinnene stod som regel oppført i fødselsregistrene, eller saksmappene som hushjelp, vaskere, kjøkkenpike eller pike. Det er relativt mange kvinner fra mitt materiale som kommer under denne kategorien sammenlignet

med folketellinga. Høyest er tallene for Tromsø der 35% av kvinnene arbeidet som hushjelp for andre, og lavest for Lenvik der prosenten bare var 22%. Dette kan delvis forklares med at det i Tromsø var et større marked for hushjelper.

62, eller 24% av kvinnene fra mitt materiale kom i kategorien ”Husarbeid hjemme,” mot 19% i folketellingen. De kvinnene som stod oppført som hjemmeværende, har jeg valgt å plassere her, og ikke som ”husmødre.” På grunn av kvinnenens sivile status og unge alder, tror jeg at dette var kvinner som fortsatt bodde hjemme hos sine foreldre og hjalp dem.¹³² De kvinnene som faktisk var hjemme i eget husvære, regner jeg med har blitt nedtegnet som ”husmor,” og ikke kun ”hjemmeværende.” Antallet kvinner som arbeidet med ”husarbeid hjemme” var høyere i Lenvik og Alta enn i Tromsø, 29% mot 21%. Dette kan skyldes at de to førstnevnte stedene var mer preget av jordbruk og fiske enn Tromsø, dermed var det nok flere kvinner som var hjemme og hjalp til på foreldrenes gårdsbruk, enn de som søkte tjeneste hos andre. Videre var det å være hjemmeværende under krigen, for mange ensbetydende med arbeidsledighet, og det kan tenkes at det var mindre arbeidsmuligheter på små steder som Alta og Lenvik, enn i Tromsø. Jeg har ikke funnet noen kvinner som arbeidet innenfor jord- og skogbruk i mitt materiale. Dette skyldes nok at de kvinnene som kunne ha kommet under denne kategorien, jobbet på foreldrenes gårder, og dermed skrev seg som ”hjemmeværende.”

Sammenlignet med folketellingen, var det svært få ”husmødre” i mitt materiale. I tabell VI kommer det fram at kun 12, eller fem prosent av kvinnene kunne plasseres i denne kategorien, mens gjennomsnittet i folketellinga lå på over 50%. Dette skyldes nok den unge alderen til kvinnene i utvalget mitt, og fordi husmødre som regel var gifte kvinner, og kanskje ikke de som oftest hadde et forhold til tyske soldater.¹³³ En gift kvinne hadde også større mulighet til å skjule at barnefaren var tysk, ved å skrive sin norske mann som barnets far.

Innenfor ”industri og håndverk” har jeg plassert de kvinnene i mitt materiale som stod oppført som syersker, frisørdamer, vaskere og arbeidersker. Tilsammen 31, eller 12% av kvinnene kom i denne kategorien. I fødselregisteret for Lenvik var hele 11 av totalt 41 kvinner registrert som arbeidersker. Disse utgjorde 27% av alle lenvikkvinnene i mitt materiale. Antall industri og håndverksarbeidere i mitt materiale var relativt høyt i forhold til folketellinga, noe som

---

¹³² I flere av mappene fra fylkesmannsarkivene har kvinnene opplyst at de ”jobber” hjemme hos foreldrene.

¹³³ Her finnes det selvfølgelig unntak. Flere gifte kvinner hadde mennene på sjøen, og under krigen visste man ikke om de var i live eller ikke. I fødselsregistre har jeg funnet tilfeller der gifte kvinner har fått barn og en tysk soldat var barnefaren.

antyder at det var mange yrkesaktive kvinner blant de som hadde forhold til tyske soldater. Samtidig er det vanskelig å forklare det høye antallet arbeidere jeg fant i Lenvik. Arbeiderske er en ganske løs tittel som kan inkludere flere typer arbeid.

I kategorien ”forretningsvirksomhet og varehandel” kom de kvinnene som stod oppført i fødselsregistrene, eller i saksmappene som kontordamer og telefondamer. 12, eller fem prosent av kvinnene kunne plasseres her, noe som samsvarer med prosenttallene fra folketellingen. Tromsø var, naturlig nok, det stedet som hadde flest kvinner i denne kategorien, mens Alta ikke hadde noen. Det var en høyere prosentandel innenfor ”Hotell og Kafédrift” i mitt materiale enn i folketellingen. 14 kvinner, eller fem prosent mot folketellingens to prosent. De tre kvinnene i mitt materiale som var oppført som dampskipspiker, har jeg plassert under ”annen samferdsel.” Tallene fra mitt materiale og folketellingen var begge på én prosent av det totale antallet i denne kategorien. 35 kvinner i mitt materiale stod oppført uten yrker. Disse kvinnene har jeg plassert i kategorien ”andre” i tabellen.

Jeg har valgt å ikke gå så nøye inn på kvinnenes utdanning. I fødselsregistrene stod kun kvinnens daværende yrke oppført, mens de kvinnene jeg fant igjen i mapper fra fylkesmennene, ofte hadde beskrevet utdanningsforløpet sitt i ”Fragenbogen.” Alle kvinnene jeg har funnet i saksmappene fra fylkesmennene som har oppgitt informasjon om skolegang, hadde fullført folkeskole. Samtidig var det veldig få kvinner som hadde noen videre utdanning utenfor folkeskolen, noe som delvis skyldes kvinnenes alder, men også det generelle utdanningsnivået. Det var få som tok høyere utdanning utover folkeskolen, særlig kvinner. I distriktene var utdanning utover det obligatoriske dessuten sjeldent.¹³⁴ Jeg har såpass få opplysninger om kvinner som tok allmennutdanning over folkeskole, at jeg har valgt å ikke ta det med i tabellene. Av de kvinnene jeg har utdanning og yrkes opplysninger om, var det bare seks stykker som tok videre utdanning. I Alta var det en kvinne med ”fylkesskole,” i Tromsø var det to kvinner med handelskole, en med ”høgskole,” en med husmorskole og en med sykepleierskole.¹³⁵

---

¹³⁴ Ellingsen 2004: 21.

¹³⁵ Div. Fylkesmark. Finnmark, mappe 105. Saksmapper Div. Fylkesmark. Troms I, mapper 908, 914 og 922.

3.5.1 Kvinnenes yrker sammenlignet med andre undersøkelser.

Tabell VII. Kvinnenes yrker sammenlignet med andre undersøkelser.

Kategori	Mitt materiale	Folketellinga 1930/1946	Helgesen	Hartmann	Lebensborn
husarbeid for andre	35 %	13 %	43 %	16 %	
husarbeid hjemme	24 %	19 %	28 %	19 %	
SUM	59 %	32 %	71 %	35 %	34 %
husmor	5 %	55 %	10 %	8 %	
SUM "husarbeid"	64 %	87 %	81 %	43 %	34 %
indu/håndv	12 %	5 %		20 %	15 %
forretningv/vareh	5 %	5 %		21 %	8 %
hotell/ kafedrift	5 %	2 %		6 %	
andre/ uten opplysninger	13 %		19 %	10 %	43 %
sum	99 %	99 %	100 %	100 %	100 %

Kilde: Fødselsregistre for Lenvik-, Alta- og Tromsø sokneprestebete, FT 1930, FT 1946, Helgesen 1990: 293 f, Hartmann 1946: 57, Rediess 1943: 78.

K. Helgesen skriver at den overordnede kategorien "husarbeid"¹³⁶ var vanligere for kvinner som hadde vært sammen med tyske soldater, enn for resten av den kvinnelige befolkningen i området.¹³⁷ Som det kommer fram i tabell VII var de to største yrkesgruppene i mitt utvalg, uten tvil "husarbeid for andre" og "husarbeid hjemme." Til sammen 59% av kvinnene befant seg her, mot 32% av kvinnene i folketellinga. Man kan få inntrykk av at det var vanligere for kvinnene i mitt utvalg, enn for kvinner generelt, med arbeid for andre, eller hjemme. Bildet blir annerledes om man også tar med kategorien "husmødre." Da representerer kvinnene i mitt utvalg en mye lavere prosentandel innenfor "husarbeid" enn folketellingen. Prosentandelen innenfor "husarbeid" hos kvinnene i min undersøkelse er også gjennomgående lavere enn hos K. Helgesen. I motsetning til Helgesens undersøkelse, var det i mitt materiale mange kvinner som arbeidet innenfor andre yrker. Videre var "industri og håndverk" og "hotell og kafédrift" overrepresentert i forhold til folketellingene, mens "Forretningsvirksomhet og varehandel" lå likt.

Basert på Lebensbornarkivene utarbeidet tyskerne i 1943 en oversikt, blant annet, over yrkene til de norske kvinnene som hadde fått barn med tyske soldater anno desember 1942.¹³⁸ Også her var det en stor spredning av yrker. I tabell VII ser man at 43% av kvinnene stod uten noe oppgitt yrke eller uten opplysninger. Dette er et mye høyere tall enn hos de andre

¹³⁶ "Husarbeid" brukes her som en fellesbetegnelse på "husarbeid for andre," "husarbeid hjemme" og "husmor."

¹³⁷ Helgesen 1990: 295.

¹³⁸ Rediess 1943: 78.

undersøkelsene. Denne gruppen bestod kanskje av unge kvinner som fortsatt bodde hjemme og hjalp foreldrene, og de som var uten fast arbeid. 34% av kvinnene var registrert som ”hushjelp.” Relativt mange kvinner arbeidet innenfor ”industri/ handverk”¹³⁹ og ”forretning/ varehandel.”¹⁴⁰ Også Hartmanns undersøkelse viser relativ stor yrkesspredning. Hele 20% av kvinnene arbeidet innenfor ”industri og handverk,” 21% med ”forretningsvirksomhet og varehandel,” og 4% med ”hotell og kafédrift.”¹⁴¹

Sammenlignet med folketellingene var det ikke flere kvinnene fra mitt utvalg innenfor kategorien ”husarbeid,” enn det som var vanlig for kvinner i samme alder. Kvinnene i mitt materiale gir faktisk inntrykk av å ha et mer variert yrkesmønster enn hva man ser i folketellingene. Samtidig må man ta hensyn til alder og sivil status til kvinnene i mitt utvalg. Folketellingen har ikke noen aldersbegrensning. Om man hadde tatt et utvalg fra folketellingen som var ugift og i samme aldersgruppe som mitt materiale, ville nok resultatet sett annerledes ut.¹⁴² Undersøkelsene av Hartmann og Lebensborn viser også en stor yrkesvariasjon. En slik sammenligning av yrker med andre undersøkelser er dermed svært viktig, fordi den nyanserer Helgesens mer stigmatiserte bilde av kvinnene, og fordi den viser hvor stor yrkesspredningen var blant kvinnene i mitt materiale.

Kvinnene i mitt materiale var sysselsatt innenfor flere yrker. Selv om flest jobbet innenfor husarbeid, var variasjonen stor. Kvinnene skilte seg ikke ut fra andre kvinner på deres alder, tvert i mot, de virker å ha hatt en relativt stor yrkesspredning. Mange unge kvinner arbeidet som hushjelp, men det virker ikke som dette var typisk for de kvinnene som var sammen med tyske soldater, men heller et kjennetegn på yrkesfordelingen generelt.

3.6 Hvor mange av kvinnene arbeidet for Wehrmacht?

Tabell VIII. Hvor mange av kvinnene i mitt materiale arbeidet for Wehrmacht?

	i alt	oppgitte yrker i saksmapper hos fylkesmennene	opplyst at de jobbet for Wehrmacht
Lenvik	41	8	6
Alta	49	6	3
Tromsø	171	68	34
Sum	261	81	42

Kilde: Div. Fylkesmark. Troms I, Div. Fylkesmark. Troms II, Div. Fylkesmark. Finnmark.

¹³⁹ Frisør og sydame, faglært- og ufaglært arbeider.

¹⁴⁰ Butikkdame, kontordame, serviceyrke.

¹⁴¹ Hartmann 1946: 57.

¹⁴² De fleste kvinner forlot yrkeslivet da de giftet seg. Dette har nok også innvirkning på yrkesvariasjonene i folketellingen sammenlignet med mitt materiale. Særlig når det gjelder antall husmødre.

Rundt halvparten av kvinnene i mitt materiale som har gitt opplysninger om arbeidssted i mappene hos fylkesmennene, arbeidet for tyskerne. Dette er kvinner som har oppført yrkesforløpet sitt i "fragenbogen." I fødselsregistrene stod kvinnene kun oppført med daværende yrke, det stod ikke noe om hvem de arbeidet for, eller hvor de hadde vært ansatt tidligere. Fødselsregistrene gav derfor ikke informasjon om hvorvidt kvinnene hadde jobbet for Wehrmacht.

I tabell VIII kommer det fram at seks av de åtte kvinnene jeg har funnet i Lenvik, arbeidet for tyskerne. I Tromsøområdet og i Alta, arbeidet halvparten av kvinnene for Wehrmacht. Kvinnene var ansatt innen rengjøring, servering, kjøkkenarbeid, kontorarbeid, eller som hushjelper hos tyske offiserer. Flere kvinner har kun oppgitt at de hadde "arbeid hos Wehrmacht, eller arbeid hos tyskerne," uten å spesifisere dette mer, men man kan nok regne med at de også arbeidet innenfor de nevnte kategoriene.

Selv om over halvparten av de kvinnene jeg har opplysninger om, arbeidet for tyskerne, er utvalget så lite, at det er vanskelig å si om dette er representativt for kvinner som hadde et forhold til tyske soldater. Jeg har ikke noen opplysninger om hvor mange kvinner generelt som jobbet for tyskerne på disse stedene, slik at det er vanskelig å gjøre noen sammenligning for å se resultatet i en større helhet. Om det var slik at rundt halvparten av kvinnene som fikk barn med en tysk soldat, arbeidet for Wehrmacht, kan man nok konstatere at felles arbeidsplass førte til at flere norske kvinner og tyske soldater kom i kontakt med hverandre. Delt arbeidsplass er selv i dag en arena for å treffe en partner. Deler jeg de 42 kvinnene i mitt materiale som har opplyst at de jobbet for Wehrmacht med det totale antall kvinner jeg har funnet, vil 16% av kvinnene ha arbeidet for Wehrmacht. I G. Hartmanns undersøkelse, hadde 17 % av kvinnene på et eller annet tidspunkt vært ansatt hos okkupasjonsmakten i Danmark.¹⁴³ Det var flere tyske soldater i Norge, enn i Danmark, slik at behovet for kvinner som kunne arbeide i matlaging, vasking, kontorarbeid, var større. Jeg finner der derfor trolig at antallet kvinner i mitt materiale som arbeidet for tyskerne, ville vært høyere om jeg hadde hatt opplysninger om flere kvinner.

---

¹⁴³ Hartmann 1946: 67-60.

3.7 Medlemskap i NS.

Som en del av rutinene Lebensborn gikk igjennom under krigen for å sjekke kvinnene som hadde fått barn med tyske soldater, henvendte organisasjonen seg til det lokale politiet for å få informasjon om kvinnenes vandel og for å få klarlagt om de var politisk aktive. I saksmappene fra fylkesmennene har jeg bare funnet en kvinne som var opplyst å være medlem i NS. I alle de andre saksmappene hvor dette dokumentet har vært tilgjengelig, har kvinnene blitt beskrevet som ”ikke politisk aktiv.” Det har heller ikke kommet fram av andre dokumenter i saksmappene at noen av kvinnene var medlemmer av NS. Som tidligere nevnt, har jeg bare hatt tilgang til saksmappene til rundt halvparten av de kvinnene jeg har funnet i fødselsregistrene. Dermed kan jeg ikke si noe sikkert om hvor mange kvinner som var medlemmer i NS. Den informasjonen jeg har, tyder likevel på at det ikke var noe betydelig antall. Den ene kvinnen som var medlem, var fra Tromsø. Hun giftet seg med barnefaren under krigen og dro sammen med barnet deres til Tyskland.¹⁴⁴

I protokollen for Troms politikammer av personer arresterte etter den provisoriske anordningen av 26.2.43, var syv av de kvinnene som ble arrestert, blant annet fengslet på grunn av medlemskap i NS. Fem av de syv kvinnene ble arrestert kun for medlemskap i NS, mens de to andre også var siktet for ”omgang med tyskere.” Jeg kan derfor ikke si sikkert om disse fem hadde et forhold til tyske soldater og dermed kan regnes i mitt materiale.¹⁴⁵ Om jeg velger å ta med de fem kvinnene, som jeg ikke kan si sikkert om hadde et forhold til tyskerne, og slår sammen de syv av 305 arresterte kvinner, og den ene av rundt 127 kvinner som fikk barn, vil til sammen åtte av 432 kvinner ha vært med i NS. Dette gir en prosent på 1,6%.¹⁴⁶ Utelater jeg de fem kvinnene, blir prosenten 0,7%. Blant befolkningen i Troms, var 1% medlem i NS, mot 1,7% på landsbasis. I Tromsø by var andelen NS medlemmer på 3,7% av befolkningen.¹⁴⁷ De opplysningene jeg har, tyder på at andelen NS medlemmer blant de kvinnene som var sammen med tyske soldater, ikke avvek i noen betydelig grad fra andelen medlemmer blant befolkningen i Troms generelt. Med utgangspunkt i mitt materiale, ser jeg dermed ikke noe som tyder på en sammenheng mellom kvinner som var sammen med tyske soldater, og NS medlemskap.

---

¹⁴⁴ Div. Fylkesmark. Troms I, mappe 928.

¹⁴⁵ Protokoll Troms politikammer, 2394.

¹⁴⁶ Til forskjell fra kvinnene i fødselsregistrene kom disse kvinnene fra forskjellige steder. Av de som kun var anklaget for å ha vært med i NS, var tre fra Tromsø, en fra Karlsøy og en fra Balsfjord. Av de som var anklaget for også å ha vært sammen med tyskerne, var to fra Malangen, en fra Flakstad, en fra Ibestad, en fra Målselv og en fra Balsfjord. Protokoll for Troms politikammer, 2394.

¹⁴⁷ Statistisk sentralbyrå, NOS XI 197, ”statistikk over landsvik 1940-1945.” 1954: 21. Tjelmeland 1996: 24.

3.8 Hvor mange kvinner hadde et forhold til en tysk soldat?

I Norge er det registrert 9000 norsk-tyske barn. I Danmark regner man med at ble det født minst 5 500 barn med tysk far under okkupasjonen.¹⁴⁸ A. Warring har med utgangspunkt i et forhold mellom fødsler og antall parforhold, anslått at mellom 40 000 og 60 000 danske kvinner hadde forhold til tyske soldater, noe som tilsvarer hver tiende danske kvinne.¹⁴⁹ I Norge bodde det 400 000 kvinner i alderen 15-30 år da krigen brøt ut.¹⁵⁰ Med Warrings kalkyle på norske forhold, vil 80 000-90 000 kvinner kunne ha hatt et forhold til tyske soldater. Noe som tilsvarer hver femte norske kvinne. Både L. Borgersrud og K. Olsen beskriver et slikt tall som altfor høyt, og regner med at 30 000-50 000 kvinner, eller hver åttende norske kvinne kunne ha vært sammen med tyske soldater.¹⁵¹

I følge folketellingen fra 1946 fantes det 4204 kvinner mellom 20-35 år i Tromsøområdet, Lenvik og Alta til sammen. Om man antar at hver åttende kvinne hadde et forhold til en tysk soldat, vil 526 av de 4204 kvinnene kunne ha vært sammen med tyske soldater. Sammenligner man antallet kvinner i mitt materiale fra Alta, Tromsøområdet og Lenvik, med folketellingen for 1946, ligger antallet kvinner som fikk barn med tyske soldater på rundt 5,5% av det totale antall kvinner i aldersgruppen 20-35 år.¹⁵² K. Olsen mener det er trolig at hver femte kvinne fikk barn som følge forhold til tyske soldater. I mitt materiale var det til sammen 238 kvinner i alderskategorien 20-35 år. Med en slik utregning vil 1190, eller 28%, av i alt 4204 kvinner kunne ha hatt et forhold, av en eller annen art, til en tysk soldat.

Slike regnestykker blir selvfølgelig bare spekulasjon, samtidig som de antyder at antallet kvinner som hadde et forhold til tyske soldater, var høyt. At tallene fra mitt materiale er høyere en "landsgjennomsnittet" kan delvis forklares med at soldatene kom nærmere inn på lokalbefolkningen i Nord. Statistikk fra Lebensborn viser at det ble født flere barn i Troms og Finnmark i forhold til resten av landet.¹⁵³ Ifølge D. Ellingsen kom 40% av de barna som var

---

¹⁴⁸ Ellingsen 1995: 17-18.

¹⁴⁹ Warring bruker som grunnlag for sin undersøkelse et utvalg av 240 danske kvinner som til sammen fikk 20 barn med tyske soldater. Dette tilsvarer ca. ett barn pr. tiende forhold. Warring 1994: 24-26, Drolshagen 1998: 93.

¹⁵⁰ Ellingsen 1995: 17. Forfatteren har tatt utgangspunkt i Statistisk årbok for 1946, tabell 9.

¹⁵¹ Borgersrud 2005: 18, Larsen (red.) 1999: 278.

¹⁵² Aldersgruppen 20-35 år i 1946 tilsvarer aldersgruppen 15-30 år i 1940. For Alta lå antallet kvinner som fikk barn med tyske soldater på 7.6% av det totale antall kvinner i samme aldersgruppe, i Lenvik på 4,5% og i Tromsøområdet på 5,5%.

¹⁵³ i Troms ble det registret 60,2 barn med tysk far pr. 10 000 innbygger og i Finnmark 80,1 barn med tysk far pr. 10 000 innbygger. Disse er desidert høyest i landet. Nærmest er Nordland som hadde 40 barn med tysk far pr. 10 000 innbygger. http://www.norgesdokumentasjon.no/rapporter/7-LEBEN_A.PDF. 09.08.05.

registrert med norsk mor og tysk far mellom 1942-1946 fra de nordligste fylkene. Ellingsen nevner noen faktorer som forklarer dette: Der det var mange tyske soldater i forhold til folketallet, som i Nord-Norge, ble det mange relasjoner. Isfronten mot okkupasjonsmakten var svekket i nord i forhold til sentrale deler av Østlandet. Tyske soldater levde tett på befolkningen, og mange var innkvartert hos sivilbefolkningen. Videre mener Ellingsen at mange av de kvinnene som fikk tysk kjæreste oppholdt seg langt hjemmefra. De kom lett i kontakt med tyskere, enten som ansatte ved tyske anlegg, eller i sosiale sammenhenger.¹⁵⁴

På mange av småstedene i Nord-Norge var det flere soldater enn fastboende, og ”alle” hadde soldater innlosjert hos seg over kortere og lengre tid. Mange kvinner arbeidet for tyskerne, og kom slik i kontakt med dem. Under slike omstendigheter er det nesten mer overraskende om det ikke skulle ha blitt mange forhold. Man lærte soldatene å kjenne som mennesker, ikke bare som en abstrakt fiende. I Tromsø var det nok en del kvinner som ikke lengre bodde hjemme hos sine foreldre. Friheten man hadde til å selv bestemme, uten noen familie som ventet på at man skulle komme hjem, må nok ha ført til at man levde mer friere enn før. Både kunnskapen om-, og tilgangen til prevensjon var antakelig relativt dårlig i de mindre sentrale strøkene,¹⁵⁵ noe som nok førte til flere ikke planlagte graviditeter.

3.9 Avslutning.

Hvilket bilde forskere har gitt av kvinnene som var sammen med tyske soldater, virker å avhenge av hvilket utvalg de har brukt. Sammenligner man Helgesens resultat med Hartmanns og mitt eget, ser man at Helgesen framstiller kvinnene som en mye mer ensartet gruppe, enn hva som blir gjort i andre undersøkelser. Jeg mener dette skyldes utvalget hun har brukt. D. Ellingsen peker på at de kvinnene som ble internert mest sannsynlig var kvinner som var utsatte, synlige og sårbare. De manglet sosiale ressurser og var dårlig beskyttet mot trakassering.¹⁵⁶ Kvinner som ble fengslet, kvinner som ble anmeldt for å ha smittet tyske soldater, eller kvinner som ble gravid, er relativt ulike utvalg for å beskrive en ”gjennomsnittlig” kvinne som var sammen med tyske soldater. Hvilket utvalg som gir best utgangspunkt for å en slik beskrivelse, blir et spørsmål for hver enkelt forsker.

---

¹⁵⁴ Ellingsen 2004: 28.

¹⁵⁵ Ellingsen 1995: 20.

¹⁵⁶ Ellingsen 1995: 77.

De fleste kvinnene i mitt materiale oppholdt seg på det stedet de selv var ifra. Flertallet var mellom 20- 29 år i 1946 og var dermed i hva man kan kalle en partnersøkende alder. Kvinnenes yrker varierte. Selv om det var få med utdanning ut over folkeskolen, var flere kvinner ansatt innen kontor og annen forretningsvirksomhet. Flertallet av kvinnene arbeidet innenfor husarbeid, noe som er ganske naturlig med tanke på hva var vanlig for kvinner i samme alder.

Mange barn ble født mot slutten av krigen, selv om krigslykken hadde ”snudd.” Dette kan være en indikator på at forholdene hadde vart en stund, og om ikke ønsket om å få et barn sammen økte, så økte nok ”risikoen” for at kvinnen skulle bli gravid, videre får man inntrykk av at de fleste kvinnene ikke gikk fra kjærestene sine selv om de så hvilken vei krigen gikk. Samtidig kan det høye fødselstallet være en indikator på at det var flere forhold, og da flyktige forhold som ikke varte så lenge, mot slutten av krigen. Den lave andelen NS medlemmer blant kvinnen forsterker inntrykket av at den politiske konteksten ikke hadde stor betydning. Forholdene var på privat plan.

Flere av kvinnene arbeidet for Wehrmacht, noe som utvilsomt førte til at de kom i kontakt med soldatene. Samtidig er det vanskelig å si noe om hvor vanlig dette var ”generelt sett” for kvinner som var sammen med tyske soldater. Jeg tror antallet kvinner som arbeidet for tyskerne, avhang av hvordan arbeidsmulighetene var. Hvor det var stort behov for arbeidskraft, var det mange kvinner som arbeidet for tyskerne. At dette førte til at forhold oppstod, var helt naturlig. Det ser man selv i dag. Man kan spørre seg om det var de kvinnene som jobbet for tyskerne, som lettest ble sammen med dem? Om man omgikk tyskere daglig, og pratet med dem, var det mye lettere å bli kjent med soldaten som enkeltpersoner, og bli glad i dem. Samtidig hadde mange av kvinnene med tyske kjærester, ikke jobbet for Wehrmacht. Noe som indikerer at kvinnene og soldatene traff hverandre uavhengig av felles arbeidsplass. Selv om arbeid for Wehrmacht nok var en faktor som førte til at flere par traff hverandre, var tyskerne så tilstedeværende på alle arenaer i folks liv, at jeg ikke tror man nødvendigvis måtte arbeide for dem, for å bli kjent med dem.

Om man tar utgangspunkt i kvinnene i mitt materiale, virker det som det totale antallet kvinner som var sammen med tyske soldater var svært høyt, noe som ikke er særlig overraskende med tanke på forholdene i landsdelen. Inntrykket jeg sitter igjen med, er at

kvinnene i mitt materiale ikke skilte seg ut fra andre unge kvinner. De hadde ikke noen spesielle kjennetegn eller karakteristikk, men var som unge kvinner flest.

4. Forhold, ekteskap og farskap.

Du kvinne der giver en fremmed sin gunst, Forråder dit land uten blusel,

*Du viser for alle så skamløst din brunst, Du er for vor ære en trussel.*¹⁵⁷

Fra et dansk hatedikt, *Hetærer*, om venninnene til tyske soldater.

4.1 Innledning.

Hva slags forhold var det som oppstod når en norsk kvinne og en tysk soldat fant hverandre? Var det korte affærer, eller langvarige seriøse forhold? Hvilke løfter ble gitt til kvinnene og hvilke planer hadde parene? Var det kvinner som ønsket å gifte seg med sin tyske kjæreste under krigen, og hvordan stilte tyske myndigheter seg til dette? Fikk kvinnen økonomisk støtte for barnet sitt og erkjente fedrene farskapet? Ved å se på informasjonen som finnes i mappene fra fylkesmennene i Troms og Finnmark, ønsker jeg å si noe om forholdene mellom de norske kvinnene og de tyske soldatene.

Hvilke dokumenter som lå i en saksmappe varierte.¹⁵⁸ En saksmappe kunne bestå av over 50 forskjellige dokumenter, mens en annen kun inneholdt et omslagsark. Hvilke opplysninger jeg har om kvinnene varierer derfor ganske mye. Jeg har valgt å framstille de opplysningene jeg har funnet, i tabeller. I disse tabellene har jeg først satt opp hvor mange kvinner jeg totalt har funnet i fødselsregistrene, og så hvor mange jeg har funnet opplysninger om i saksmappene til det aktuelle spørsmålet. Som det kommer fram av tabellene, har jeg i enkelte tilfeller funnet svært få svar på spørsmålene mine, jeg har likevel valgt å ta resultatene med. Selv om man ikke kan bruke opplysningene til å si at ”sånn og sånn var det,” gir de en indikasjon på hvordan det kunne ha vært.

4.2 Forholdene.

Tabell IX. Hvor lenge varte forholdene?

			flyktig bekjentskap	under 6 måneder	6 måneder til ett år	flere år
	<i>i alt</i>	<i>opplysninger</i>				
Alta	49	11	3	5	2	1
Lenvik	41	16	0	8	2	6
Tromsø	171	86	8	36	24	19
Sum	261	113	11	49	28	26

Kilde: Div. Fylkesmark. Troms I, Div. Fylkesmark. Troms II, Div. Fylkesmark. Finnmark.

¹⁵⁷ Drolshagen 1998: 68.

¹⁵⁸ Som tidligere nevnt, hadde hver kvinne en saksmappe.

Informasjonen jeg har om forholdets lengde er, i de fleste tilfeller, enten basert på opplysninger fra "Fragenbogen," eller fra en edserklæring som kvinnene måtte fylle ut til Lebensborn. I edserklæringen måtte kvinnen stadfeste at hun kun hadde hatt seksuelle forhold til en bestemt mann (barnefaren) i et visst tidsrom. Om både "Fragenbogen" og edserklæringen var tilgjengelig i en saksmappe, hadde kvinnene i flere tilfeller oppgitt ulike datoer i de to. I noen saksmapper fantes også flere edserklæringer som hadde forskjellig dato. I edserklæringen var forholdets lengde ofte kortere enn i "Fragenbogen." Jeg tror dette skyldes at edserklæringen spurte etter tidsrom for seksuelt samkvem. Mange kviet seg nok for å gi slike personlige opplysninger, og ønsket å få tidsrommet til å virke kortest mulig. I enkelte tilfeller virker det som kvinner har regnet ut og skrevet ned kun det tidsrommet de kunne ha blitt besvangret av barnefaren, for slik å fjerne mistanke om at andre kunne ha vært far til barnet.¹⁵⁹ Derfor har jeg, i de tilfellene der opplysningene ikke samsvarer, valgt å bruke informasjonen fra "Fragenbogen," som kun spør etter hvor lenge paret har kjent hverandre.

Som man ser i tabell IX, var kun 11 av de 113 forholdene jeg har opplysninger om, "flyktige bekjenskaper." Jeg har valgt å bruke denne litt gammeldagse betegnelsen fordi den ofte går igjen i saksmappene, og fordi den er forholdsvis dekkende for par som bare møttes en gang, til par som aldri utviklet et seriøst forhold. 49 forhold varte opptil et halvt år, og 28 par var sammen opptil et år. Flere av kvinnene i disse forholdene opplyste at mannen var blitt forflyttet, og at man derfor hadde mistet kontakten. Andre stod fortsatt i kontakt med barnefaren, selv om de ikke lenger var sammen. Hele 26 av i alt 113 par hadde et forhold som varte over flere år. Noen av disse parene hadde flere barn sammen, og de fleste hadde planer om å gifte seg.

I likhet med andre par, var det noen som fant ut at man ikke passet sammen, noen som bare møttes en gang, og andre som ville dele livet sammen. Hvor lenge den tyske soldaten var på samme sted, hadde selvfølgelig mye å si for hvordan forholdet utviklet seg. Jo lengre han oppholdt seg på stedet, jo større var nok sjansene for at forholdet varte. Tallene fra tabell IX antyder i midlertidig at de fleste parene var seriøse. Jeg har inntrykk av at forholdene mellom de norske kvinnene og de tyske soldatene var vanlige kjærlighetsforhold på lik linje med norske, eller tyske par. Samtidig må man ta hensyn til utvalget mitt. Jeg tviler på at det var særlig mange som planla at kvinnen skulle bli gravid, og jeg tror at kvinnens graviditet kan ha

---

¹⁵⁹ Om det var flere enn en som kunne være far til barnet, mistet kvinnen rett til støtte.

slått ut begge veier på forholdet. Enten var den en faktor som fikk paret til å satse seriøst, eller så fikk den mannen til å flykte hals over hode.¹⁶⁰

Ikke alle kvinnene var like heldige med valg av partner. En kvinne fra Alta traff en tysk marinesoldat i november 1940. De ble forlovet i januar 1941 og ifølge kvinnen bar de ringer. Han ville at de skulle gifte seg, men hun ønsket å vente. I mars ble han sendt sørover. Da hun fortalte han at hun var med barn, lot han henne klart forstå at han ikke ville ha noe med henne å gjøre. Hun beskyldte han så å ha vært sammen med andre, både i Alta og andre steder, mens han på sin side mente hun antakelig var sammen med andre soldater når han ikke var i Alta. Siden hadde de noe kontakt, og han lovet å komme innom Alta. Hun hørte i midlertidig ikke noe mer fra han.¹⁶¹

4.2.1 Var parene forlovet?

Tabell X. Var parene forlovet?

	i alt	opplysninger	ja	nei	Forlovet, mens han allerede var gift
Alta	49	11	4	7	3
Lenvik	41	16	14	2	1
Tromsø	171	72	40	33	8
sum	261	99	58	42	12

Kilde: Div. Fylkesmark. Troms I, Div. Fylkesmark. Troms II, Div. Fylkesmark. Finnmark.

Som det kommer fram av tabell X, var over halvparten av de parene jeg har opplysninger om, forlovet.¹⁶² I ”Fragenbogen” ble det spurt om hvilken forbindelse paret stod i, og om mannen hadde gitt kvinnen løfte om ekteskap. De fleste kvinnene som svarte positivt på disse spørsmålene, skrev ”ja, vi er forlovet.” Det høye antallet forlovelser forsterker inntrykket om at det, i mange tilfeller, var snakk om seriøse forhold. En forlovelse var et løfte om troskap og ekteskap som man gav til hverandre, men som også var offentlig. Det var vanlig at et par forlovet seg etter en tid sammen, og at man slik ”forpliktet” seg til å inngå ekteskap. En forlovelse var mye mer alvorlig og forpliktende i tiden under krigen, enn hva det er nå.

Samtidig er det vanskelig å bedømme hva en forlovelse innebar for kvinnene i mitt materiale. Det var mange kvinner som forlovet seg med sin tyske kjæreste etter svært kort tid sammen, og i noen tilfeller kan man få inntrykk av at forlovelsen mer var en stadfestelse, eller

¹⁶⁰ Noe jeg ikke har anledning til i denne oppgaven, men som ville ha vært veldig interessant, er å sammenligne mitt utvalg med forhold der kvinnen ikke var gravid, for å se om det er noen stor forskjell på forholdets lengde.

¹⁶¹ Div. Fylkesmark. Finnmark, mappe 194.

¹⁶² Disse parene er ikke nødvendigvis de samme parene som jeg har opplysninger om i tabell IX.

godkjennelse av forholdet, enn seriøse planer om ekteskap. Det kommer ikke fram av materialet når parene forlovet seg. Det kan tenkes at par som i utgangspunktet ikke hadde tenkt å forlove seg, gjorde det da kvinnen oppdaget at hun var gravid. Giftet paret seg før barnet ble født, kunne man unngå at barnet ble født utenfor ekteskap. Samtidig ville et ekteskap med sin tyske kjæreste få store konsekvenser for kvinnene. Paret ville måtte forlate Norge, og skape et nytt liv i et fremmed land.¹⁶³

For soldatene var nok forlovelse en måte å "vinne" kvinnen på. Det var lett å gi løfter man ikke hadde intensjoner om å holde, når man var langt hjemmefra og visste at man ikke kom til å oppholde seg på kvinnens hjemlass særlig lenge. I tabell X kommer det fram at 3 av 4 forlovede menn som var stasjonert i Alta, allerede var gift. Samtidig er antallet par jeg har opplysninger om, så lavt, at jeg finner det vanskelig å bedømme om dette er beskrivende for forholdene i Alta generelt. Stedet kan ha hatt en stor kontingent av gifte soldater i forhold til de andre stedene, eller så var kanskje soldatene i Alta mer utro enn soldater andre steder. Både Lenvik og Tromsøområdet har en lavere andel soldater som var gift i Tyskland mens de var forlovet med sin norske kjæreste.

Forlovelse inngikk ikke som noe kriterium fra Lebensborn for å få økonomisk støtte. Som jeg var inne på i kapittel 1.5, var det nok kvinner som skrev at paret var forlovet, selv om de kanskje ikke hadde vært det. Man skulle ikke ha seksuelle forbindelser utenom ekteskap, og man kan tenke seg at det nok var kvinner som ønsket å få forholdet til å virke mer seriøst enn hva det egentlig var, for slik å forsvare sitt eget navn og rykte.

4.3 Hvilke planer hadde parene for fremtiden?

Tabell XI. Ekteskap.

	i alt	opplysninger	ekteskap så snart som mulig/når papirer i orden	Ekteskap. Han skal bli i Norge	Ekteskap. Hun skal reise til Tyskland	ekteskap etter krigen	Ingen planer
Alta	49	8			1	3	4
Lenvik	41	10	3	1	2	1	3
Tromsø	171	65	18		9	12	26
Sum	261	83	21	1	12	16	33

Kilde: Div. Fylkesmark. Troms I, Div. Fylkesmark. Troms II, Div. Fylkesmark. Finnmark.

I "Fragenbogen" var et av spørsmålene hvilke løfter barnefaren har gitt kvinnen. Det ble også spurt om paret har truffet noen avgjørelser for fremtiden. 33 av i alt 83 par hadde ikke noen

¹⁶³ Ericsson og Simonsen 2005: 52.

planer eller løfter om fremtiden. Parene hadde forskjellige forklaringer. Hos noen virket forholdet å ha tatt slutt allerede før kvinnen ble kontaktet av Lebensborn, mens andre par hadde mistet kontakten fordi barnefaren var blitt bortkommandert, eller han hadde falt. Kvinnen kunne ha blitt klar over at barnefaren var gift fra før, eller hun hadde blitt latt i stikken. Noen hadde aldri hatt planer om noe seriøst. Selv om de ikke lenger var i et forhold, var en del av barnefedrene oppriktig bekymret for kvinnene. De erkjente farskapet og ba Lebensborn ta seg av kvinnen og barnet, mens andre menn i det lengste unngikk å ha noe med det hele å gjøre.

16 av de 82 parene fra tabell XI ønsket å vente med å gifte seg til krigen var over. I noen tilfeller virket det som et håpløst løfte barnefaren har gitt for å slippe unna problemer, men som regel virket det som om paret, og da helst kvinnen, ville vente. Kanskje var hun klar over at kjæresten nok ville bli bortkommandert, at det ikke fantes noe sted å bo i Tyskland, i tillegg til at hun nok var usikker på å reise til et helt fremmed land med den uvisse fremtiden som ventet henne der.

Flere av de 12 kvinnene i tabell XI som opplyste at de ville reise til Tyskland, var kvinner som ikke hadde det så lett på hjemstedet. De kunne ha problematiske forhold til foreldrene, eller i lokalsamfunnet på grunn av barnet, (noen ble regelrett hevet ut hjemmefra), eller de stod uten mulighet til å ta seg av barnet i Norge. Giftet kvinnen seg med sin tyske kjæreste, betydde det at hun kunne reise til Tyskland.¹⁶⁴ For mange var derfor et ekteskap en mulighet til å komme seg bort fra hjemstedet hvor man kanskje var utstøtt og hadde problemer på grunn av sitt forhold til en tysk soldat og det barnet man bar på.

Tabell XII. Var barnefaren allerede gift?

	i alt	opplysninger	ja	nei
Alta	49	12	5	7
Lenvik	41	6	2	4
Tromsø	171	56	23	34
Sum	261	74	30	45

Kilde: Div. Fylkesmark. Troms I, Div. Fylkesmark. Troms II, Div. Fylkesmark. Finnmark.

¹⁶⁴ Reisekostnader og omkostningene ved flytting til Tyskland ble dekt av Lebensborn. Straks kvinnen kom over grensen, ble både hun og eventuelle barn forsikret i tysk sykekasse. Fødte kvinnen i Tyskland før paret var gift, ble fødselsomkostningene og opphold ved klinikker refundert. Fikk hun arbeid i Tyskland, sørget Lebensborn for at barnet fikk gratis opphold på barnehjem inntil paret kunne gifte seg. Befant hun seg i en økonomisk nødsituasjon, kunne paret få økonomisk støtte til inngåelse av ekteskap. Forordning av 19.2.1943 og forskrift av 26.10.1943. I En hvitbok 1999: 11 og 25-27.

Som det kommer fram av tabell XI, opplyste 50 av i alt 83 par at de hadde ønsker og planer om å gifte seg. Jeg har allerede stilt spørsmålstegn ved hvor alvorlig ment dette bestandig var. Det var flere kvinner i mitt materiale som hadde vært forlovet med barnefaren, som først fikk vite at han var gift da hun ble gravid.¹⁶⁵ Videre var det flere kvinner som opplyste i "Fragenbogen" på spørsmål om løfte om ekteskap var bli gitt, at paret ikke skulle inngå ekteskap, fordi mannen allerede var gift. Problemet med opplysningene i "Fragenbogen" er at det ikke kommer fram om kvinnen hadde vært klar over dette før hun ble gravid. Jeg har ingen oversikt over hvor mange kvinner som visste at mannen allerede var gift i Tyskland da hun ble sammen med han, men det er trolig at de fleste mennene nok ville holde det skjult så lenge de kunne. En kan også tenke seg at de fleste kvinnene nok ville hatt større hemninger mot å inngå et forhold til en mann som allerede var gift. Selv om både kvinnens mål med forholdet, og følelsene mellom de to, må tas i betraktning.

Av de forholdene jeg har opplysninger om i mitt materiale, var det ganske mange gifte menn som fikk barn med norske kvinner. I tabell XII ser man at 30 av 74 menn allerede var gift. Både i Tromsø og i Alta var over 40% av mennene gift fra før. Hvilke motiver og barrierer de gifte soldatene hadde for å innlede et forhold til en norsk kvinne, vil jeg ikke komme inn på her, men det man nok kan si med relativ sikkerhet, er at de færreste graviditetene var planlagt. For en gift mann, ofte med egne barn i Tyskland, ville det få store konsekvenser om hans norske kjæreste ble gravid, og mange var redde for at familien i Tyskland skulle få vite hva som hadde skjedd.¹⁶⁶

Som et eksempel kan nevnes en kvinne fra Alta som ble gravid med sin tyske kjæreste. Hun stod ikke lenger i forbindelse med barnefaren, som innrømmet farskapet da Lebensborn kontaktet han. Samtidig ba han organisasjonen innstendig om at barnet må holdes hemmelig da han snart skulle gifte seg med en kvinne i Tyskland. Senere betalte han barnebidrag for barnet sitt i Norge.¹⁶⁷

Det fantes også kvinner som var gift. En kvinne fra Tromsø var sammen med en tysk soldat fra mars til september 1942. De var "forlovet" selv om begge var gift på hver sin kant, og han hadde to barn. Kvinnen ble gravid, og hun fikk støtte fra Lebensborn. Mannen erkjente

---

¹⁶⁵ For eksempel Div. Fylkesmark. Finnmark, mappe 33 og 105.

¹⁶⁶ Div. Fylkesmark. Troms I, Div. Fylkesmark. Troms II, Div. Fylkesmark. Finnmark.

¹⁶⁷ Div. Fylkesmark. Finnmark, mappe 4.

farskapet til barnet, som senere ble bortadoptert.¹⁶⁸ En annen Tromsøkvinnne var gift og hadde tre barn. Mannen hennes var i USA. Den tyske soldaten var også gift. Paret var sammen et halvt år i 1941, men de var ikke forlovet og ingen løfter ble gitt. Da hun ble gravid, nektet soldaten for farskapet. Han mente han ikke hadde vært i Tromsø den aktuelle tiden, mens hun påstod han var der på permisjon. Kvinnen fikk utbetalt støtte fra Lebensborn, men barnet døde allerede i 1942, og soldaten falt i Tyskland ett år senere.¹⁶⁹

Gjennom opplysninger som kommer fram av brev, spørsmål i "Fragenbogen," og andre dokumenter, har jeg inntrykk av at flertallet av parene som skrev at de ønsket å gifte seg, var par som var oppriktig glad i hverandre og ønsket å leve sammen. K. Olsen skriver at mange kvinner ønsket å gifte seg med sine tyske kjærester og mener at de fleste var i forhold hvor partene var glad i hverandre og ønsket å dele livet sammen. Ble kvinnen gravid, var nok dette en grunn i seg selv for å gifte seg, slik at barnet ble ektefødt.¹⁷⁰ Inntrykket jeg sitter igjen med etter å ha gått igjennom mitt materiale, er likevel at i de forholdene som var seriøse, ønsket parene å gifte seg fordi de var glade i hverandre.

4.4 Ekteskap.

Mange par ønsket å gifte seg så snart som mulig, men ekteskap mellom en norsk kvinne og en tysk soldat var ikke noen enkel sak under krigen. Mange hindringer lå i veien. De fleste parene jeg har opplysninger om, som ønsket å inngå ekteskap, giftet seg aldri.

For at et par skulle kunne gifte seg, måtte en betydelig mengde dokumenter og attester foreligge. SS stilte strenge krav for å sikre at kun "raserene" kvinner ble tatt opp i det tyske folk. I en ekteskapsøknad måtte man blant annet legge ved en "ekteskapsdugelighetsattest" fra en tysk lege, slektstavler for både han og henne, fødselsattester for seg selv og foreldrene, samt foreldrenes vielsesattester. Kvinnen måtte ha vaksinasjonsattest, politiattest, politisk attest og raseattest. Videre måtte hun legge ved bilder av seg selv, foreldrene og besteforeldrene, slik at Lebensborn kunne avgjøre hennes "ariske" avstamning. Mannen måtte ha tillatelse fra sin militære enhet til å inngå ekteskap.¹⁷¹

---

¹⁶⁸ Div. Fylkesmark. Troms II, mappe 961.

¹⁶⁹ Div. Fylkesmark. Troms I, mappe 903.

¹⁷⁰ Olsen 1998: 174.

¹⁷¹ Olsen 1998: 168 og 194.

Det var vanskelig å skaffe de nødvendige attestene.¹⁷² Flere kvinner i mitt materiale henvendte seg til organisasjonen og beklaget at noe slikt som bilder av besteforeldrene ikke var å oppdrive. Det var svært sjeldent at det fantes så gamle bilder. Barnefaren var langt hjemmefra hvor han hadde de fleste papirer han behøvde. I mange tilfeller oppholdt han seg ved fronten, og det kunne ta lang tid før han mottok, eller fikk sendt brev og telegrammer.

Først i april 1941 ble det tillatt for tyske soldater å gifte seg med ”rasemessige beslektede personer i de germanske nabofolkene.” Det kunne ta flere år å behandle ekteskapssøknaden som måtte godkjennes av Hitler personlig. Den norske kvinnen måtte ”rasemessig” ligge over gjennomsnittet for den tyske befolkningen, hun måtte være intellektuelt jevnbyrdig med sin mann og kunne nok tysk til at ekteparet kunne prate med hverandre. Kvinnene ble nøye ”rasemessig” vurdert, og mange ekteskapssøknader ble avslått fordi barnemora ikke var verdig til å bli opptatt blant det tyske folk. Kvinner av samisk avstamning fikk ikke gifte seg med tyske soldater.¹⁷³

Alt dette bidro til at svært få av de som i utgangspunktet ville inngå ekteskap, fikk ønsket sitt oppfylt. Wehrmacht var i tillegg svært skeptisk til at soldater skulle gifte seg med kvinner fra land der de selv tjenestegjorde som okkupasjonssoldater.¹⁷⁴

En kvinne fra Tromsø som hadde tvillinger med sin tidligere mann som var sinnssyk og lå på sykehus, møtte sin tyske kjæreste i mars 1941. I februar 1942 ble hun gravid og fødte på nytt tvillinger i oktober 1942. Paret hadde planer om å gifte seg så snart som mulig. Hun skulle bo hos hans foreldre i Tyskland, som hadde sagt seg villig til å ta imot henne og hennes barn. Hun fikk innreisetillatelse til forlovedens hjemsted. I et brev fra Røde Kors i Tyskland til tyske lokalmyndigheter ba man sistnevnte være behjelpelig med mottakelsen av kvinnen. Organisasjonen ba myndighetene om å legge ut for kvinnens reise, og se til at hun kom trygt frem. I et brev fra Reichsmissariat ble det bekreftet at kvinnen hadde opplyst barnefaren om sin tidligere ektemann, og at barna fra det tidligere ekteskapet skulle bli igjen i Tromsø på et av Frelsesarmeens barnehjem.

---

¹⁷² Olsen 1998: 168, 177 og 194. Div. Fylkesmark. Troms I, Div. Fylkesmark. Troms II, Div. Fylkesmark. Finnmark.

¹⁷³ Olsen 1998: 167-170.

¹⁷⁴ Olsen 1998: 163.

Men så begynte problemene. Lebensborn krevde at hun måtte til å reise til Oslo for en ”rasemessig vurdering” før hun kunne dra. Saken ble utsatt og utsatt fordi hun ikke kom seg til Oslo, og fordi det ikke var truffet noen endelig beslutning om hva som skulle skje med tvillingene hun hadde fra det tidligere ekteskapet. Lebensborn var bekymret for de eldste tvillingenes helse på grunn av farens sinnssykdom. Da barnemora ikke kunne reise alene til Tyskland med barna, skulle søsteren hennes følge henne på reisen, men det viste seg at søsteren likevel ikke hadde anledning. Videre stilte Lebensborn seg skeptisk til at barnemoren var syv år eldre enn barnefaren.

I oktober 1943 purret kvinnen på. Hennes forlovede som hadde blitt sendt til Østfronten, var blitt såret og oppholdt seg nå hjemme i Tyskland. Hun ønsket å få klarhet i når hun kunne dra, både for hennes og barnas skyld. I januar 1944 bekreftet den tyske barnefaren at han ville ta tvillingene fra det første ekteskapet, som sine egne. Lebensborn hadde på dette tidspunktet bestemt at hun ikke kunne oversendes før en godkjennelse av ekteskapet hadde funnet sted. Internt stilte de seg skeptiske til forholdet. I mars 1945 var kvinnen fortsatt i Tromsø. Senere ønsket hun, og fikk utbetalt barnebidrag fra faren, som hadde giftet seg i Tyskland.¹⁷⁵

Om en kvinne skulle bo hos barnefarens foreldre i Tyskland, som ofte var tilfelle, henvendte Lebensborn seg til de lokale myndighetene i Tyskland for en vurdering forholdene i barnefarens familie. Levde familien under kummerlige og uordnede forhold avslo Lebensborn ønsker om overflytting. Det hendte også at familien i Tyskland ikke hadde noe ønske om å ta imot sønnens norske kjæreste.¹⁷⁶

En kvinne fra Tromsø fødte våren 1943. Det var meningen at hun skulle til svigerforeldrene i Tyskland og de fleste papirene var i orden. I februar 1944 henvendte barnefaren seg til Lebensborn. Han ba om at barnemora snarest mulig ble sendt til hans foreldre i Tyskland, selv om de ikke kunne gifte seg først. Lebensborn henvendte seg til svigerforeldrene som i mars 1944 svarte at de verken hadde plass, mulighet, eller midler til å ta seg av kvinnen og barnet hennes. Kvinnen fikk ikke reise til Tyskland. I 1953 opplyste hun at hun ikke har hørt noe fra barnefaren siden 1945, derimot hadde hun fått et brev fra hans nåværende hustru (som hun ikke lenger kunne huske hva inneholdt). Selv var hun fremdeles ugift og hadde barnet hos seg.

---

¹⁷⁵ Div. Fylkesmark. Troms I, mappe 915.

¹⁷⁶ For eksempel Div. Fylkesmark. Troms I, mappe 913 og 960.

De to bodde hos hennes foreldre. Hun ønsket å kreve barnefaren for bidrag, fikk det innvilget, og faren betalte til i 1959.¹⁷⁷

En tysk soldat henvendte seg til Lebensborn i september 1942 med ønske om at kjæresten hans og barnet i Tromsø skulle bli oversendt til hans familie i Tyskland. Det var mye brevskrivning mellom partene for å få ordnet alle papirene, men etter hvert begynte ting å gå seg til. I oktober 1944 mottok Lebensborn et brev fra svigerforeldrene i Tyskland. De skrev at de ikke ville ta imot sønnens norske kjæreste, da de ikke visste om sønnen ville komme frisk hjem fra krigen. Videre sendte det tyske politiet en utredning om svigerforeldrene som var heller negativ. Lebensborn bestemte derfor å utsette oversendelsen til paret hadde fått godkjent ekteskapssøknaden. Kvinnen ble antakelig igjen i Norge, for hun ønsket, og fikk utbetalt bidrag for barnet sitt på 1950-tallet.¹⁷⁸

Den lange saksbehandlingen og de strenge reglene for ekteskap førte til at mange par ikke fikk oppfylt ønsket om å gifte seg. De fleste ekteskapssøknadene ble ikke ferdigbehandlet under krigen, eller man fikk ikke tillatelsen innvilget. Ved krigens slutt ble soldatene internert i leire og senere sendt til Tyskland. Parene ble separert, og den lange avstanden, både i tid og rom, ødela nok mange forhold. Soldatene vendte etter hvert hjem til gamle løfter og forbindelser, og enkelte til sine koner. De kunne heller ikke komme tilbake til Norge den nærmeste tiden. For kvinnene var det å flytte til Tyskland i 1945, nærmest galskap. Landet var utbombet og lå i ruiner, og mange hadde ikke noe sted å bo. Det var mangel på mat, brensel, klær og forbruksgjenstander. De fleste forholdene hadde små sjanser for å lykkes. Igjen satt mange tusen norske kvinner alene med et barn å forsørge.

4.5 De som reiste til Tyskland.

Tabell XIII. Kvinner fra mitt materiale, som giftet seg med barnefaren.

	i alt	oppgitt å ha giftet seg med barnefar
Alta	49	3
Lenvik	41	2
Tromsø	171	7
sum	261	12

Kilde: Div. Fylkesmark. Troms I, Div. Fylkesmark. Troms II, Div. Fylkesmark. Finnmark.

¹⁷⁷ Div. Fylkesmark. Troms I, mappe 923.

¹⁷⁸ Div. Fylkesmark. Troms I, mappe 960.

Som man ser i tabell XIII var det 12 kvinner i mitt materiale som giftet seg med barnefaren under krigen og dro til Tyskland.¹⁷⁹ Av de 58 parene som var forlovet, og de i alt 50 parene som hadde planer om å gifte seg, var det altså bare 12 par som faktisk inngikk ekteskap. Tar man hensyn til at jeg bare har opplysninger om eventuelle ekteskap for et mindretall av de totalt 261 kvinnene fra fødselsregistrene, må man regne med at det totale antallet kvinner som inngikk ekteskap med barnefaren, nok var høyere. Av de 12 kvinnene som giftet seg var det, før midten av 1950-tallet, en kvinne som skulle skille seg, og to kvinner som allerede var skilt. En av disse kvinnene giftet seg senere med en nordmann. Det er to kvinner jeg har valgt å ikke ta med i tabellen, men som er verdt å nevne. Den ene er en kvinne fra Lenvik som giftet seg med en annen tysker enn barnefaren, og reiste til Tyskland. Den andre er en kvinne fra Tromsø som giftet seg med en polakk som ikke var faren til barnet hennes, og dro til Polen.¹⁸⁰

En av de som faktisk dro til Tyskland til mannens familie, var ei kvinne fra Tromsø. Hun reiste så sent som i desember 1944 og hadde parets to barn født i 1943 og 1944 med seg. Paret var ikke gift da hun reiste. Hun kom til barnefarens familie og ble veldig godt mottatt av dem. I et brev til Lebensborn fra samme måned som hun kom fram, bekymret hun seg for alle attester og skjemaer som måtte fylles inn og bilder som måtte anskaffes for å få tillatelse til ekteskap. Hun skrev at hun hadde det veldig bra, men var redd for flyalarmene. Det er usikkert hva som skjedde videre med henne og barna.¹⁸¹

I 1942 hadde Lebensborn registrert 2541 kvinner som hadde fått, eller ventet barn med tyske menn. 139 hadde allerede giftet seg, 103 av disse hadde flyttet til Tyskland. 890 hadde ønske om å inngå ekteskap, hvorav 191 allerede hadde dratt til Tyskland. Mer enn hver tiende barnemor dro altså til barnefarens familie i Tyskland. Av de 487 lebensbornsakene man har opplysninger om fra 1941, hadde 204 par (40%) planer om å gifte seg. Av disse ble 98 par faktisk gift. 21 par hadde planer om å gifte seg når krigen var over, 9 par ville inngå ekteskap etter at mannen hadde skilt seg i Tyskland. 149 av parene kunne ikke fordi mannen var gift eller forlovet i Tyskland, i 24 tilfeller døde barnefaren i løpet av krigen. 101 par oppgav at ekteskap ikke var aktuelt. Resten hadde forskjellige begrunnelser.¹⁸² Jeg kan ikke gjøre noen sammenligning med disse tallene, da jeg ikke har oversikt over hvilke kvinner som dro til

---

¹⁷⁹ Jeg har ikke noen oversikt over kvinner som giftet seg med barnefaren etter krigen.

¹⁸⁰ Div. Fylkesmark. Troms I, mappe 915 og 942.

¹⁸¹ Div. Fylkesmark. Troms I, mappe 928.

¹⁸² Olsen 1998: 171-172

Tyskland før de giftet seg. Videre er Lebensborntallene kun for et år, mens jeg har samlet flere år. Samtidig visert tallene hvordan forholdene fortonet seg på landsbasis, og de kan gi en pekepinn på hvordan mitt materiale kunne sett ut, om jeg hadde hatt informasjon om alle kvinnene jeg har funnet i fødselsregistrene.

Norske myndigheter har oppgitt at 306 norsk-tyske ekteskap ble inngått i Norge under krigen. K. Olsen beskriver dette tallet som altfor lavt, og mener de spredte opplysningene som finnes antyder at det i realiteten må ha blitt inngått rundt 4-500 norsk-tyske ekteskap i Norge og i Tyskland under okkupasjonen.¹⁸³ Det ble inngått færre ekteskap mot slutten av krigen. Det var nok mindre fristende å reise til Tyskland når man så hvilken vei krigen gikk. I tillegg var det, på grunn av bombing og evakueringer, vanskeligere å skaffe bolig og underhold i Tyskland, noe som var et kriterium for å gifte seg.¹⁸⁴

Skjebnen til disse kvinnene som dro til Tyskland, vil på grunn av oppgavens omfang, ikke bli tatt nærmere opp her. Selv om mange nok hadde lykkelige stunder sammen med sine ektemenn, og flere ble godt mottatt hos sin nye svigerfamilie, fikk de oppleve et Tyskland i ruiner med lite mat og svært vanskelige leveforhold. Ektemennene kunne ha havnet i krigsfangenskap, blitt drept under krigen, eller de kom hjem som invalide.¹⁸⁵

4.6 økonomisk støtte fra Lebensborn.

Tyske myndigheter i regi av Lebensborn ønsket allerede i 1941 å ta over det formelle ansvaret for saker der barnet hadde norsk mor og tysk far, da de anså barna som tyske. Sosialdepartementet satte seg imot en slik ordning. De betraktet barna som norske borgere, og ønsket at sakene skulle følge norsk lovgivning om barn født utenfor ekteskap. Sommeren 1942 skar tyske myndigheter igjennom og bestemte at Lebensborn skulle ha ansvaret for de norske krigsbarnsakene. Lebensborn tok seg heretter av utbetalingen av bidrag til norske kvinner som fikk barn med tyske soldater.¹⁸⁶

Lebensborn hadde som hensikt å fremme en rasebasert befolkningspolitikk ved å øke veksten i det som ble ansett som rase- og arvemessig verdifull befolkning. Det hadde ikke noen betydning om barnet var født i- eller utenfor ekteskap, så lenge det ble vurdert som

---

¹⁸³ Olsen 1998: 175.

¹⁸⁴ Olsen 1998: 174.

¹⁸⁵ Olsen 1998: 192.

¹⁸⁶ Olsen 1998: 52-55.

rasemessig verdifullt.¹⁸⁷ Norske kvinner hadde ingen rett til å reise rettslige krav om økonomisk støtte ovenfor den tyske okkupasjonsmakten, eller soldatene. Likevel ble de tatt hånd om på best mulig måte av tyske myndigheter, som av rent befolkningspolitiske hensyn betraktet kvinnene som ”rasemessig” verdifulle.¹⁸⁸

Tabell XIV. Ønsket kvinnene støtte fra Lebensborn?

	i alt	opplysninger	ja	nei	fikk ikke støtte
Alta	49	8	6	2	
Lenvik	41	4	3	1	
Tromsø	171	62	57	3	1
Sum	261	75	66	6	1

Kilde: Div. Fylkesmark. Troms I, Div. Fylkesmark. Troms II, Div. Fylkesmark. Finnmark.

Jeg har funnet opplysninger om kvinnene ønsket støtte i de saksmappene fra fylkesmennene hvor det fantes korrespondanse, eller dokumenter fra Lebensborn. Jeg har kun opplysninger om under 1/3 av det totale antall kvinner jeg har funnet i fødselsregistrene. Som det kommer fram av tabell XIV ønsket nesten alle kvinnene jeg har funnet i mitt materiale, støtte fra Lebensborn. At tallene er så lave for Lenvik, kan nok forklares med at hele 14 barn født så sent som i 1945 og 1946. I Tromsø ble 38 barn født disse årene.¹⁸⁹ Lebensborn rakk, i hovedsak, ikke å registrere disse barna.

Selv om jeg har informasjon om svært få kvinner, tror jeg tabellen er ganske dekkende for resten av materialet. Å få utbetalt penger fra okkupasjonsmaktene, måtte kanskje føles som et slags svik mot landet, samtidig som kvinnene dermed åpent innrømmet at faren var tysk. I og med at kvinnene ikke fikk noen støtte fra norske myndigheter, var Lebensborn det eneste man hadde. Den økonomiske støtteordningen var også veldig bra, sammenlignet med norske satser.¹⁹⁰ I brev som kvinnene i mitt materiale skrev til Lebensborn for å bekrefte at de hadde fått det rette beløpet utbetalt, takket mange organisasjonen for all hjelpen de mottok.¹⁹¹

¹⁸⁷ Olsen 1998: 34-37.

¹⁸⁸ Forskrift til gjennomføring av 3, annet ledd i forordningen for omsorgen for barn tilhørende den tyske vernemakt i de besatte norske områder av 28.juli 1942, i forordningen om omsorg for barn til tyske statsborgere i Norge av 18.februar 1942. I En hvitbok 1999: 25.

¹⁸⁹ Se tabell V s. 36.

¹⁹⁰ Om kvinnen beholdt barnet hos seg, fikk hun utbetalt 100 kroner til spedbarnsutstyr og 100 kroner til anskaffelse av barnevogn eller barneseng. Videre fikk hun et omsorgsbidrag på 30 kroner per måned de første ni månedene etter fødselen, i tillegg til et underholdningsbidrag på 50 kroner per måned. Til sammenligning gav Bidragsfogden i Troms i 1943, en enslig mor 35 kroner per måned de tre siste månedene før fødselen. Hun fikk et nedkomstbidrag på 50 kroner og et oppammingsbidrag på 25/ 30 kroner for barnets første ni levemåneder. I tillegg fikk hun et oppfostringsbidrag på 25 kroner til barnet fylte 14 år, og på 20 kroner fra barnet var 14 til 16 år. Forordning av 19.2.1943 og forskrift av 26.10.1943. I En hvitbok 1999: 11 og 25-27; Div. Fylkesmark. Troms I, Div. Fylkesmark. Troms II, Div. Fylkesmark. Finnmark.

¹⁹¹ Div. Fylkesmark. Troms I, Div. Fylkesmark. Troms II, Div. Fylkesmark. Finnmark.

Enkelte klager forekom selvfølgelig. Disse skyldtes ofte manglende, eller forsinkede utbetalinger. Videre stilte flere kvinner seg uforstående til hvorfor de måtte fylle ut så mange papirer og foreta så mange undersøkelser. Noen skrev til organisasjonen at de ikke kunne skjønne hvorfor dette var nødvendig, og påpekte vanskelighetene med, blant annet, å få tak i en fotograf.¹⁹² Kvinnene visste jo ikke at de ble "rasemessig" vurdert av Lebensborn. Det generelle inntrykket er likevel at flertallet av kvinnene aksepterte den omstendelige saksbehandlingen i takknemmelighet for den økonomiske støtten de fikk.

I tabell XIV ser man at det var 6 kvinner i mitt materiale som ikke ønsket noen støtte fra Lebensborn. De fleste av disse kvinnene var blitt sveket av barnefaren, eller blitt gravid uten å ha vært i et forhold. De unngikk i det lengste å svare på Lebensborns utallige henvendelser om innsending av nødvendige papirer og lignende.

En kvinne fra Alta som ikke ønsket hjelp, begrunnet det med at hun fikk støtte fra foreldrene sine. Paret hadde ikke vært sammen stort lenger enn en måned, og hun hadde fått vite at barnefaren var gift, først da hun ble gravid. Lebensborn, som vanligvis var svært pågående lot saken ligge, noe som kan skyldes at foreldrene var godt bemidlet.¹⁹³ I Tromsø var det tre kvinner som opplyste at de ikke ønsket erstatning. En hadde ingen forbindelse med barnefaren, og han hadde ikke blitt informert om at hun var gravid. Barnet hennes døde før det var ett år. En annen hadde heller ingen opplysninger om barnefaren, og barnet var dødfødt. Jeg antar Lebensborn ikke var klar over dette da de kontaktet kvinnene. Den tredje tromsøkvinnen som ikke ønsket hjelp var sammen med kjæresten i nesten et år. De hadde planer om ekteskap, men hun hadde ombestemt seg. Farskapet ble aldri fastslått og hun hørte ikke noe fra faren etter fødselen.¹⁹⁴

En kvinne fra Lenvik ville heller ikke motta støtte fra Lebensborn. Hun skrev flere brev til organisasjonen hvor hun ba dem om å la henne være i fred. Hun hadde ingen kontakt med barnefaren, og ville oppdra barnet på foreldrenes gård. Lebensborn gav seg ikke, og insisterte på at hun måtte ta imot hjelp, om ikke for henne, så for barnets skyld. Kvinnen gav seg til slutt, og fikk utbetalt bidrag.¹⁹⁵

---

¹⁹² Div. Fylkesmark. Troms I, Div. Fylkesmark. Troms II, Div. Fylkesmark. Finnmark.

¹⁹³ Div. Fylkesmark. Finnmark, mappe 233.

¹⁹⁴ Div. Fylkesmark. Troms I, mappe 919, 923, 929.

¹⁹⁵ Div. Fylkesmark. Troms I, mappe 923.

I tabell XIV kommer det fram at det var en kvinne som ikke fikk hjelp fra organisasjonen. Lebensborn henla saken hennes, fordi man ikke kunne stadfeste farskapet. Den påståtte barnefaren mente kvinnen hadde vært sammen med andre. Han sa at de bare hadde vært sammen en gang, og at han da hadde brukt prevensjon.¹⁹⁶

4.7 Avklaring av farskap.

Allerede i august 1940 slo tyske myndigheter fast at tyske soldater som ble involvert i farskapssaker i Norge, var underlagt tysk, og ikke norsk lovgivning.¹⁹⁷ Lebensborn opplyste fedrene fra første stund at Reichskommisariat ville ta seg av de økonomiske forpliktelsene for mor og barn så lenge krigen varte. Dette for at den tyske soldaten ikke skulle bli belastet med bekymringer for mor og barn i Norge mens han var i tjeneste.¹⁹⁸

Som barnets far regnet man den som hadde hatt samleie med moren i unnfangelsestiden (fra den 181. til 302. dag før fødselen). Dette var gyldig såfremt ingen andre hadde hatt samleie med moren den aktuelle tid, eller hvis det var umulig at moren kunne ha blitt fruktsommelig ved det aktuelle samleie. Moren kunne søke om å få farskapet fastsatt selv om den oppgitte faren ikke lengre var en del av Wehrmacht, eller han hadde falt. Om den påståtte faren nektet farskapet, hadde både han og moren rett til å bli representert av oppnevnte instanser fra Reichskommissariat. Om det var påkrevd, pliktet partene seg til å tillate at det ble tatt blodprøver for å kunne stadfeste barnets avstamning. Wehrmachtdomstolen skulle, på bakgrunn av undersøkelser og bevisopptak, fastslå hvem som var barnets far. Partene hadde ankerett.¹⁹⁹

Tabell XV. Erkjennelse av farskap i mitt materiale.

Ble farskapet erkjent?			ja	nei	ikke brakt på det rene	ved norsk dom etter krigen
	i alt	opplysninger				
Alta	49	12	10	2		
Lenvik	41	24	8	1	8	7
Tromsø	171	101	54	24	14	9
Sum	261	137	72	27	22	16

Kilde: Div. Fylkesmark. Troms I, Div. Fylkesmark. Troms II, Div. Fylkesmark. Finnmark.

¹⁹⁶ Div. Fylkesmark. Troms I, mappe 915.

¹⁹⁷ Olsen 1998: 20.

¹⁹⁸ Olsen 1998: 148.

¹⁹⁹ Forordning om gjennomføring av forordningen om vern av barn som tilhører den tyske vernemakt i de besatte områder av 13.2.1943. I En hvitbok 1999: 17-23.

For å finne ut hvor mange fedre som erkjente farskapet i mitt materiale, har jeg tatt utgangspunkt i informasjon som fedrene har gitt i "Fragenbogen," eller i andre dokumenter fra saksmappene. Utvalget mitt er ikke stort. Det er likevel interessant å se at farskapet har blitt erkjent i 54 av i alt 101, eller 52%, av de sakene jeg har opplysninger om. Som det kommer fram av tabell XV, var Lenvik det stedet hvor færrest saker har blitt oppklart. Det var et høyt antall fødsler i Lenvik i 1945 og 1946.²⁰⁰ Det høye tallet uoppklarte saker i kommunen skyldes antakelig at Lebensborn ikke rakk å behandle dem før kapitulasjonen. At så mange saker har blitt fastslått ved norsk dom etter krigen, forsterker inntrykket av at det var tiden, og ikke tvilen som førte til at så få saker ble oppklart. I Tromsø ble farskap fastslått i litt i overkant av halvparten av saken. I Alta ble hele 10 av 12 farskap erkjent. Utvalget er så lite at det er vanskelig å si hvor dekkende opplysningene jeg har, er for resten av kvinnene som fikk barn med tyske soldater i Alta. Jeg har funnet så få saksmapper med informasjon at jeg synes det vanskelig å si noe om hvordan forholdene virkelig var.

K. Olsen har tatt for seg de Lebensbornsakene som ble sendt til Bergen og Hordaland under krigen. Fedrene påtok seg farskapet i litt under halvparten av sakene. Av disse sakene ble farskapet fastslått ved tysk rett gjennom en erkjennelse fra barnefaren i 40% av tilfellene, mens 11% av sakene ble erkjent utenrettslig, for eksempel ved at soldaten skrev i "Fragenbogen" at han var faren, mens han aldri erkjente det formelt. Olsen mener tallene fra Bergen og Hordaland er representative for resten av landet, og antar at Lebensborn fastslo farskapet til nesten 40% av de sakene de behandlet.²⁰¹ I de resterende sakene hvor man ikke kunne man ikke fastslå farskapet, skriver Olsen at det ofte skyldtes at barnefaren ikke kunne oppspores under krigen, eller fordi man ikke rakk å ferdigbehandle sakene innen krigens slutt. Barnemoren hadde ikke tilstrekkelige opplysninger, det kunne være tale om flere potensielle fedre, eller den oppgitte barnefaren kunne ha blitt "frikjent" for farskapet.²⁰² I mitt materiale ligger andelen oppklarte saker altså i overkant av hva K. Olsen har antatt var representativt.

Å behandle en farskapssak og få farskapet rettslig fastslått, tok ofte lang tid. Dette kunne skyldes at kvinnen hadde få opplysninger om barnefaren, eller man støtte på praktiske vanskeligheter, som forflytting av soldaten slik at Lebensborn mistet kontakt med han.

---

²⁰⁰ Se tabell V s. 36.

²⁰¹ Olsen 1998: 148- 150. Lebensborn fastslo farskapet i 2930 av 7600 saker. Barnas fødselsår er kjent i 7250 av sakene. I 50% av sakene der barna var født før 1942, ble farskapet fastslått. I 1943 fastslo man farskapet i 45% av sakene, i 1944 i 33%, og våren 1945 i 4%.

²⁰² Olsen 1998: 160 f.

Samtidig var det nok en del soldater som vegret seg for å underskrive en rettslig erkjennelse av frykt for at farskapet ville bli kjent for ektefelle og familie i Tyskland, eller for militære overordnede.²⁰³ Mot slutten av krigen ble soldatene forflyttet i større grad enn tidligere, mange ble sendt til fronten eller meldt savnet, slik at Lebensborn ikke rakk å oppspore faren for å fastslå farskapet.²⁰⁴

Det var relativt mange soldater i Tromsø som nekter for farskapet i forhold til de andre stedene. I de fleste av de 27 sakene i tabell XV hvor de påståtte barnefedrene benektet farskapet, har de brukt som argument at kvinnen har vært sammen med andre. Mesteparten vedgikk å ha hatt samleie med kvinnen, gjerne over lengre tid, men argumenterte for at de hadde vært på ferie, eller vært bortstasjonert i det aktuelle tidsrommet. I de fleste tilfellene kunne soldatene dog ikke komme med mer konkrete opplysninger om kvinnenes antatte utroskap. I disse sakene, tok Lebensborn kontakt med kvinnene og ba dem kommentere påstandene. Så og si samtlige kvinner tilbakeviste beskyldningene, og mange uttrykte en dyp skuffelse og føler seg sveket av at en mann de gjerne har hatt et lengre forhold til, benektet å være far til deres barn. Det var fedre som innrømmet farskapet i ”Fragenbogen,” eller andre dokumenter, men som senere kviet seg for å skrive under på en rettslig erkjennelse. I de sakene hvor den påståtte barnefaren nektet for å være far til barnet, hadde Lebensborn som regel større tiltro til kvinnens forklaring, enn mannens. De presset ofte mannen sterkt til å påta seg farskapet.²⁰⁵ I enkelte tilfeller godtok Lebensborn at barnefaren antakelig var tysk og utbetalte bidrag til moren, selv om man ikke kunne fastslå hvem faren var.²⁰⁶

En kvinne fra Alta ble gravid med sin tyske kjæreste. Barnefaren nektet først farskapet til barnet som ble født i november 1941. Han innrømmet at han kunne være faren, men at han ikke var sikker. Han hadde vært sammen med kvinnen, men ettersom han var i marinen, og ofte var borte, kunne han ikke si noe om hva som hadde skjedd i hans fravær. Han skrev til Lebensborn at han hadde kone og tre barn i Tyskland som han måtte ta hensyn til. Familien i Tyskland hadde blitt bombet, og farskapet derfor hadde kommet i bakgrunnen. Etter utallige henvendelser og purringer fra Lebensborn, erkjente han endelig farskapet i desember 1944.²⁰⁷

---

²⁰³ Olsen 1998: 149. Div. Fylkesmark. Troms I, Div. Fylkesmark. Troms II, Div. Fylkesmark. Finnmark.

²⁰³ Olsen 1998: 148

²⁰⁴ Olsen 1998: 148.

²⁰⁵ Div. Fylkesmark. Troms I, Div. Fylkesmark. Troms II, Div. Fylkesmark. Finnmark.

²⁰⁶ Olsen 1998: 60.

²⁰⁷ Div. Fylkesmark. Finnmark, mappe 194.

Noen fedre gikk lengre enn andre for å unnsnippe ansvaret. En kvinne fra Tromsø ønsket etter krigen å få fastslått farskapet til barnet hun hadde fått med en polsk soldat. Faren ble avhørt i Polen. Han nektet for å ha kjent kvinnen, og sa at han aldri hadde vært i Norge under krigen. Han påstod at han i 1943 hadde han mistet militærpapirene sine og mente det var mulig at vedkommende som har funnet papirene hans, hadde gitt seg ut for å være han i Norge. Barnefaren ble tvunget til å la seg avfotografere, og bildet ble lagt med redegjørelsen som ble sendt til Norge. Kvinnen stod på sitt. Hun plukket ut fotografiet av mannen blant en rekke fotografier som hun ble forelagt. I tillegg hadde hun egne fotografier av mannen fra 1944. Retten trodde på kvinnens forklaring og dømte mannen til å være far til barnet.²⁰⁸

4.8 Avslutning.

Inntrykket jeg sitter igjen med etter å ha gått igjennom materialet, er at de norsk-tyske parene ikke skilte seg særlig ut fra andre par. Flertallet av kvinnene gav inntrykk av at de hadde ønsker om å dele fremtiden med sine tyske kjærester, samtidig som det fantes kvinner som ikke utviklet noe mer enn et flyktig bekjentskap til barnefaren. Flere par virker å ha forlovet etter ganske kort tid sammen, og man kan tenke seg at kvinnens graviditet var hovedårsaken til dette. Som for de fleste andre kvinner på den tiden, var det viktig at barnet ble født innenfor ekteskap. Noen par ønsket å gifte seg så snart som mulig, eller de ville at kvinnen skulle dra til Tyskland. Dette skyldtes nok ofte at kvinnen hadde problemer med familie, eller i nærmiljøet på grunn av det ventede barnet. Andre par var mer skeptisk til at kvinnen skulle reise til Tyskland og ønsket å utsette ekteskap til etter krigen.

De fleste parene hadde altså planer for framtiden, samtidig var det bare et mindretall som fikk gjennomført planene sine. I hovedsak tror jeg dette skyldtes den lange og kompliserte saksbehandlingen man måtte igjennom. Videre ble parene separert ved at soldatene ble bortkommandert under krigen, og internert da krigen tok slutt.

Noen kvinner ble latt i stikken av barnefaren når de ble gravid, andre ble gitt løfter mannen aldri hadde tenkt å holde. Flere soldater var allerede gift i Tyskland, selv om noen kvinner nok var klar over det, virker det som de fleste fikk vite om mannens fortid først da de ble gravid. Antall og type kompanier som oppholdt seg på de forskjellige stedene, hadde nok også innvirkning på forholdene. Om et sted hadde et høyt antall soldater i forhold til folketallet,

---

²⁰⁸ Div. Fylkesmark. Troms I, mappe 943.

førte det kanskje til at forholdene var løsere, og at flere rykter verserte, både om kvinnene og soldatene. Hvilke type kompanier som var stasjonert ved de forskjellige stedene, og hvor lenge de oppholdt seg der, hadde nok også stor betydning. Det samme kan sies om soldatenes alder. Eldre soldater var ofte gift og hadde familie, mens de yngre i større grad var ugift. Samtidig tok kanskje eldre soldater mer ansvar for kvinnen og det kommende barnet om kvinnen ble gravid.

Flertallet av kvinnene ønsket å motta hjelp fra Lebensborn. Jeg tror de fleste ikke hadde noen annen mulighet om de ville beholde barnet hos seg. De kvinnene som hadde velstående foreldre, eller foreldre som drev gårdsbruk, kunne kanskje klare seg uten økonomisk støtte. Men for kvinner flest måtte hjelpen ha vært nødvendig for å kunne beholde barnet. For de kvinnene som hadde et seriøst forhold til barnefaren og som hadde planer om ekteskap, var det nok lettere å motta hjelp, enn for kvinner som ikke kjente barnefaren, eller kvinner som var blitt forlatt.

Litt over halvparten av farskapene jeg har opplysninger om i mitt materiale, ble avklart. Selv om det var menn som nektet å være far til barnet, var hovedårsakene til at farskapene ikke ble fastslått vanskeligheter med å få tak i de tyske soldatene, lang saksbehandling og krigens slutt. Flertallet av fedrene tok altså ansvaret for barnet sitt, noe som forsterker inntrykket av at mange forhold var seriøse og at det var snakk som par som var glade i hverandre.

Hvilke grunner kvinnene hadde til å innlede et forhold til de tyske soldatene, var svært varierende. Det man kan si med relativ sikkerhet er at de færreste graviditetene var planlagt. Selv om flere par giftet seg, enten under eller etter krigen, ble de fleste kvinnene sittende igjen alene med et barn å ta seg av. Noen hadde kanskje mistet sin livs kjærlighet, mens andre hadde blitt latt i stikken. Det de satt igjen med var skammen over å ha et barn utenfor ekteskap, et barn de i tillegg hadde fått med ”fienden.”

5. Reaksjoner etter krigen.

*Da vi passerer Grønnegata, hører vi heftige hyl fra en kvinne[...] Der er fire menn i ferd med å snauklippe en jente på sytten, atten år. Vi visste begge hvem hun var. Hun ligger nede på bakken med kjolen oppunder armene. To av mennene sitter oppå henne. De har vrent av henne jakken. Strømpene hennes er sundrevet. Brystene blottet. Den tredje holder hendene hennes fast, mens fjerdemann bruker saksen. [...] Hun hylar og skriker, men er hjelpeløs overfor de fire mennene i 30-40 års alderen. ”hold dæ te hælvet i ro, di tyskerhore, ”skriker han med saksen. Men hun fortsetter å vri seg. Han sleiver med saksen flere ganger. Blodet spruter. [...] Tromsø, klokken to om natten 8. mai 1945.²⁰⁹ Dette opplevde forfatteren Kjell Fjørtoft selv i Tromsø. Hendelsen er gjenreferert i boka hans *Oppgjøret som ikke tok slutt*.*

5.1 Innledning.

Det var ingen kvinner som ble dømt og straffet av myndighetene utelukkende som ”tyskerjente” etter krigen, og kvinnene som hadde vært sammen med tyske soldater, var heller ikke omfattet av landssviklovgivningen. Likevel ble disse kvinnene utsatt for grove overgrep, både fra sivilbefolkningen og fra offentlig hold. Det var det som skjedde med kvinnene etter krigen, som i stor grad har bidratt til at de har blitt en så stigmatisert gruppe. I dette kapitlet ønsker jeg å gå nærmere inn på samfunnets behandling av kvinnene i den nære etterkrigstiden. Jeg har tatt utgangspunkt i arrestprotokollen for Troms politikammer og avisene *Nordlys*, *Tromsø* og *Senjens Blad*.

5.2 Overgrep.

Det er ikke tvil om at det fant sted folkelige oppgjør i form av overgrep som klippeaksjoner og vold våren 1945 mot kvinner som hadde hatt et forhold til tyske soldater. I tiden etter frigjøringen har hendelsene blitt et tabuemne, og det er vanskelig å si noe om omfang og form på dem. Noen av overgrepene ble anmeldt, men undersøkelser av K. Olsen og K. Helgesen har vist at det bare gjaldt de færreste av sakene. De fleste tilfellene som faktisk ble anmeldt, ble uansett henlagt av politi eller påtalemyndigheter.²¹⁰

Jeg vil ikke gå i detaljer på reaksjoner og fysiske overgrep mot kvinnene, men det er grunn til å tro at mange kvinner som hadde vært sammen med tyske soldater, ble offer for folks vrede.

---

²⁰⁹ Fjørtoft 1997: 18.

²¹⁰ Olsen 1998: 163, Helgesen 1990: 301-303.

H. Tjelmeland skriver i *Tromsøs historie* at klippeaksjonene i Tromsø virker å ha vært utbredt.²¹¹ I slutten av mai gikk avisa *Nordlys* ut og ba folk om å ikke ta seg til rette overfor de kvinnene som hadde stått i forhold til tyskerne, samtidig som avisen beroliget leserne med at ”tøsene” ville bli internert. Ved en annen anledning skrev avisa *Tromsø* at politiet ba folk om ikke å ta seg til rette, eller oppføre seg usømmelig mot ”tyskerjentene,” det var politiet som skulle ta seg av disse kvinnene.²¹² Måten politiet tok seg av kvinnene på, kom fram i *Tromsø* 18.mai. Avisa forteller om tre kvinner som hadde kommet til politiet for beskyttelse. Alle de tre kvinnene ble innsatt.²¹³ Når avisene gikk ut for å henstille folk om å ikke utføre overgrep mot kvinnene, er det rimelig å tro at slike hendelser må ha funnet sted i relativt stor grad. Kvinnene virker å ha vært nærmest fredløst vilt og forsvarsløse ovenfor ”gatas justis.”²¹⁴ Sympatien hos avisene lå klart hos overgriperne, og politiet som burde ha sørget for at kvinnene ble latt i fred, beroliget leserne med at de selv skulle ”ta seg av” kvinnene, noe de blant annet gjorde ved å fengsle dem.

E. Drolshagen mener at klippeaksjonene var mulige på grunn av forestillingene man hadde om at kvinnene som hadde vært sammen med tyske soldater var unge kvinner fra landet som bodde alene og arbeidet som hushjelper. Om man hadde akseptert at fenomenet var noe som gjaldt mange kvinner som ikke var annerledes enn andre, kunne man ikke uten videre ha klippet håret av dem, eller gitt ordre om internering. Det fantes mange kvinner som hadde et forhold til tyske soldater som ikke passet inn under beskrivelsen som ”tjenestepiker.” Flere kvinner kom fra over- eller middelklassen, det fantes kvinner som var døtre av ansette borgere, og det var kvinner som selv hadde oppnådd noe. Eksempelvis hadde Coco Chanel en tysk elsker i nesten tre år under krigen. Ifølge Drolshagen var flertallet av de kvinnene som ble straffet og utsatt for gatas justis, de som svarte til de stereotype forestillingene.²¹⁵

5.3 Ytringer.

Den aggressive holdningen til kvinnene fikk også utslag i skriverier i avisene,²¹⁶ og kvinnene kunne havne på svartelister og bli ekskludert fra sosiale tilstedinger i lokalsamfunnet. Avisa *Nordlys* skrev i juni 1945 at ”tyskertøser” burde gå med armbind merket ”T,” og hatske

---

²¹¹ Tjelmeland: 1996: 12.

²¹² *Nordlys* 22.05.45, *Tromsø* 18.05.45.

²¹³ *Tromsø* 18.05.45.

²¹⁴ Olsen 1998: 163 og 268.

²¹⁵ Drolshagen 1998: 226 f.

²¹⁶ På grunn av oppgavens begrensninger har jeg valgt å ikke gå nærmere inn på uthenging av kvinnene i lokale aviser.

leserinnlegg krevde at kvinnene skulle settes i tvangsarbeid.²¹⁷ I Lyngen ble kvinner som hadde vært sammen med tyskere, hentet fra sine hjem og tvunget til å vaske den lokale kirken.²¹⁸ Sommeren 1945 innhentet Sosialdepartementet informasjon fra kommunene om holdninger til kvinnene som hadde vært sammen med tyske soldater.²¹⁹ I blant annet Lenvik kommune var stemningen ovenfor barna negativ. De ble beskrevet som tyske avleggere som av det brede lag var ønsket så langt avveien at de ikke ville kunne danne noe faremoment for fremtiden.²²⁰ I et skjema brukt i en bidragssak der faren var tysk soldat, skrev saksbehandleren for Lenvik lensmannskontor at barnemoren gav det samme inntrykket som andre ”tyskerludre” gav.²²¹

5.4 Suspendert.

Kvinnene var ikke bare utsatt for folkelig oppgjør, de ble også utsatt for overgrep fra myndighetenes side. Like etter krigens slutt ble offentlige ansatte rundt om i landet som var mistenkt for unasjonal opptreden under krigen, gransket i regi av regjeringen og fylkesmennene. Også kvinner mistenkt for å ha hatt omgang med tyskere, ble satt under lupen, og mange ble oppsagt. Innrømmet kvinnen å ha hatt tysk kjæreste, ble hun ofte fjernet fra arbeidsplassen. I flere tilfeller ble kvinnene presset ut av sine stillinger gjennom suspensjoner og oppsigelser basert mer på rykter og mistanker fra kolleger, enn sikre opplysninger om kvinnenens forbindelser. Ofte gikk Hjemmefronten først inn og anbefalte suspensjon av mistenkte kvinner, noe kommunen gjerne innvilget. Så ble sakene behandlet av diverse granskningskomiteer med sikte på oppsigelse. I Tromsø ble blant annet syv kvinner suspendert fra Telegrafene fordi de var ”tyskerjenter.”²²² I april 1946 ble det tillatt for sysselsatte som hadde mistet jobben på grunn av notorisk unasjonal holdning, å søke arbeid igjen, men mange kommuner brukte lang tid på å følge opp denne anmodningen.²²³

5.5 Internert.

Våren og sommeren 1945 ble kvinner som var mistenkt for å ha vært sammen med tyske soldater internert og tatt i forvaring. Aksjonene hadde utgangspunkt i to provisoriske anordninger. ”Beskyttelsesanordningen” ble utarbeidet av Londonregjeringen i 1943. Den gav

---

²¹⁷ Tjelmeland 1996: 25-26.

²¹⁸ Tromsø 21.06.45

²¹⁹ Olsen 1998: 269.

²²⁰ Borgersrud 2004: 161.

²²¹ Skjemaet inneholder flere spørsmål om moren og faren, hennes foreldre, og avslutningsvis, det generelle inntrykket av moren. Denne saken var fra desember 1945. Div. Fylkesmark. Troms I, mappe 939.

²²² Tromsø 18.05.45.

²²³ Olsen 1998: 273-283.

politiet tillatelse til å ta i forvaring personer som ble, eller man fryktet ville bli, utsatt for overgrep fra befolkningen på grunn av antagelser om unasjonalt holdning.²²⁴ ”Smitteanordningen” kom i juni 1945. Den stadfestet at kvinner som hadde, eller var mistenkt for å ha kjønnsykdommer, kunne interneres i egne leirer for å forhindre sykdomsspredning.²²⁵

Politi og hjemmestyrker kunne dermed anholde kvinner med grunnlag i egne vurderinger. Frykt for overgrep, eller *mistanke* om kjønnsykdom var nok til å ta en kvinne i forvaring. Dette førte til at kvinner kunne bli arrestert kun fordi det gikk rykte om at de hadde vært sammen med tyske soldater.²²⁶ *Nordlys* skrev i slutten av mai 1945 at distriktpolisjefen hadde gitt ordre om internering av tvilsomme kvinner i hele fylket. Kvinnene ville bli anbrakt i særskilte interneringsleire. Selv om man ikke kunne ta alle, ville et skjønnsomt utvalg bli gjort. Interneringen var en nødvendig sikringsforanstaltning.²²⁷ Hva man la i uttrykk som ”tvilssom” og ”skjønnsomt utvalg” er usikkert, men de ga rom for å hente inn kvinnene kun etter skjønn. Videre kan man spørre seg hvem ”sikringsforanstaltningen” gjaldt for. Skulle man beskytte kvinnene, eller resten av befolkningen? I følge K. Olsen så lokale myndighetene i stor grad bort fra anordningene og internerte kvinnene fordi de ønsket å straffe dem for deres adferd under krigen.²²⁸ Også i Tromsø virker det som om politiet brukte anordningene som påskudd å hente inn kvinner. Kvinnene ble ikke internert for å beskytte, eller fordi det var grunnlag for å anta at de var smittebærere.

Etter at kvinnene ble hentet av politi eller hjemmestyrker, kunne de bli holdt i forvaring i leirer, eller i mer provisoriske anordninger i alt fra dager til måneder.²²⁹ I Troms ble kvinner som hadde vært sammen med tyske soldater sendt til samleleiren ”Josefvatn” i Balsfjorden, til landssvikleirene på Sandvikeidet eller Krøkebørsletta ved Tromsø, til Tromsø kretsfengsel, eller til Bardufoss.²³⁰ En del kvinner ble også innsatt i et hjelpefengsel i Harstad.²³¹ Den største interneringsleiren i landet ble etablert på Hovedøya utenfor Oslo. I alt ble 1100 kvinner innbrakt hit. Kvinnene var både fra Oslo området, og fra andre leirer i landet som ble nedlagt, eller var overfylt. Først i april 1946 ble de siste kvinnene løslatt fra Hovedøya.²³²

---

²²⁴ Se forøvrig avsnitt 1.7.1 s.

²²⁵ Helgesen 1990: 304-309.

²²⁶ Helgesen 1990: 304-309.

²²⁷ *Nordlys* 25.05.45.

²²⁸ Olsen 1998: 286 og 301.

²²⁹ Helgesen 1990: 304.

²³⁰ Protokoll Troms politikammer, 2394.

²³¹ Olsen 1998: 286 og 288.

²³² Olsen 1998: 292- 302, Gjestland og Gundersen 1990: 5-13.

I protokollen fra Tromsø politikammer for arresterte i henhold til ”beskyttelsesordeningen,” får man nærmere innblikk i de kvinnene som ble internert i Tromsøområdet. I alt var det registrert 304 kvinner i protokollen. Kvinnene var som regel anklaget for ”omgang med tyskere.” eller ”siktet tyskertøs.” Kun fem av de 304 kvinnene ble arrestert på grunn av ”medlemskap i NS,” mens en kvinne ble beskyldt for ”angiveri.” Ingen av interneringene var begrunnet med behov for å hindre uro eller beskyttelse, og kvinnene ble ført inn i politiets journaler, på lik linje med kriminelle.²³³

Bosted stod oppført for 256 av de 304 kvinnene. 63 var fra Tromsøområdet, ti var fra Lenvik, mens hele 35 var fra Balsfjord. Resten hadde en relativ stor geografisk spredning. Det fantes opplysninger om interneringstid- og sted til 104 av kvinnene. Kvinnene ble arrestert i alt fra noen dager til en måned, eller lengre. Man hentet inn kvinner helt til i midten av august 1945. 18 av de 104 kvinnene ble sendt til kretsfengslet i Tromsø, tre kom til Sandvikeidet, 39 til Balsfjord, og 43 til Bardufoss. I Salangen deltok Hjemmestyrkene i interneringen av kvinnene. I protokollen kommer det fram at tre kvinner ble hentet av de lokale hjemmestyrkene og brakt til interneringsleiren på Bardufoss. Ingen av disse kvinnene var fra Salangen, og to av dem ble løslatt på betingelse av at de ”reiste hjem.”²³⁴

Jeg søkte om tilgang til protokollen for å forsøke å finne kvinnene fra fødselsregistrene, men jeg fant kun fem kvinner fra fødselsregistrene i protokollen. Jeg hadde nok forventet å finne igjen flere kvinner, da de fleste i lokalmiljøet må ha visst om de kvinnene som hadde fått barn med tyskerne. Det kan tenkes at man var mer forsiktig med å internere kvinner som hadde små barn, samtidig som jeg har funnet opplysninger om en kvinne som var gravid som ble internert, men senere løslatt på grunn av svangerskapet.²³⁵ Jeg vet heller ikke om kvinner fra fødselsregistrene kunne ha blitt internert med henhold til anordningen fra 1945, eller om de ble utsatt for andre overgrep.

Fire av kvinnene fra fødselsregistrene var fra Tromsøområdet, mens en var fra Narvik. Den første kvinnen var 33 år i 1945 og arbeidet som hushjelp og vaskerske. Hun var skilt med to barn fra et tidligere ekteskap. Kvinnen var sammen med sin tyske kjæreste fra juli 1941 og antakelig til krigens slutt. Paret var forlovet og hadde, i følge kvinnen, planer om å gifte seg

---

²³³ Protokoll Troms politikammer, 2394.

²³⁴ Protokoll Troms politikammer, 2394. 117/45T, 145/45T, 152/45T.

²³⁵ Protokoll Troms politikammer, 2394. 123/45T

så snart som mulig, men senere giftet han seg i Tyskland. Kvinnen fødte tvillinger i februar 1943 som hun beholdt hos seg. Hun hadde et godt forhold til egne foreldre.²³⁶ Den andre kvinnen var 21 år og jobbet som hushjelp. Hun stod i kontakt med barnefaren helt til han døde under krigen, men de var ikke forlovet. Barnet kom til verden i januar 1943, men var dødfødt. Kvinnen opplyste at hun hadde et dårlig forhold til foreldre på grunn av det ventende barnet.²³⁷ Den tredje kvinnen var 23 år og hadde arbeid som hushjelp både for nordmenn og tyskere. Hun var sammen med barnefaren et halvt år i 1943, og ifølge kvinnen var de forlovet og planla ekteskap. Barnefaren nektet dog farskapet og sa at kvinnen hadde vært sammen med andre. Hun hadde et dårlig forhold til foreldrene sine. Barnet ble født i juni 1944, satt på barnehjem og senere bortadoptert. Kvinnen døde antakelig etter krigen.²³⁸ Den fjerde kvinnen var 23 år og antakelig hjemmeværende. Hun fødte i juni 1941, men barnet var dødfødt. Paret var sammen nesten et år, men de var ikke forlovet. Barnefaren nektet å erkjenne farskapet og beskyldte henne for å ha vært med andre. Hun hadde et godt forhold til egne foreldre.²³⁹ Den femte kvinnen var 23 og antakelig hjemmeværende. Barnet kom til verden juni 1941 og det virker som hun hadde det hos seg.²⁴⁰

Det er få likhetstrekk mellom kvinnene fra fødselsregistrene. Det første som slår meg er at fire av dem var relativt unge, mellom 16 og 18 år da krigen brøt ut, mens den fjerde var alene med omsorgen for fire barn. K. Helgesen skriver at de kvinnene som ble internert, var kvinner som var relativt synlig i samfunnet.²⁴¹ Det kan tenkes at den kvinnen som var skilt og fikk to barn med sin forlovede og den kvinnen som hadde arbeidet for tyskerne, var mer utsatt enn andre kvinner. Det kan også være at de to tyske soldatene som beskyldte kvinnene for å ha vært med andre, hadde rett, og at kvinnene hadde et dårlig rykte på seg. Samtidig blir slike antakelser kun spekulering.²⁴² I og med at jeg har funnet så få kvinner fra fødselsregistrene, kan det tyde på at kvinner som hadde barn i mindre grad ble internert. 3 av kvinnene fra fødselsregistrene hadde heller ikke barna hos seg. Samtidig viser materialet at en kvinne som antakelig hadde barnet hos seg, og en annen som hadde fire barn å ta seg av, ble arrestert. Det virker i alt som om det var heller tilfeldig hvem som ble internert.

---

²³⁶ Div. Fylkesmark. Troms I, mappe 915.

²³⁷ Div. Fylkesmark. Troms I, mappe 914.

²³⁸ Div. Fylkesmark. Troms I, mappe 926.

²³⁹ Div. Fylkesmark. Troms I, mappe 908.

²⁴⁰ Fødselsregister for Tromsø Sokneprestembete, Protokoll Troms politikammer, 2394. 39/46T

²⁴¹ Helgesen 1990: 295.

²⁴² Samtidig var dette det vanligste argumentet soldatene brukte for å slippe unna farskap, slik at jeg har liten tiltro til soldatenes påstander.

Protokollen viser bare til en av anordningene, i et politidistrikt. Jeg vet ikke om det også fantes kvinner som ble arrestert i nærområdet, eller om det var kvinner som ble internert i henhold til "smitteanordningen." 304 kvinner er uansett et høyt antall. Til sammenligning fant K. Helgesen i diverse protokoller fra Molde politikammer kun 166 kvinner som var blitt tatt i forvaring fordi de var "tyskertøser," mens K. Olsen kalkulerer med at rundt 800 kvinner ble anholdt og internert i Østfold fylke.²⁴³ Om man tar hensyn til skriviene i aviser som *Nordlys* og *Tromsø*, virker det som om holdningene til kvinnene var svært aggressive, og at politiet selv gikk aktivt inn for å ta kvinnene i forvaring. Dette kan bidra til å forklare det høye antallet internerte kvinner.

5.6 Ikke lenger norsk statsborger.

Etter krigen var det en utbredt mening, også hos norske myndigheter, at kvinner som hadde vært sammen med tyske soldater og deres barn, burde sendes til Tyskland. Inngikk en norsk kvinne ekteskap med en tysk mann, ble hun tysk statsborger. Ifølge norsk lov, ville hun likevel ikke miste statsborgerskapet før etter at hun hadde reist fra Norge. Dermed kunne man i utgangspunktet ikke utvise de kvinnene som hadde giftet seg med tyske soldater, men som fortsatt bodde i Norge.²⁴⁴ Under krigen tillot tyske myndigheter svært få ekteskap mellom tyske soldater og norske kvinner. Etter krigens slutt var det derfor stor pågang av par som ønsket å inngå ekteskap. De allierte som hadde makten i Tyskland, ønsket ikke å ta imot norske kvinner og barn i den situasjonen landet befant seg i. Ledelsen for de internerte tyskerne i Norge var av samme mening og oppfordret soldatene til å tenke seg godt om før de tok med seg sine norske kjærester til Tyskland.²⁴⁵

Dette tok ikke norske myndigheter særlig hensyn til. 17 august 1945 vedtok regjeringen en provisorisk anordning som sa at en som ervervet statsborgerskap i fiendtlig stat fra krigsutbruddet til krigens opphør, mistet sin statsborgerrett.²⁴⁶ Kvinner som hadde giftet seg med sin tyske kjæreste under og etter krigen, mistet dermed sitt statsborgerskap og kunne utvises som tyske borgere. De ble landsforvist og sendt til et land i ruiner. K. Olsen mener at regjeringen endret statsborgerloven for å bli kvitt kvinner som hadde et forhold til tyske soldater på en lovlig måte. Det tok to måneder fra anordningen ble vedtatt til den ble sendt ut

---

²⁴³ Larsen (red.) 1999: 282. I Halden ble 170 kvinner internert, i Sarpsborg 207, i Fredrikstad 326 og i Moss 55.

²⁴⁴ Olsen 1998: 213-220.

²⁴⁵ Olsen 1998: 303-305.

²⁴⁶ Anordningen hadde tilbakevirkende kraft. Med krigens opphør mente man en framtidig endelig fredsslutning.

til fylkesmennene, og på den tiden var det mange par som giftet seg i troen på at kvinnen fortsatt ville få bli i Norge.²⁴⁷

5.7 Ekteskap etter krigen.

Til tross for de elendige forholdene i Tyskland, var det flere soldater som ville gifte seg med sine forloveder i tiden etter krigens slutt. Mange følte seg nok forpliktet av sine ekteskapsløfter, og ønsket å ta vare på sine kjærester og eventuelle barn i den vanskelige situasjonen de var i. Også kvinner gav uttrykk for at de, på tross av de forferdelige forholdene i Tyskland, ville reise sammen med kjærestene sine.²⁴⁸ De allierte myndighetene tillot likevel ikke norske kvinner å reise til Tyskland for å oppspore forloveden sin, slik at soldaten måtte befinne seg i Norge, og paret måtte oppholde seg på samme sted, om de skulle få gifte seg.²⁴⁹

Flere norsk-tyske par giftet seg så snart tyskerne hadde kapitulert. Bare i mai 1945 ble det inngått hele 211 norsk-tyske ekteskap ved tyske vigselmenn i Norge. Første september hadde til sammen 727 norsk-tyske par giftet seg, enten hos tyske, eller norske myndigheter. Man vet ikke hvor mange vielser som ble inngått før de siste tyskerne forlot Norge i 1947, men K. Olsen regner med at tallet ligger mellom ett og tre tusen.

Man kan spørre seg hvorfor kvinnene ønsket å gifte seg, med tanke på hva de måtte gå igjennom og hvilke forhold som ville møte dem. Flere kvinner ble uglesett og ofte utstøtt i nærmiljøet, de ble avvist av foreldrene og annen familie, om de hadde arbeidet for tyskerne under krigen, stod de nå uten arbeid og med få muligheter til å finne noe. De fikk heller ikke noen økonomisk støtte for barnet. Jeg tror at mange ikke så noen framtid i Norge. Dro man til Tyskland, kunne man tross alt være sammen med den mannen man glad i og som var far til deres barn. De kunne bli forsørget og ha sjansen til ”en ny start.” Jeg tviler dog på at de var riktig klar over hva som virkelig ventet dem.

5.8 Internert med sin tyske mann.

Ettersom kvinnene ikke lenger ble regnet som norsk statsborger etter at de giftet seg, ble de behandlet på samme måte som de tyske soldatene. Dette førte til at kvinnene, i likhet med soldatene, ved krigens slutt ble plassert i forskjellige interneringsleirer i vente på å bli sendt

---

²⁴⁷ Olsen 1998: 303-309 og 312.

²⁴⁸ Olsen 1998: 312-315.

²⁴⁹ Olsen 1998: 312-316.

”hjem.” Fra midten av juni 1945 ble det tillatt for norsk-tyske ektepar å bo i samme interneringsleir, og utover høsten ble det praksis at kvinner som giftet seg med sine tyske kjærester skulle bo sammen med dem i leirene. Kvinnene hadde ikke lov til å forlate leirene, og det var strenge begrensinger på kommunikasjon og besøk. Forholdene var heller kummerlige, og bare den nærmeste familie fikk treffe kvinnene. Klær til framtidige barn måtte kvinnene blant annet sørge for selv. Mange kvinner søkte om å få midlertidig oppholdstillatelse i Norge til mannen hadde fått ordnet med bosted og lignende i Tyskland, men bare de færreste fikk dette innvilget. Det fantes en interneringsleir i Tømmerelv i Troms for tysk-norske ektepar, men denne ble nedlagt høsten 1945.²⁵⁰

De fleste tysk-norske ektepar og deres eventuelle barn ble transporter til respektive soner i Tyskland høsten 1945. Mange par måtte likevel overvintre i leirer i Norge før de kunne dra, enten fordi kvinnen var høygravid eller fordi de skulle til russisk sone. Flere par ble sendt ut i løpet av 1946, og så sent som i 1947, var det fortsatt 228 kvinner og 185 barn som ventet på å komme til sine nye hjem.²⁵¹

5.9 Norsk-tyske lysninger.

H. Tjelmeland skriver at avisene *Tromsø* og *Nordlys* hadde egne spalter for å annonsere norsk-tyske ekteskap. Disse spaltene var til for å henge ut kvinnene, og for å sette de ”svikefulle” fram i søkelyset.²⁵² Jeg har gått igjennom avisene *Nordlys*, *Tromsø* og *Senjens Blad* for å se om jeg kunne finne kvinner fra fødselsregistrene.²⁵³ I alle avisene fantes en spalte kalt ”lysninger” hvor par som skulle gifte seg ble presentert. To av avisene hadde egne spalter for norsk-tyske lysninger, mens den tredje hadde alle typer lysninger i samme spalte. Jeg fant kun en kvinne fra fødselsregistrene. Jeg har likevel valgt å ta med resultatet, fordi jeg totalt har funnet såpass mange par, og fordi lysningene viser hvordan kvinnene ble uthengt i enkelte aviser.

---

²⁵⁰ Olsen 1998: 326-338.

²⁵¹ Olsen 1998: 310-331.

²⁵² Tjelmeland 1996: 25-26.

²⁵³ Jeg har sett på *Senjens Blad* fra juni til desember 1945, *Tromsø* fra mai til og med desember 1945, og *Nordlys* fra mai til juni og, september til desember 1945.

Tabell XVI. Antall lysninger hvor paret var norsk-tysk, per avis og per måned 1945.

Aviser	Nordlys	Tromsø	Senjens Blad
Lysninger	11	46	43

Antall lysninger 1945.	
Juni	2
Juli	1
August	11
September	44
Oktober	23
November	9
Desember	10

Kilde: *Nordlys*, *Tromsø*, og *Senjens Blad* mai-desember 1945.

Senjens Blad kom ut to ganger i uken, tirsdag og fredag. I alt fant jeg 43 lysninger hvor kvinnen var norsk og mannen tysk. Avisen hadde ingen egen spalte for norsk-tyske lysninger.²⁵⁴ I *Tromsø* fant jeg ingen lysninger med norsk-tyske par mellom 8.mai-12. juli. Den første egne spalten for norsk-tyske lysninger kom 26.september, til da ble norsk-tyske par oppført under vanlige lysninger. Avisen opererte med titlene ”norsk-tysk lysning,” ”tysk-norsk lysning,” og ”tysk-norsk ekteskap.” I alt fant jeg 46 lysninger hvor parene var norsk-tysk i avisen.²⁵⁵ I *Nordlys* var de norsk-tyske parene plassert sammen med norske par under ”lysninger” fram til slutten av november. Den første spalten med ”norsk-tyske lysninger” kom 29.november. Avisen skiftet med å kalle lysningene ”norsk-tyske lysninger,” ”tysk-norske lysninger,” og ”norsk-tysk ekteskapslysning.” Jeg fant til sammen 11 lysninger hvor parene var norsk-tysk.²⁵⁶

I alt registrerte jeg altså 100 norsk-tyske ekteskapsmeldinger og lysninger. Til dette tallet må jeg trekke fra 25. Dette er par som har blitt lyst i flere aviser, eller blitt presentert med lysning og så senere med melding om ekteskap. Til sammen sitter jeg dermed igjen med 75 norsk-tyske lysninger. Den kvinnen jeg fant fra fødselsregistret var opprinnelig fra Finnmark. Barnet ble født så sent som i februar 1945 og lysningen var i avisen i september 1945. Hun var da 21 og han 22 år.²⁵⁷ Jeg hadde forventet å finne flere kvinner fra fødselsregistrene i avisene, da det er nærliggende å tro at et barn ville være en påskynder til å gifte seg, særlig med hensyn til det høye antallet par som under krigen hadde planer om å gifte seg, og de vanskelighetene de hadde for å få søknad om ekteskap godkjent. Det kan selvfølgelig være flere forklaringer på

²⁵⁴ *Senjens Blad* 8.mai-31.desember 1945.

²⁵⁵ *Tromsø* 8.mai-31.desember 1945.

²⁵⁶ *Nordlys* 8.mai-31.desember 1945.

²⁵⁷ *Tromsø* 6.09.45, Fødselsregister for Lenvik Sokneprestembete.

dette, og jeg har heller ikke gått igjennom avisene for 1946 og 1947. Samtidig var resultatet noe uventet.

Det virker ikke som om avisene var særlig konsekvente med framstillingen av de norsk-tyske lysningene. Både *Nordlys* og *Tromsø* vekslet med titlene på lysningene. I *Tromsø* fant jeg så sent som 16. november et norsk-tysk par under en vanlig ekteskapslysning. *Tromsø* tok ikke i bruk egen spalte for norsk-tyske par før i september 1945, mens *Nordlys* ikke begynte før i november. *Senjens Blad* hadde ikke noen egen spalte for norsk-tyske par. Man skulle tro at ønsket om å henge ut, og synliggjøre kvinnene, ville være sterkest de første månedene etter krigens slutt, derfor finner jeg det noe overraskende at en egen kategori for norsk-tyske par kom så sent. En mulig forklaring kan være at det var svært få ekteskap som ble inngått om våren og sommeren. Som det kommer fram i tabell XVI, var antallet lysninger høyest i september. Kanskje tok det en tid før man ble bevisst på at det var mange norsk-tyske par som giftet seg. Samtidig stemmer en slik argumentasjon dårlig med K. Olsen som skriver at det var mange par som giftet seg rett etter kapitulasjonen.²⁵⁸ I alt virker det ikke som om lysningsannonserne var et særlig viktig middel for å henge ut kvinnene.

5.10 I forskning og litteratur.

Teorier om at "unasjonale elementer" hadde ulike psykologiske defekter, og ambisjoner om å foreta mentale undersøkelser av grupper som hadde opptrådt unasjonalt under krigen, var en drivkraft for flere forskere i etterkrigstiden. Man trodde det var noe galt med hele grupper i folket. Psykiatere og leger som G. Langfeldt, Ø. Øvergård og E. Thingstad undersøkte kvinner som hadde vært sammen med tyske soldater, og konkluderte med at de var delvis åndssvake og sosialt svake.²⁵⁹ Når ledene psykiatere stemplet kvinner som hadde hatt et forhold til tyskere som åndssvake, indikerte de at kvinnene tilhørte en slags indre fiende som måtte bekjempes, på lik linje med andre mennesker som ble ansett som biologiske mindreverdige og sosialt farlige. Dermed legitimerte man retten til å gjennomføre tiltak for å beskytte seg mot kvinnene, gjerne ved segregering, internering eller sterilisering.²⁶⁰

---

²⁵⁸ Olsen 1998: 312-315.

²⁵⁹ Innenfor psykiatri og sosialmedisin fungerte åndssvakhet som en sosial kategori, og ikke bare som en betegnelse på en persons intelligensnivå. Utbredte egenskaper hos de lettere åndssvake var karaktersvakhet, løssaktighet, og sosialt og moralsk avvik. Ericsson og Simonsen 2004: 45.

²⁶⁰ Ericsson og Simonsen 2004: 45-46.

I ettertid ser man at Ødegård, Thingstad og Rasmussen bygde undersøkelsene sine på så tynt grunnlag at de ikke oppfylte krav som normalt blir stilt til vitenskapelig forskning.²⁶¹ Undersøkelsene gjort av Dr. Thingstad og Dr. Ødegård innebar at det fantes flere åndssvake blant kvinner som hadde vært sammen med tyske soldater, enn blant andre kvinner som fikk barn utenfor ekteskap.²⁶² Grunnen til at disse kvinnene ble stemplet som åndssvake lå, i stor grad, i intelligenstestene som ble brukt. Disse testene tok utgangspunkt i kunnskaper på skolebenken. Mennesker med lav utdanning ble lett stemplet som ”undermålere,” slik at kvinner med beskjeden skolegang, kom dårlig ut. Videre var testsituasjonene svært uheldige. Flere av kvinnene man testet var internert, eller innlagt på psykiatrisk klinikk. Selv om intervju-situasjonene var frivillige, påpeker D. Ellingsen at man ikke burde sammenligne resultater fra mennesker innesperret under tvang, og resultater fra mennesker under normale livsbetingelser. Jeg finner det tvilsomt at det var mulig å oppnå noen stor frivillighet på et sykehus eller i en interneringsleir.²⁶³

Felles for de norske forskerne var at de fortsatt støttet seg til metoder fra mellomkrigstiden med stor tiltro til intelligenstester og arvens betydning.²⁶⁴ På 1940-tallet var det en stadig økning i antallet fagfolk som fokuserte mer på miljø enn arv, og som stilte seg skeptisk til intelligenstester som grupperte mennesker ut fra deres intellektuelle ”alder.” Sosiale forhold hadde begynt å erstatte arv og biologi som forklaringsmodell. Dette er nok grunnen til at videre omfattende undersøkelser av kvinnene ikke ble realisert, og at den offentlige oppmerksomheten rundt dem stilnet ganske raskt.²⁶⁵ Selv om forslagene om en videre granskning av kvinnene ikke ble fulgt opp, er det grunn til å tro at uttalelsene fra landets ledende psykiatere, ble akseptert av mange. Uttalelsene bidro nok til å stemple kvinnene som hadde vært sammen med tyske soldater og barna deres, og til at man lettere tolererte de overgrepene som fant sted.²⁶⁶

Også i skjønnlitteraturen kom det nedverdiggende synet på kvinnene frem. Som et eksempel kan nevnes Jacob Kuhnle. I boka *Vi som ble hjemme* fra 1946 skrev Kuhnle om vanlige nordmenns motstand og holdninger mot okkupasjonsmakten under krigen. Han beskrev kvinner som hadde vært sammen med tyske soldater som en nasjonal ulykke og skamplett.

---

²⁶¹ Undersøkelsene blir nærmere beskrevet i kapittel 1.4.1

²⁶² En hvitebok 1999: 157-158.

²⁶³ Ericsson og Simonsen 2004: 54, Ellingsen 1995: 72.

²⁶⁴ Olsen 1998: 349-353.

²⁶⁵ Olsen 1998: 349.

²⁶⁶ Olsen 1998: 353.

For Kuhnle var ikke kvinnene bare "livets veggpryd," prostituerte eller slike som ikke var gode nok til å finne seg en norsk mann. De fantes i alle samfunnslag, både i by og bygd, til og med blant mindreårige og kvinner gift med- eller i familie med "gode jøssinger." Ifølge Kuhnle kunne kvinnenes opptreden ikke forklares som annet enn et biologisk fenomen; de tenkte med kjønnet, ikke med hodet. De var avstumpede og amoralske, blottet for nasjonalfølelse og visste ikke hva skam var.²⁶⁷

5.11 Avslutning.

Kvinnene ble utsatt både for fysiske og psykiske overgrep etter krigen. Vanlige folk, politi og hjemmestyrker var alle med på overgrepene mot kvinner som i hovedsak var i begynnelsen av 20-årene. Selv om avisene oppfordret folk til ikke å ta seg til rette overfor kvinnene, gjorde de det ikke for å beskytte kvinnene, men for å forsikre om at politiet ville sørge for en ordentlig "straff" for dem. De kvinnene som valgte å gifte seg med kjæresten, ble av norske myndigheter internert og regelrett sendt ut av landet til et Tyskland i ruiner. Andre kvinner mistet jobbene sine. I forskning, aviser og skjønnlitteratur ble kvinnene stemplet som tøser, åndssvake og forrædere.

Bare i Troms ble over 300 kvinner internert, beskyldt for å ha hatt "omgang med tyskere." Nøyaktig hva som ligger i denne betegnelsen, er usikkert. Betydde det at man hadde hatt tyske kjærester, eller var det nok at man hadde arbeidet for tyskerne? Jeg har kun funnet fem kvinner fra fødselsregistrene som ble internert. Tre av disse hadde ikke barnet hos seg. Dette kan tyde på at man kanskje var mer forsiktig med å internere kvinner som hadde små barn. Samtidig kan det tenkes at kvinner som hadde et lite barn å ta seg av, ikke var de som stakk seg mest ut i samfunnet.

Avisene *Nordlys* og *Tromsø* hadde egne norsk-tyske lysninger hvor "alle" kunne lese om de kvinnene som giftet seg med sin tyske kjæreste etter krigen. Av de 75 lysningene fra 1945 hvor parene var norsk-tysk, fant jeg kun en kvinne fra fødselsregistrene. Om man legger sammen tallene fra fødselsregistrene, protokollen for internerte og lysningene, ser man at det er snakk om relativt mange kvinner. Noen fikk barn, flere ble internert, mens andre giftet seg etter krigen. Videre fantes et stort antall kvinner som antakelig ikke står nedskrevet noen steder.

---

²⁶⁷ Kuhnle 1946: 77-80.

I et forsøk på å forklare hvorfor reaksjonene fant sted, og hvorfor de var så sterke, skriver K. Olsen at det under krigen var viktig for norske myndigheter å hindre at kvinner hadde omgang med tyske soldater. Ved å forsøke å isolere disse kvinnene fra resten av befolkningen, ønsket man å oppnå et inntrykk av et samlet norsk folk mot den tyske okkupasjonsmakten. Denne krigspropagandaen kan ha bidratt til et inntrykk av at kvinnene nærmest var "fredløse." For slik å sikre sin posisjon i tiden etter krigen, hadde representanter for myndighetene et sterkt behov for å markere sin egen nasjonale holdning, noe som kan forklare myndighetenes strenge tiltak mot kvinnene gjennom, blant annet, internering. Også personer som under krigen ikke hadde markert seg på "riktig side," hadde behov for å vise sin nasjonale holdning. Dette kom gjerne til uttrykk i sjikanering og overgrep mot kvinner som hadde vært med tyske soldater. Fremtredende fagfolks, som Øvergårds og Langfeldts, stempling av kvinnene som delvis åndssvake, bidro nok også til å forsterke de negative holdninger til kvinnene.²⁶⁸

H. Tjelmeland skriver i *Tromsøs historie* at den aggressive holdningen mot kvinnene avtok ganske raskt, og at kvinnene på ny falt inn i en mer normal tilværelse. Tjelmeland forklarer dette med at det etter hvert gikk opp for folk hvor urimelig behandlingen av kvinnene var. Kvinnene var, i stor grad, bevisstløs ungdom, som inngikk forhold på grunn av eventyrlyst, og ønske om spenning i en grå krigshverdag. Man levde tett innpå hverandre, enten på arbeidsplassen eller i samme hus. Den daglige nære omgangen til soldatene gjorde at det var naturlig at kjærlighetsforhold oppstod. De sterke reaksjonene kom på grunn av samtidas kvinnesyn om kvinnen som maskulin og nasjonal eiendom, den sterke patriotismen og motstandsviljen hos befolkningen.²⁶⁹

Det synlige oppgjøret mot kvinnene gav seg antakeligvis etter forholdsvis kort tid. I andres øyne forble kvinnene likevel forrædere og tøsere. Jeg tror at hendelsene som fant sted rett etter krigen stemplet kvinnene for ettertiden, og at de kom til å prege kvinnes valg og muligheter i lang tid framover.

---

²⁶⁸ Larsen (red.) 1999: 295.

²⁶⁹ Tjelmeland 1996: 27-28, Tjelmeland 2003: 13.

6. Den enslige moren.

*Om en okkupasjonsmakt eller koloniasator vinner, blir kvinnen som har vært med "fienden" heltinne. Hun blir seierens og den nye "nasjonens" mor. Hun som forlot sin kultur og brakte de fremmede "gaver." Deriblant sin kropp. La Malinche og Pocahontas har blitt slike kvinner. Taper okkupasjonsmakten, blir disse kvinnene de, som med kroppen sin, har overgitt "landet" til fienden, og dermed har gjort seg skyldig i den verste formen for kollaborasjon. Hadde tyskerne vunnet krigen ville vi hatt sanger, filmer og romaner om kvinnene som gav tyskerne en slik virkningsfull hjelp.²⁷⁰ E. Drolshagen i boka *Det skal de ikke slippe godt fra*.*

6.1 Innledning.

Lebensborn tilbød økonomisk hjelp til de kvinnene som fikk barn med tyske soldater under krigen, men da tyskerne kapitulerte stanset utbetalingene. Da krigen tok slutt satt dermed flere tusen norske kvinner igjen alene med et barn, uten noen mann som kunne støtte, eller forsørge dem. Hva hendte med kvinnene som hadde fått barn med tyske soldater etter krigen? Fikk de støtte fra familien? Beholdt de barna hos seg? Giftet de seg? Hvem skulle betale barnebidrag for barna? Ved å se på opplysninger i mappene fra fylkesmennene i Troms og Finnmark og i fødselsregistrene er det mulig å danne seg et bilde av kvinnes situasjon i årene etter krigen.

På 1940- og 50-tallet var det å bli gravid utenfor ekteskap, eller å "komme i uløkka," en skam og en sosial og materiell svært vanskelig situasjon. Seksuelle forhold utenfor ekteskap var ikke noe som burde forekomme, samtidig som sex før ekteskap var ikke uvanlig. Mer enn halvparten av barna som ble født i Oslo i 1946, var allerede på vei da foreldrene giftet seg. Krisen kom om graviditeten ikke ble oppfulgt av ekteskap. For kvinnene i mitt materiale, ville et ekteskap med den tyske barnefaren få store konsekvenser. Som jeg har vært inne på tidligere, var det under krigen i det hele tatt svært vanskelig å få innvilget ekteskapsøknader, og kvinnene ville måtte reise til Tyskland. Etter krigen ville det å gifte seg med sin tyske kjæreste føre til tap av statsborgerskap og utvisning til et Tyskland i ruiner, i tillegg til at mange par allerede var blitt separert, slik at en ekteskapsinngåelse var umulig.²⁷¹

Å være alenemor var, i tillegg til den sosiale stigmatiseringen, en situasjon de fleste kvinner ikke kunne klare økonomisk. Sosiale støtteordninger til enslige mødre var dårlige og

---

²⁷⁰ Drolshagen 1998: 15.

²⁷¹ Ericsson og Simonsen 2005: 52.

barnehage fantes ikke. Om kvinnene fikk arbeid, var ikke lønna beregnet til å forsørge seg på, og i alle fall ikke til forsørge et barn. En kvinne med barn skulle ha noen som forsørget henne, alt annet brøt med samfunnets normer og sosiale og materielle ordninger.²⁷²

6.2 Kvinnenes forhold til egne foreldre.

Hvilke muligheter kvinnene hadde for å kunne ha barnet hos seg, både under krigen og etterpå, tror jeg i stor grad avhang av hvordan forholdet var til egen familie. Hadde kvinnene foreldre, eller annen familie som støttet dem, må sjansene for å kunne beholde barnet hos seg, ha vært større enn om de var alene. Familien kunne gi økonomisk støtte, trygghet, et sted å bo, og noen til å passe barnet når barnemoren selv måtte jobbe. De fleste kvinnene var svært unge, de hadde ikke oppsparte midler, forsørger, eller egen bolig. For å kunne ta seg av seg selv og barnet, måtte de arbeide. Dermed var kvinnene avhengig av noen som kunne se til barnet mens de selv tjente til livets opphold. Ifølge Ericsson og Simonsen ble kvinner som ikke fikk støtte fra egen familie, ofte nødt til å plassere barnet på barnehjem, eller å gi det bort til adopsjon. Samtidig var det kvinner som forsøkte å klare seg som best de kunne alene med barnet. For mange betydde dette et ustabil liv som hushjelp, tjenestejente, eller annet dårlig betalt arbeid.²⁷³

Tabell XVII. Kvinner som ventet barn med en tysk soldat; forhold til sine foreldre.

	i alt	opplysninger	godt/ i orden	dårlig	foreldre død
Alta	49	10	9	1	
Lenvik	41	11	9	2	
Tromsø	171	75	47	18	10
Sum	261	96	65	21	10

Kilde: Div. Fylkesmark. Troms I, Div. Fylkesmark. Troms II, Div. Fylkesmark. Finnmark.

I Fragenbogen og i andre dokumenter fra krigen i mappene i fylkesmannsarkivene, ble det spurt etter kvinnens forhold til foreldrene som følge av at hun ventet barn med en tysk soldat. I tabell VXII ser man at 65 av i alt 133 kvinner opplyste at forholdet til foreldrene var godt, eller i orden. Det virker som at flertallet av kvinnene ble tatt vare på, og fikk støtte av familien sin. Selv om mange foreldre må ha tatt det tungt at ”jenta” deres fikk barn med en tysk soldat, virker det som om de fleste hjalp så godt de kunne. 21 kvinner oppgav at forholdet til foreldrene ikke var som før, eller at det var blitt dårligere. Oftest var det forholdet til faren som hadde forverret seg. Andre kvinner opplyste at foreldrene ikke vil ha dem i huset, eller at

²⁷² Ericsson og Simonsen 2005: 52.

²⁷³ Ericsson og Simonsen 2005: 54.

foreldrene ikke visste om barnet. Ti kvinner hadde foreldre som var døde. Av de kvinnene i mitt materiale som enten hadde et dårlig forhold til foreldrene, eller hadde foreldre som var døde, gav 12 barnet fra seg, enten til fosterforeldre, barnehjem eller til adopsjon, mens 13 kvinner beholdt barnet hos seg.²⁷⁴

6.3 Hva hendte med barna?

Tabell XVIII. Hvor bodde barnet?

	i alt	opplysninger	mor	besteforeldre	pleieforeldre	adoptert	barnehjem	Barn død før 1945	ukjent
Alta	49	20	6	4		8		2	
Lenvik	41	22	13	2		6		1	
Tromsø	171	91	42	16	8	8	1	15	1
Sum	261	133	61	22	8	19	1	18	1

Kilde: Div. Fylkesmark. Troms I, Div. Fylkesmark. Troms II, Div. Fylkesmark. Finnmark, Fødselsregistre for Lenvik-, Alta- og Tromsø sokneprestebete.

For å undersøke hvor mange kvinner som beholdt barnet hos seg, har jeg tatt i bruk både fødselsregistrene og fylkesmannsarkivene. I Fødselsregistrene fantes opplysninger om barnet var dødfødt, eller om det ble adoptert ved at man skrev bokstavene ”df,” eller ”a” ved siden av barnets fødselsdato. I fylkesmannsarkivene var opplysningene mer varierende. I noen mapper fantes kun Lebensborns dokumenter fram til 1945, mens det i andre tilfeller fantes opplysninger fra fylkesmannen om barnets bosted så sent som på midten av 50-tallet. Dermed varierer det hvilket tidspunkt jeg har funnet opplysninger om hvor barnet oppholder seg. I noen tilfeller har jeg informasjon fra 1940-tallet, mens jeg i andre har opplysninger fra 1950-tallet. Dette gjør tallene noe mangelfulle. Det er nok kvinner som har forsøkt å beholde barnet hos seg, og som har gitt opplysninger under krigen om at barnet skal bo hos mor, men som senere ikke har klart det. På den andre siden var det barn som kanskje bodde hos besteforeldrene den første tiden, men som senere flyttet sammen med moren.

6.3.1 Hos mor.

Som det kommer fram av tabell XVIII, beholdt 61 av de 133 kvinnene jeg har opplysninger om, barnet hos seg. De fleste kvinnene ønsket nok å ha barnet hos seg, men som det kommer fram av tabell XVIII, var det langt fra alle som var i stand til dette. Kun 61, eller 46% av barna i mitt materiale bodde hos mor, 22 barn, tilsvarende 17% bodde hos besteforeldre, 8 barn, eller 6% var hos pleieforeldre, 19 barn, tilsvarende 14% ble adoptert, mens 18 barn,

²⁷⁴ Det mangler informasjon for seks av kvinnene. Div. Fylkesmark. Troms I, Div. Fylkesmark. Troms II, Div. Fylkesmark. Finnmark.

eller 14% døde de første leveårene. Trekker man ifra de barna som døde, bodde 61 av 115 barn, tilsvarende 53%, hos moren.

I følge Ericsson og Simonsen utøvde myndighetene press på mange kvinner for at de skulle gi ifra seg barna. Fra faglig hold ble det påstått at det ville være skadelig for barna å vokse opp hos en mor som hadde fått barn med ”fienden.” Disse kvinnene hadde sviktet både moralsk og nasjonalt, og de ble regnet som uegnet til å oppdra barna sine. Om kvinnene ikke hadde utsikt til å inngå ekteskap og slik bli forsørget, var det nærmest forventet at de skulle gi barnet fra seg.²⁷⁵ Mange kvinner var derfor i en svært vanskelig situasjon når det gjaldt barna. De manglet både økonomisk og sosialt grunnlag for å beholde barnet, og de må ha fryktet at barnet ville lide på grunn av den skammen og forakten som preget kvinnens eget liv.

Som man ser av tabell XVIII, ble 22 barn, eller ca. 17%, boende hos besteforeldrene sine. Ericsson og Simonsen skriver at det ofte var besteforeldrene som tok hovedansvaret for barnet, og forble de sentrale omsorgspersonene i barnets liv. Selv om mange barn fikk en god oppvekst hos besteforeldrene, hadde ikke alle det like bra. Et barn kunne være sårt tiltrengt arbeidskraft for gamle og slitne mennesker. Forfatterne peker på at det ikke nødvendigvis var noen forskjell mellom å bo hos besteforeldrene, og det å måtte jobbe for dem.²⁷⁶

For å få et inntrykk av hvor vanlig det var for kvinner som hadde fått barn med en tysk soldat å ha barnet hos seg, kan man se på lignende undersøkelser. S. Larsen har i en intervjuundersøkelse om krigsbarn på slutten av 90-tallet, blant annet sett på barnas oppvekst. 53% av barna i undersøkelsen hadde vokst opp med mor alene, eller med mor sammen med andre. 17% hadde vokst opp hos slektninger uten mor. 15% hadde bodd hos adoptivforeldre, mens 6% hadde levd med fosterforeldre.²⁷⁷

D. Ellingsen har i en undersøkelse om krigsbarns levekår fra 2004, registrert at 58 % av krigsbarna i undersøkelsen levde sammen med ”mor og far” i 1960.²⁷⁸ 19% bodde med ”mor alene,” mens 11% levde med ”annen mannlig og kvinnelig omsorgsperson.” Blant andre ”jevnealdrende” bodde 81% sammen med ”mor og far, 7% bodde med ”mor alene, og 6%

---

²⁷⁵ Ericsson og Simonsen 2004: 81-82.

²⁷⁶ Ericsson og Simonsen 2005: 56.

²⁷⁷ Larsen (red.) 1999: 307-308.

²⁷⁸ For utfyllende informasjon om utvalg og metode, se Ellingsen 2004.

levde med ”annen mannlig og kvinnelig omsorgsperson.”²⁷⁹ Det kommer ikke fram av undersøkelsen om ”mor og far,” eller ”mor,” er biologiske foreldre. For krigsbarnas del kan man nok regne med at kategorien ”mor og far” i stor grad innebar mor og mors nye mann. Det er heller ikke mulig å si noe sikkert om hva betegnelsen ”annen mannlig og kvinnelig omsorgsperson” innebærer. Ellingsen har ikke funnet noen tyske fedre som har kommet tilbake til Norge i etterkrigstiden for å leve med mor og barn.²⁸⁰

Tallene fra mitt materiale er ganske lik tallene i Larsens undersøkelse, mens Ellingsen har en mye høyere andel barn som bor med ”mor og far” eller ”mor alene.” Ellingsen har hentet sine tall fra Folke- og bolig tellingen i 1960. Da var barna mellom 15 og 19 år gamle. Undersøkelsen gir dermed ikke noe svar på hvor lenge kvinnene kan ha levd som enslige forsørgere før de giftet seg, eller hvor barna bodde før 1960. Det kan tenkes at mange barn vokste opp hos besteforeldre, eller pleiefamilie, til kvinnene selv giftet seg og hadde mulighet til å ha barnet hos seg. Man vet heller ikke nøyaktig hvem omsorgspersonene var. ”Mor og far” og ”annen mann og kvinne” kunne være biologiske foreldre, adoptiv- eller pleieforeldre, eller besteforeldre. Samtidig viser Ellingsens undersøkelse at andelen krigsbarn som levde med ”mor og far” var relativt lav sammenlignet med andre ”jevndrende,” mens det var langt flere krigsbarn enn ”jevndrende” som bodde med ”mor alene.”

En del av forklaringen på at antallet kvinner som beholdt barnet hos seg i mitt materiale er lavere enn i de andre undersøkelsene, er årstallene opplysningene mine stammer fra. Jeg tror nok at om jeg hadde hatt opplysninger fra senere årstall om barnas bosted, ville antallet barn som bodde med mor vært høyere. Samtidig er det tankevekkende at kun rundt halvparten av kvinnene i mitt materiale hadde barna boende hos seg. Sammenlignet med Lenvik og Tromsø, var det få kvinner fra Alta som beholdt barna. Dette kan nok delvis forklares med evakueringen og ødeleggelsen av Finnmark og de problemene det førte med seg.

6.3.2 Adoptert.

Antallet barn i mitt materiale som er opplyst å ha blitt adoptert, er i likhet med antallet barn som bodde hos mor, noe upresist. Jeg har funnet opplysninger om adopsjon i fylkesmannsarkivene og i fødselsregistrene. Om barna ble bortadoptert allerede under krigen, ble dette dokumentert i Lebensborns materiale. I forbindelse med behandlingen av

---

²⁷⁹ Ellingsen 2004: 19-20. Med ”jevndrende” menes barn født på sammen tiden med norsk mor og far.

²⁸⁰ Ellingsen 2004: 18-20.

bidragssakene på 50-tallet, ble det, i flere tilfeller, notert hvem som hadde omsorgen for barnet, og i fødselsregistrene ble det ofte oppført i etterkant om barna ble adoptert. Problemet med fødselsregistrene er at det ikke kommer fram om barnet ble adoptert av kvinnens nye mann, som gjerne var tilfelle, eller om det var andre som adopterte barnet. Dette har ført til at de opplysningene jeg har om antallet barn som ble adoptert, antakelig noe høyt. En del av disse barna bodde hos sin mor, mens hennes nye mann adopterte barnet.

I tabell XVIII ser man at til sammen 28 av 133, eller 22%, av barna i mitt materiale enten var adoptert, eller bodde hos pleieforeldre. Dette samsvarer med tallene i S. Larsens undersøkelse hvor til sammen 21% av barna levde med adoptiv, eller pleieforeldre. 17% av barna, både i mitt materiale og i Larsens undersøkelse bodde hos besteforeldre, eller andre slektinger uten mor. Tar man med de 22 barna i mitt materiale som bodde hos besteforeldrene, levde hele 50 av 133 barn hos andre enn moren.

I brev og andre dokumenter fra kvinnene til Lebensborn får man inntrykk av at mange kvinner fra mitt materiale kviet seg for å gi barnet bort til adopsjon. Som det kommer fram i tabell XVIII virker det som den nærmeste og beste løsningen for flere kvinner har vært egne foreldre. Andre kvinner plasserte barnet på institusjon, eller hos pleiefamilie, i håp om at de skulle kunne ta det til seg ved et senere tidspunkt. De barna i mitt materiale som ble satt bort, ble ofte tatt hånd om av bekjente av moren. Enkelte kvinner skrev til Lebensborn at barnet bare skulle være hos pleiefamilien en kort stund, men det virker som om barn i flere tilfeller ble boende hos den andre familien. Jeg har ikke funnet noen kvinner i mitt materiale som har valgt å overlate barnet til Lebensborn med sikte på adopsjon. I de mappene som inneholder utdypende informasjon, kjente kvinnen enten til adoptivfamilien personlig, eller så var det bekjente av familie eller venner som tok til seg barna.²⁸¹

Eksempelvis kan nevnes en kvinne fra Tromsø som fikk barn med en marinesoldat. Han ble sendt til Østfronten, og falt antakelig der. Hjemmet hennes var slik at hun syntes det var uforsvarlig å oppfostre barnet der. Hun vil gjerne sette bort barnet, og barnefaren hadde sagt seg enig før han dro. Hun kjente en barnløs familie i byen som ville ta barnet som sitt eget og adoptere det. Hun ba Lebensborn om at det ikke skulle bli lagt hindringer i veien for dette. Paret fikk adopterte barnet i 1945, samme året som det ble født.²⁸²

---

²⁸¹ Div. Fylkesmark. Troms I, Div. Fylkesmark. Troms II, Div. Fylkesmark. Finnmark.

²⁸² Div. Fylkesmark. Troms I, mappe 943.

6.3.3 Barsedødelighet.

Det mest overraskende resultatet som kommer fram av tabell XVIII, er den høye barsedødeligheten, særlig i Tromsøområdet. 18 av de 171, eller 8,7% av barna jeg har registrert i Tromsø døde før 1945.²⁸³ Tar man utgangspunkt i hele materialet mitt, lå barsedødeligheten på 18 av 261 barn, eller 6,9%. Jeg har så små tall, at det er vanskelig å gjøre noen større analyse, men man kan spørre seg om hvorfor dødeligheten blant barna var så høy?

I følge Statistisk Sentralbyrå lå dødeligheten for barn utenfor ekteskap i det første leveåret i 1941-1945 på 7,1 %, og i 1946-1950 på 6,3%. Hos barn født innenfor ekteskap lå dødeligheten på 3,5% i 1941-1945 og på 2,9% i 1946-1950.²⁸⁴ K. Olsen antar at rundt 440 av 8000 krigsbarn, eller 5,5%, kan ha dødt under krigen. Blant 681 bidragssaker som i 1950 ble sendt fra Sosialdepartementet til Bergen og Hordaland fylker, var 52, eller 7,6% av barna døde.²⁸⁵ S. Larsen skriver i en artikkel om krigsbarn at dødeligheten blant krigsbarna var vesentlig høyere enn det som var normalt. Samtidig finnes det, ifølge Larsen, ikke opplysninger om fremkalte aborter blant kvinnene som ventet barn med tyske soldater.²⁸⁶ Hos de 132 kvinnene i G. Hartmanns undersøkelse, var hele 10,4% av barna dødfødt.²⁸⁷

Også i D. Ellingsens undersøkelse om krigsbarns levkår var barsedødeligheten høyere blant krigsbarn i forhold til andre jevnaldrende. Krigsbarn som ble født i begynnelsen av krigen, hadde høyest dødelighet, samtidig som dødeligheten blant krigsbarna ikke var særlig høyere enn blant andre barn med enslig mor. Ellingsen peker på at den høye dødeligheten ikke er så overraskende med tanke på den sosiale og geografiske tilknytningen barna hadde. Forskjeller i helse og levkår ga tydelige utslag i dødeligheten. I følge Ellingsen varierte dødeligheten også geografisk. Eksempelvis var barsedødeligheten i Finnmark høyt over landsgjennomsnittet.²⁸⁸

Det er vanskelig å si noe sikkert om hvorfor så mange barn døde. Det kan tenkes at flere barn fikk en tøff start på livet, slik Ellingsen er inne på. De færreste av barna var planlagt, og mange kvinner hadde kanskje ikke erfaring, støtte eller mulighet til å ta seg ordentlig av

---

²⁸³ For å gi et best mulig bilde av barsedødeligheten, har jeg valgt å sammenligne antall barn som døde med det totale antallet barn som ble født. Dette fordi opplysningene om barna som døde, er hentet fra fødselsregistrene, hvor alle barna var registrert.

²⁸⁴ Statistisk sentralbyrå 1966: 31.

²⁸⁵ Olsen 1998: 70.

²⁸⁶ Larsen (red.) 1999: 302. Larsen tar ikke opp årsaker til den høye dødeligheten.

²⁸⁷ Hartmann 1946: 64-67.

²⁸⁸ Ellingsen 2004: 23.

barnet. Samtidig var situasjonen så forskjellig fra kvinne til kvinne, at dette kun blir spekulasjoner. Dødeligheten blant barna i mitt materiale, lå kun litt over barnedødeligheten blant andre barn som levde med mor alene. Sannsynligvis hadde den høye dødeligheten mer å gjøre med at barna hadde en enslig omsorgsperson, enn at de var krigsbarn. At dødeligheten var høyest i Tromsø kan skyldes at færre kvinner hadde foreldre med egne gårdsbruk hvor man kunne bo og arbeide. Barna måtte derfor i større grad settes bort til andre, mens kvinnene arbeidet. Kvinnene fra Alta og Lenvik kunne nok i større grad kunne bo hjemme og arbeide på foreldrenes gårder. Dermed gjorde man nytte for seg, samtidig som man hadde bedre mulighet og forhold til å bære fram og ta seg av barnet.

6.4 Giftet kvinnene seg etter krigen?

Tabell XIX. Giftet kvinnene seg etter krigen?

	i alt	opplysninger	ja	nei	gift med barnefaren	andre ²⁸⁹
Alta	49	10	7		3	
Lenvik	41	12	10		2	
Tromsø	171	61	50	2	7	2
Sum	261	83	67	2	12	2

Kilde: Div. Fylkesmark. Troms I, Div. Fylkesmark. Troms II, Div. Fylkesmark. Finnmark.

Jeg har funnet opplysninger om ekteskap etter krigen i mappene i fylkesmannsarkivet. I forbindelse med forespørsler om kvinnene ønsket å søke om bidrag på 50-tallet, kom det som regel fram om de hadde giftet seg. Om kvinnene hadde skiftet etternavn, stod de oppført med begge navnene. Eksempelvis ”Kari Nordmann, født Olsen. Som det kommer fram av tabell XIX, giftet 79 av til sammen 83 kvinner seg. 12 giftet seg med barnefaren under, eller etter krigen, mens 67 giftet seg med en annen mann. Det høye antallet kvinner som giftet seg, står i kontrast til at det var så få kvinner som beholdt barna hos seg, men som jeg var inne på tidligere, er det trolig at flere kvinner tok barna til seg etter at de giftet seg. Jeg har kun opplysninger for rundt en tredjedel av kvinnene. Dette gjør det vanskelig å si noe om hvor dekkende mitt resultat er for resten av materialet.

De fleste enslige kvinnene inngikk etter hvert ekteskap, noe som betydde sosial beskyttelse og mulighet til å klare seg økonomisk. Ericsson og Simonsen beskriver den nye mannen som en ”redningsplanke.”²⁹⁰ Flere kvinner traff nok en ny mann de forelsket seg i og giftet seg med, samtidig som jeg tror hovedgrunnen til at kvinnene inngikk ekteskap etter krigen skyldtes de

²⁸⁹ Under ”andre” har jeg plassert en kvinne som familien opplyste hadde reist til Sverige, og en kvinne som døde i 1943. Div. Fylkesmark. Troms I, mappe 904 og 915.

²⁹⁰ Ericsson og Simonsen 2005: 62-63.

store vanskelighetene med å klare seg som enslig forsørger. D. Ellingsen skriver at statusen som enslig mor gjerne var kortvarig.²⁹¹ På 1960-tallet undersøkte sosiologen Else Øyen 224 Oslokvinner som i 1953 hadde fått barn utenfor ekteskap. Bare en tidel av disse var fortsatt enslige forsørgere på 60-tallet. Over halvparten hadde enten giftet seg med barnefaren, eller funnet en ny mann. En tredjedel hadde bortadoptert barnet, eller plassert det på barnehjem. Selv om Øyens undersøkelse ble utført nesten ti år etter at barna i mitt materiale ble født, samsvarer tallene relativt med mitt materiale, hvor 79 av i alt 83 kvinner giftet seg, enten med barnefaren, eller med en annen mann.

Som jeg var inne på, var det svært vanskelig å klare seg som alenemor. Giftet kvinnene seg, ble de forsørget, de fikk en høyere sosial status, og "feilgrepet" de hadde gjort, ble ikke så synlig lenger, i hvert fall ikke for andre. Ericsson og Simonsen mener det, bevisst, eller ubevisst blir gjort en vurdering av partnerens "markedsverdi." Disse kvinnene som ble forbundet med seksuell løsaktighet, landssvik, og som ofte hadde et barn utenfor ekteskap, stilte ikke særlig sterkt på et slikt marked. Selv om en del av kvinnene fikk gode ekteskap, ble, ifølge Ericsson og Simonsen, såpass mange gift med alkoholisererte og/eller voldelige menn, at det kan tolkes som et uttrykk for at kvinnene hadde en redusert verdi på "ekteskapsmarkedet." Kanskje var den sosiale beskyttelsen et ekteskap ga, så viktig, at mange var villig til å betale en veldig høy pris for det. Å skille seg på den tiden, ble ansett som relativt skandaløst. Selv om skilsmisser forekom, ble en skilt kvinne ansett som moralsk tvilsom, et stempel en kvinne som allerede ble ansett som "tyskertøs" sjeldent kunne utsette seg for.²⁹²

Kvinnene var ikke i noen gunstig posisjon på ekteskapsmarkedet med sin fortid og med barna som et "evig bevis" på hva de hadde gjort. En pris kvinnene kunne måtte betale for et nytt ekteskap, var det barnet hun hadde. En mann som var villig til å "oppreise" en kvinne som hadde fått barn med en tysk soldat, kunne nok stille sine betingelser. Dette førte til at noen barn ikke fikk bli med i morens nye familie, mens andre ble inkludert med store forbehold.²⁹³ I mitt materiale finnes det menn som ikke ville adoptere barnet kvinnen hadde fra forholdet til en tysk soldat. I en sak fra Alta noterte saksbehandleren at det fra kvinnens nye manns side

---

²⁹¹ Ellingsen 2004: 20.

²⁹² Ericsson og Simonsen 2005: 62-63.

²⁹³ Ericsson og Simonsen 2005: 59.

”ikke kommer på tale med noen adopsjon.”²⁹⁴ Man kan jo tenke seg for en belastning dette må ha vært for kvinnen, og innvirkningen det hadde på forholdet mellom barnet, den nye faren og eventuelle halvsøsken. Selv om noen kvinner fikk gode ekteskap, var det nok mange som måtte betale for fortidas synder og som fikk gjennomgå for sine tidligere ”feilgrep.”

Hvordan kvinnene selv opplevde situasjonen, vet man lite om. Den mest utforskede kilden man har, er barna deres, hvorav flere gir inntrykk av at det ikke var særlig greit i oppveksten, verken for dem, eller moren. Ericsson og Simonsen har foretatt dybdeintervju av krigsbarn. I disse intervjuene kommer det fram at mange av barna fikk en far med liten omtanke for dem, gjerne i form av omsorgssvikt, eller seksuelle overgrep.²⁹⁵ S. Larsen peker på at barn som bodde hos besteforeldre også kunne bli utsatt for overgrep for å ”betale” for morens feilgrep. I tilfeller der kvinnen giftet seg med en ny mann og fikk flere barn, ble ofte krigsbarnet dårligere behandlet enn de ”nye” barna.²⁹⁶

6.5 Innkreving av barnebidrag etter krigen.

Hovedhensikten med etableringer av mappene i fylkesmannsarkivene fra 1950-tallet var å finne de kvinnene som hadde fått barn med tyske soldater under krigen, og forhøre seg om kvinnene ønsket å kreve barnefaren for barnebidrag. Først i august 1950 bestemte Sosialdepartementet at man skulle ha mulighet til å søke om barnebidrag hos de tyske fedrene og at sakene skulle behandles som vanlige bidragssaker der foreldrene ikke hadde inngått ekteskap med hverandre. I 1950 var barna mellom ni og fem år, og kvinnene hadde gått i over fem år uten å ha rett til å motta noen form for bidrag fra staten eller fra fedrene.²⁹⁷

For å kunne søke om bidrag, måtte man ha fastslått hvem barnefaren var. Om farskapet ikke var avklart, var det nødvendig å utferdige forelegg og reise sak før man kunne søke om bidrag.²⁹⁸ Om barnefaren hadde erkjent farskapet for en tysk domstol under krigen, var den tyske rettsavgjørelsen tilstrekkelig grunnlag for å søke. Det samme gjaldt om farskapet var

---

²⁹⁴ Div. Fylkesmark. Troms I, mappe 194.

²⁹⁵ Ellingsen 2004: 20.

²⁹⁶ Larsen (red.) 1999: 307.

²⁹⁷ Rundskriv fra Sosialdepartementet: A.nr.14, 25.11.46, A nr. 39, 15.08.59. En Hvitebok 1999: 297-299, Olsen 1998: 417, Borgersrud 2005: 307-309.

²⁹⁸ Et forelegg er et alternativ til rettsak ved mindre alvorlige lovovertridelser. Finner påtalemyndigheten at et straffbart forhold bør avgjøres ved bot og/eller inndragning, kan den utferdige forelegg i stedet for å reise tiltale ved domstolene. Forelegget er et skriftlig tilbud til siktede om å vedta den straff og/eller inndragning som påtalemyndigheten foreslår. <http://www.snl.no/article.html?id=550118&search=utferdige%20forelegg>. 23.03.2006.

fastslått av norsk rett etter krigen. Hadde faren kun erkjent farskapet utenrettslig, anbefalte man å utferdige forelegg. Om farskapet ikke var fastslått verken av tysk, eller norsk rett, måtte en utførlig forklaring fra kvinnen om hennes forhold til den oppgitte faren, legges ved. Om kvinnen hadde giftet seg med barnefaren, barnet var dødt, eller om barnet bodde i utlandet, anså man at det ikke var grunn for å søke om bidrag. Det samme gjaldt, i hovedsak, om barnet var adoptert.²⁹⁹

På grunn av de særlige forholdene i krigsbarnsakene, ville man ikke automatisk påkrevne at det skulle utferdiges forelegg for å avklare farskap og søke om bidrag. Spørsmålet skulle avgjøres i hver enkelt sak i samarbeid med den som hadde omsorgen for barnet. Fylkesmennene fikk derfor i oppgave å forhøre seg om hun, eller den, som hadde omsorg for barnet, ønsket at bidrag skulle søkes innfordret. Var det ikke ønskelig, ville saken bli henlagt.³⁰⁰ Det var altså en stor forskjell mellom norske myndigheter som helst så at flest mulig saker ble henlagt, og det tyske Lebensborn som under krigen ønsket at flest mulig kvinner skulle ta imot bidrag, om ikke for egen del, så for barnets vel.

Saksgangen var lang. Sosialdepartementet sendte saksmappene med de norsk-tyske bidragssakene til fylkesmennene i de forskjellige fylkene. Fylkesmannen henvendte seg til de kommunale bidragsfogdene eller lensmennene. Sistnevnte ble bedt om å få brakt på det rene hvor barnemoren nå oppholdt seg, om hun hadde barnet hos seg, eller i motsatt fall hvor det var. Saken ble så forelagt moren, eller vergen med forespørsel om man ønsket farskapsforelegg utferdiget, og om man ville søke om bidrag. Om man ønsket å søke om bidrag ble det bedt om, om mulig, ytterligere opplysninger om barnefaren, og informasjon om barnemorens eller vergens økonomiske forhold.³⁰¹ Deretter ble sakene med en tysk farskapserkjennelse, eller en rettskraftig norsk dom om farskap, sendt tilbake til Sosialdepartementet, som brakte søksmålet videre.³⁰²

---

²⁹⁹ Rundskriv fra Sosialdepartementet: A.nr.14, 25.11.46, A nr. 39, 15.08.59. I En Hvitebok 1999: 297-299.

³⁰⁰ Borgersrud 2005: 322.

³⁰¹ Rundskriv fra Sosialdepartementet: A nr. 45, 13.05.52. I En Hvitebok 1999: 300.

³⁰² Div. Fylkesmark. Troms I, Div. Fylkesmark. Troms II, Div. Fylkesmark. Finnmark. Borgersrud 2005: 324. Rundskriv fra Sosialdepartementet: A nr. 39, 15.08.59. I En Hvitebok 1999: 298-299

6.6 Ønsket mor/verge barnebidrag?

Tabell XX. Ønsket mor/verge barnebidrag?

	i alt	opplysninger	mor ønsket, innvilget	mor ønsket, ikke innvilget	mor ønsket, men usikkert om innvilget	mor ønsket ikke innvilget	verge ønsket, innvilget	verge ønsket, ikke innvilget	verge ønsket ikke	barn død	andre ³⁰³
Alta	49	13	6	3		3				1	
Lenvik	41	19	8	4		4		1	2		
Tromsø	171	72	11	13	3	31		2	7	2	3
Sum	261	104	25	20	3	38	0	3	9	3	3

Kilde: Div. Fylkesmark. Troms I, Div. Fylkesmark. Troms II, Div. Fylkesmark. Finnmark.

I de saksmappene fra fylkesmennene som inneholdt opplysninger om barnebidrag, noterte som regel saksbehandleren etter å ha hatt kontakt med mor/verge, hvem som hadde ansvaret for barnet, og om denne/disse personene ønsket å søke om bidrag. Som det kommer fram av tabell XX ønsket 51 av de 104 omsorgspersonene jeg har opplysninger om, at man skulle søke om bidrag.³⁰⁴ Kun 25 av disse fikk søknaden innvilget. Dette tilsvarer rundt 10% av de totalt 261 kvinnene i mitt materiale, og cirka 25% av de 104 kvinnene jeg har opplysninger om. L. Borgersrud mener det er grunn til å tro at bidrag ble innvilget og betalt i kun 6% av rundt 8000 krigsbarnsaker.³⁰⁵ Materialet mitt er så lite og mangelfullt, at det er vanskelig å si noe sikkert, men om man sammenligner med Borgersruds resultater, var det relativt mange fedre i mitt materiale som betalte bidrag, samtidig som det ikke kommer fram av mitt kildemateriale om de betalte fullt bidrag, eller ikke. Mange menn hadde dårlig råd, og flere hadde familier i Tyskland å ta hand om. Gjennom skriv i saksmappene til fylkesmannen fra norske banker som overførte pengene, og andre bekreftelsen, virker det i alle fall som om de bidragene som ble betalt, kom fram. Antakelig til stor støtte for både mor og barn.³⁰⁶

Selv om moren, eller vergen ønsket bidrag innsendt, var sjansene for at søknaden kom igjennom små. Som det kommer fram av tabell XX, var det 20 mødre og ni verger som ønsket bidrag uten å få søknaden innvilget. Årsaken var som regel at farskapet ikke var blitt rettslig

³⁰³ I kategorien "andre" har jeg plassert en kvinne som var gift med barnefaren, en kvinne hvis kjærest var i engelsk fangenskap og ble meldt savnet etter krigen, og en kvinne som dro i Sverige og ingen kjente adressen hennes Div. Fylkesmark. Troms I, mappe 915, 924, 928.

³⁰⁴ Med omsorgsperson menes her barnets mor eller verge.

³⁰⁵ Borgersrud 2005: 330.

³⁰⁶ Div. Fylkesmark. Troms I, Div. Fylkesmark. Troms II, Div. Fylkesmark. Finnmark.

avklart, verken av tysk eller norsk rett, og fordi man hadde så mangelfulle opplysninger om barnefaren at man ikke kunne identifisere han. For å kunne oppspore barnefaren, var det viktig å ha så nøyaktige opplysninger som mulig om han. Spesielt viktig var hans fødselsdato og adresse. Selv om man hadde informasjon om barnefaren, var det ikke noe garanti for at man klarte å oppspore han. Mange hadde ikke den samme adressen, eller bostedet deres eksisterte ikke lenger. Faren kunne også ha falt under krigen, slik en pleiefamilie som søkte om bidrag, fikk beskjed om.³⁰⁷ Videre fikk flere kvinner i mitt materiale beskjed om at; ”Da barnefarens hjemstedsadresse, etter det som er opplyst ligger i Østsonene, anser [Sosial] departementet det som nytteløst å foreta ytterligere i saka.”³⁰⁸

Det var tre kvinner fra Alta som ønsket bidrag, men som ikke fikk det innvilget. I alle disse tilfellene skyldtes det at barnefaren var savnet, eller falt.³⁰⁹ I Lenvik fikk en av de fire kvinnene som fikk avslag, beskjed om at mannen nektet å betale da han ikke visste om at han hadde noe barn, i tillegg til at han påsto at han ikke hadde penger. Farskapet var ikke blitt fastslått under krigen. En annen kvinne fikk vite at mannen nektet for å være far til barnet. Under krigen hadde ikke farskapet blitt fastslått fordi kvinnen hadde vært med to menn. De to andre lenvikkvinnene fikk ikke bidrag fordi de hadde for få opplysninger om barnefaren, og dermed var det meningsløst å søke etter han.³¹⁰ I Tromsø varierte årsakene til avslag mer. En kvinne fikk ikke bidrag fordi hun var flyttet til København, en kvinne henla saken da faren opplyste at han ikke var i stand til å betale, en barnefar var i fengsel og dermed ikke i stand til å betale, mens en kvinne ikke fikk bidrag fordi farskapet ikke var fastslått. To fedre hadde falt før 1945 og fire ble ikke funnet.³¹¹ To av vergene som ønsket bidrag, fikk søknaden avslått fordi det var umulig å oppspore barnefaren.³¹²

Om den oppgitte faren benektet farskapet og nektet å betale bidrag, ville en funksjonær ved et tysk ”Jugendamt” representere barnet ved rettsforhandlinger etter fullmakt underskrevet av barnets omsorgsperson og bidragsfogden. Denne prosedyren gjaldt for Vest-Tyskland og Østerrike, mens man i Øst-Tyskland brukte en tysk advokat. Om omsorgspersonene regnet med at den oppgitte faren ikke ville være villig til å betale bidrag, kunne man legge ved

---

³⁰⁷ Div. Fylkesmark. Troms I, mappe 933.

³⁰⁸ Sosialdepartementet. 1 sosialkontor, Oslo 18.10.54. Diverse saksmapper i fylkesmannsarkivet for Troms: katalog for bidrags- og farskapsaker, og krigsbarnsaker.

³⁰⁹ Div. Fylkesmark. Finnmark, mappe 11, 172, 194.

³¹⁰ Div. Fylkesmark. Troms I, mappe 919, 925, 934, 940.

³¹¹ Div. Fylkesmark. Troms I, mappe 908, 912, 934, 942, 943.

³¹² Div. Fylkesmark. Troms I, mappe 915 og 924.

fullmakten fra barnets verge og bidragsfogden allerede ved første forsendelse av dokumenter. I disse sakene måtte man også legge ved en attest for at barnet var ubemidlet, slik at man fikk fri saksførsel.³¹³

Mulighetene til å få bidrag avhang også av hvor barnefaren bodde. Om han befant seg i Vest-Tyskland eller Østerrike, var sjansene større enn om han bodde i Øst-Tyskland, Tsjekkoslovakia eller Polen.³¹⁴ Man hadde i tillegg problemer med overføring av penger. Først i oktober 1950 ble det vedtatt fra vesttysk side at underholdningsbidrag fritt kunne overføres til Norge, mens man ennå i mai 1952 hadde vansker med valutaoverføringer fra Øst-Tyskland.³¹⁵

Det står ikke noe i dokumentene i mitt kildemateriale om innkreving av bidrag fra Polen og jeg har kun funnet en sak der barnefaren bodde i Polen. Barnet ble født i mai 1946 og kvinnen fikk farskapet fastsatt ved norsk dom så sent som i 1951. Hun fikk beskjed om at hvis hun ønsket å fremme sak, ville hun selv måtte dekke de omkostninger som ville påløpe ved å benytte en polsk saksfører. Dette hadde ikke moren råd til slik at hun ble tvunget til å henlegge bidragsaken. Videre stilte norske myndigheter seg tvilsom til om det ville la seg gjøre å få bidrag overført fra Polen til Norge.³¹⁶

I tabell XX ser man at 38 av totalt 104 kvinner ikke ønsket å søke om bidrag. Noen visste kanskje at barnefaren var krigsinvalid, eller at han hadde dårlig økonomi, men i de fleste tilfellene ønsket nok kvinnene å legge det hele bak seg. Om kvinnene reiste sak mot barnefaren, ville deres og farens navn bli offentliggjort i kunngjøringsannonser i offentlige blader. L. Borgersrud skriver at overgrepene og uthengingen kvinnene ble utsatt for etter krigen, bidro til at flere ikke turte å reise krav, i frykt for ny oppmerksomhet rundt seg og barnet.³¹⁷ 26 av de 38 kvinnene hadde giftet seg på nytt. To var fortsatt ugift, mens opplysninger for de resterende 12 kvinnene manglet. Disse kvinnene klarte seg kanskje økonomisk, og hadde neppe noe ønske om å rippe opp i gamle minner. Flere holdt kanskje fortiden skjult for sin nye mann og familie.

---

³¹³ Rundskriv fra Sosialdepartementet: A nr. 39, 15.08.59, A nr.42, 18.12.50. En Hvitebok 1999: 298-300.

³¹⁴ Olsen 1998: 423, Borgersrud 2005: 325-329.

³¹⁵ Rundskriv fra Sosialdepartementet: A nr. 39, 15.08.59, A nr.42, 18.12.50. En Hvitebok 1999: 298-300.

³¹⁶ Div. Fylkesmark. Troms I, mappe 942.

³¹⁷ Borgersrud 2005: 330.

En kvinne fra Tromsø fikk i januar 1951 spørsmål fra fylkesmannen om hun ønsket farskapsforelegg utferdiget. Hun svarte at hun hittil hadde forsørget barnet uten offentlig støtte, og at hun i framtiden også skulle klare det.³¹⁸ To kvinner fra Lenvik møtte ikke opp hos bidragsfogden, eller svarte på henvendelser om ønske om bidrag.³¹⁹ En annen kvinne ønsket i utgangspunktet bidrag, men skiftet mening da hennes nye mann bestemte seg for å adoptere barnet.³²⁰

De fleste vergene ønsket heller ikke å søke om bidrag. Selv om de ikke formelt hadde adoptert barnet, hadde de nok tatt det som sitt eget, og hadde neppe noen interesse av å få kontakt med barnefaren. Noen familier, og da gjerne besteforeldre, som fylkesmannen var i kontakt med sa at de skulle søke om adopsjon for barnet så snart som mulig. Ericsson og Simonsen skriver at årsakene til at besteforeldre valgte å adoptere barnet varierte. Noen ville markere at barnet tilhørte familien, eller at moren hadde tapt retten til barnet. Viktigst var kanskje det at ved adopsjon ville den tyske faren stå uten rettigheter ovenfor barnet. Slik skapte man et brudd med alt som hadde med den tyske bakgrunnen å gjøre.³²¹

6.7 Avslutning.

Hvorvidt kvinnene klarte å beholde barna hos seg virker, i stor grad, å ha vært avhengig av støtten fra familien. Med familien rundt seg hadde man noen som kunne hjelpe til med barnet, og kvinnen hadde større sjanser for å kunne ha barnet hos seg, selv om hun arbeidet. Flertallet av kvinnene virker å ha hatt et godt forhold til familien, samtidig som kun rundt halvparten av de kvinnene i mitt materiale jeg hadde opplysninger om, hadde barnet hos seg. Flere barn ble boende hos besteforeldre, mens et relativt høyt antall barn døde. De kvinnene som var alene og forsøkte å beholde barnet hos seg, fikk ofte et hardt liv med mye arbeid og lite penger. Det ble liten tid til å ta seg av barnet, som kanskje også var en levende påminnelse om den bitre skjebnen som var blitt dem til del.³²²

I kontrast til de få kvinnene som beholdt barnet hos seg, står de som giftet seg. Materialet mitt er svært lite, men hele 79 av 83 kvinner giftet seg. Hvor gode ekteskap disse kvinnene fikk, er usikkert, men jeg tror Ericsson og Simonsen har et poeng når de snakker om kvinnes verdi

---

³¹⁸ Div. Fylkesmark. Troms I, mappe 942.

³¹⁹ Div. Fylkesmark. Troms I, mappe 939.

³²⁰ Div. Fylkesmark. Troms I, mappe 927.

³²¹ Ericsson og Simonsen 2005: 175.

³²² Ericsson og Simonsen 2005: 54-55.

på ekteskapsmarkedet, og innflytelsene denne hadde på ekteskapene deres. Samtidig var det ikke så stor forskjell hva angår barn og inngåelse av ekteskap hos kvinnene i mitt materiale, og andre enslige mødre. Jeg tror det er viktig å legge vekt på at kvinnenes situasjon i årene etter krigen, ikke kun bar preg av at de ble ansett som ”tyskerjenter,” men også av at de var enslige forsørgere i en tid da kvinner skulle være gift og bli forsørget.

Sosialdepartementet brukte over fire år på å avgjøre behandlingen av bidragssakene. Kvinnene som hadde fått barn med tyske soldater, gikk dermed i flere år uten å motta noen form for støtte for barna sine. Man kan bare tenke seg hvor økonomisk vanskelig det må ha vært for en kvinne som i utgangspunktet var enslig forsørger. Samtidig var det relativt mange kvinner som ikke ønsket å søke om bidrag når sakene endelig kom opp, noe som tyder på at de nok ville legge fortiden bak seg. Ifølge K. Olsen skapte det sterk uro hos mange av kvinnene å plutselig få en henvendelse på 50-tallet om man ønsket å søke om bidrag. Noen var kanskje i ekteskap der den nye mannen ikke visste om barnet, eller at det hadde tysk far. Kvinnene kunne ha flyttet til et nytt sted og ville holde fortiden skjult for omgivelsene, mens andre ville klare seg selv.³²³

Prosessen for å søke om bidrag, var omfattende, og sjansene for å motta betaling var små. Flere kvinner fikk avslag på søknadene sine, og de hadde liten mulighet til selv å følge opp saken. Det var få verger som ønsket å søke om bidrag. Disse hadde kanskje andre økonomiske grunnlag enn mødrene, i tillegg til at de neppe hadde noe ønske om å komme i kontakt med barnefaren.

De færreste kvinnene fikk noen lett skjebne. De fleste kvinnene i mitt materiale begynte sitt liv som mor som enslig forsørger før de ”klarte” å bli gift med en norsk mann. Mange var svært unge da de ble gravid og de var uten noen mann som kunne støtte dem, verken økonomisk eller praktisk. Noen kvinner fikk kanskje lykkelige ekteskap og klarte seg bra, mens andre ikke var så heldig. Hvordan kvinnenes status og senere valg gikk ut over barna, vil jeg ikke komme inn på i denne oppgaven, men ifølge Ericsson og Simonsen var det mange barn som fikk en vanskelig oppvekst. De var det synlige beviset på morens ”feilgrep.” Flere barn ble ikke tatt med inn det nye ekteskapet, oftest var det nok den nye mannen som ikke ville ha barnet der, men kvinnen selv ville kanskje også ”begynne på nytt.”³²⁴ Selv om

---

³²³ Olsen 1998: 415-417.

³²⁴ Ericsson og Simonsen 2005: 54-55.

kvinnene på overflaten virker å ha blitt integrert i samfunnet, tror jeg mange måtte betale en høy pris for det de hadde gjort, og minnene og ”skammen” måtte de leve med hele livet.

7. Konklusjon.

Formålet med denne oppgaven var å forsøke si noe om hvem kvinnene som hadde et forhold til tyske soldater var, og hvilke reaksjonene de ble møtt dem. Jeg har tatt i bruk fire underproblemstillinger som hver skulle ta for seg forskjellige aspekter ved kvinnene. Disse problemstillingene inkluderte kvinnenes bakgrunn, kvinnenes forhold til barnefaren, reaksjoner som ble rettet mot kvinnene rett etter krigen, og kvinnenes sosiale situasjon etter krigen. Jeg har sett på tre geografiske steder for å gjøre utvalget mer representativt og for å kunne se om det var store forskjeller stedene imellom. Jeg har valgt å ta utgangspunkt de kvinnene som fikk barn med soldatene. Jeg ønsket å gi et bilde av en typisk kvinne som var sammen med en tysk soldat og jeg mener at et slikt utvalg er et bra utgangspunkt for å kunne beskrive en ”gjennomsnittlig” kvinne som hadde et forhold til en tysk soldat.

Motivasjonen bak oppgaven var, ved siden av egen interesse, det faktum at det har blitt gjort svært lite forskning i Norge på disse kvinnenes bakgrunn. Mange forskere har tatt det for gitt at kvinnene var enten det ene, eller det andre, uten å ha utført noen tilfredsstillende kvantitative undersøkelser på kvinnenes bakgrunn og opplevelser. Jeg har valgt å ikke bruke nedverdiggende og lite beskrivende titler som ”tyskertøs,” eller ”tyskerjente.” Samtidig har jeg ikke funnet noen ny tittel på kvinnene. Hvilket kriterium skal man, for eksempel, legge til grunn for å plassere kvinner innenfor denne gruppen. Var ”tyskerjenter” de som fikk barn med soldatene, de som giftet seg, de som kun arbeidet for tyskerne, eller de som ble straffet etter krigen? I mangel på noe bedre, har jeg benyttet betegnelsene ”kvinner som var sammen med tyske soldater,” og ”kvinner som hadde et forhold til tyske soldater.” Disse betegnelsene gir ikke noen tilfredsstillende beskrivelse av kvinnene, og jeg håper at man i videre forskning kan arbeide med å gi kvinnene en bedre betegnelse og tittel.

Jeg har tatt i bruk fire forskjellige kilder, fødselsregistre for Lenvik, Alta og Tromsø sokneprestembete, saksmapper fra fylkesmannsarkivet, en arrestprotokoll for Tromsø politikammer, og avisene *Tromsø*, *Nordlys* og *Senjens Blad*. Jeg hadde trodd at jeg ville finne igjen de samme kvinnene i de forskjellige kildene, men jeg fant flere kvinner og flere skjebner. I alt har jeg funnet 635 kvinner. I kapittel 3.8 gjorde jeg noen enkle regnestykker som viste at det var en relativt stor andel av kvinnene i Tromsø, Lenvik og Alta som kunne ha hatt et forhold til tyske soldater. På bakgrunn av de kvinnene jeg har registrert mener jeg det

er grunn til å tro at det var mange flere kvinner, enn hva man har antatt til nå, som hadde et forhold til en tysk soldat.

Kildematerialet har gitt god informasjon om kvinnene, samtidig som det har hatt den svakheten at det som regel kun framstilte kvinnenes versjon av hendelser og kjensgjerninger. Jeg har ikke hatt noen mulighet til å dobbelsjekke opplysningene kvinnene har gitt, og har derfor valgt å fremstille opplysningene slik jeg fant dem i kildemateriale. Resultatet er at oppgaven, til en viss grad, kan beskrives som kvinnenes versjon av seg selv og det som hendte.

Kvinnenes bakgrunn var variert, samtidig som den ikke skilte seg særlig ut fra andre kvinners. Kvinnene var som regel i en ung kjærestesøkende alder, mellom 15-25 år da krigen brøt ut. Både i Alta og i Lenvik kom de fleste kvinnene fra selve stedet. I Tromsø hadde kvinnene en mer variert geografisk opprinnelse, noe som nok skyldes stedets størrelse og status, samtidig som flertallet av kvinnene, også her, kom fra området rundt byen. Kvinnene hadde en relativ stor yrkesspredning, selv om flertallet av kvinnene var ansatt innenfor husarbeid, som de fleste andre unge kvinner på den tiden. Flere av kvinnene arbeidet for Wehrmacht, noe som indikerer at par ble kjent med hverandre gjennom felles arbeidsplass. Svært få kvinner hadde utdanning utover folkeskole, eller politisk engasjement.

Kvinnenes forhold til barnefaren virker i stor grad å ha vært seriøse forbindelser mellom par som var oppriktig glade i hverandre. At såpass mange fedre innrømmet farskapet, forsterker dette inntrykket. Flere kvinner opplyste at paret var forlovet og ønsket å gifte seg. Hvor seriøst ment dette var i enkelte tilfeller, er vanskelig å si. Mange ønsket nok å gjøre det beste ut av den situasjonen man hadde havnet i. Uansett ønsker var det få kvinner som faktisk giftet seg med den tyske forloveden sin, noe jeg tror skyldes den lange og kompliserte saksbehandlingen, og krigens gang. Selvfølgelig var det ikke slik at alle som møtte hverandre, ønsket å være sammen for livet. Noen var ute etter litt moro, og hadde aldri planer om å begi seg ut på noe seriøst. Forholdene virker i alt ikke å skille seg noe videre ut fra ”vanlige” kjærlighetsforhold, bortsett var at svært få par fikk gjennomført planene sine.

Med den økonomiske støtten fra Lebensborn kom kvinnene inn under en mye bedre støtteordning enn hva norske myndigheter kunne tilby. De kvinnene som takket ja til støtte, var neppe klar over at det var tyske myndigheter som hadde avgjort at all hjelp skulle

formidles av Lebensborn, kvinnene kjente heller ikke til motivene bak støtten. Kanskje trodde de at den norske stat ikke ville ha noe med dem å gjøre, mens tyske myndigheter forbarmet seg over dem. Samtidig kan det jo tenkes at det var mer naturlig for kvinnene at tyske myndigheter skulle betale for barnet, da barnefaren faktisk var tysk. Kvinnene ble generelt fordømt av befolkningen fordi de hadde vært sammen med menn fra en fiendtlig okkupasjonsmakt. At de ble så godt ivaretatt under krigen, må nok ha ført til en viss sjalusi og ha forsterket fordømmelsen av dem. Samtidig er det vanskelig å si noe om i hvor stor grad folk var klar over den hjelpen tyske myndigheter gav til disse kvinnene, og om kvinnene visste om andre kvinner som mottok hjelp.

Reaksjoner mot kvinnene rett etter krigen kom fra alle kanter. Både privatpersoner og myndighetene tok del i overgrepene. Det virker som det var heller vilkårlig hvem man gikk etter, samtidig som materialet mitt indikerer at de kvinnene som hadde barn, i større grad, ble skånet. Kvinnene ble utsatt for fysiske overgrep, uthengt i aviser og beskrevet som åndssvake i forskning og litteratur. De ble hentet av politi og hjemmestyrker og internert i leire, og de mistet arbeidet sitt. Om kvinnene valgte å gifte seg med sine tyske kjærester etter krigen, ble de fratatt sitt norske statsborgerskap og internert i leire sammen med sin tyske mann, samtidig som de ble framstilt i egne lysingsspalter i enkelte aviser, slik at "alle" kunne se hvem de var. Selv om overgrepene fant sted innenfor en kort periode, tror jeg merket de satt på kvinnene, for mange, varte livet ut. Opplevelsene til de kvinnene som valgte å dra til Tyskland, har ikke blitt nærmere tatt opp i denne oppgaven, men mange led nok en hard skjebne.

Selv om det synlige oppgjøret mot kvinnene avtok etter relativt kort tid, forble kvinnene stemplet som "forrædere" og "tøser." De fleste visste nok om hvilke kvinner som hadde fått barn, blitt internert, eller utsatt for andre overgrep, slik at kvinnene stod i fare for å bli utsatt for andre former for trakassering senere. Om man personlig ikke ble utsatt for overgrep etter krigen, må de hendelsene som fant sted ha satt sterkt preg på de fleste kvinnene som hadde vært sammen med tyske soldater. Man fikk klar beskjed om at slike som dem var en skam. Å bli stemplet som "tøs" eller "tyskerjente," var heller ikke bare et stempel som gjorde en kvinne til noe i andres øyne. Det må også ha preget kvinnes selvoppfatning. Andres tolkning av måten kvinnene handlet på under krigen, må også ha hatt innvirkning på hvordan kvinnene kom til å se på seg selv.

Kvinnenes sosiale situasjon etter krigen kjennetegnes med at de satt alene igjen med et barn de hadde fått utenfor ekteskap med en av fiendens soldater. Barnefaren kunne ha falt, være internert, eller allerede tilbake i sitt hjemland. Kvinnene mottok ikke lengre noen støtte for barnet sitt, og de fleste var dermed tvungne til å søke seg arbeid for å livnære seg selv og barnet. Hvilke muligheter de hadde for å beholde barnet, virker å ha vært avhengig av den støtten de fikk fra egen familie. Mange kvinner måtte gi fra seg barnet, enten til forpleining, eller adopsjon. De fleste kvinnene giftet seg senere, noen av kjærlighet, andre mer av nødvendighet. Noen fikk gode ekteskap, andre slet. Felles for de som giftet seg med en annen enn barnefaren, var at de hadde en fortid som forfulgte dem, og preget dem for resten av livet.

Når bidragssakene endelig kom tidlig på 50-tallet og kvinnene hadde gått i over fem år uten å motta noen form for støtte for barna sine, var det mange som ikke ønsket å rippe opp i fortiden. Av de kvinnene som ønsket bidrag, var det bare litt over halvparten som fikk det innvilget.

Få har forsøkt å sette seg inn i hvordan kvinnene må ha opplevd årene etter krigen. Et flertall av krigsbarna kan fortelle om en oppvekst preget av mobbing, utstøting og problemer. Er det grunn til å tro at mødrene, som hadde enda mer ”skyld” i det som hadde hendt, hadde det noe lettere? Svært få kvinner har villet fortelle om opplevelsene sine, selv til sine egne barn. Jeg tror at kvinnene må ha følt en veldig sterk skyldfølelse og skam, slik at de ikke klarte å fortelle sitt eget barn om sin fortid og hvem barnets far var. Det er som om de har villet legge et lokk over hendelsene og fortie dem. Ericsson og Simonsen beskriver kvinnenes stillhet som et forsvar mot å gjenoppleve dypt krenkende hendelser. Tausheten kunne brukes som en strategi for å holde det skammelige skjult for omverdenen, i håp om å slippe sosial utstøtning og stemping.³²⁵ Men stemplet inni seg, ble de kanskje aldri kvitt.

Jeg har ikke funnet noe grunnlag for å si at kvinnene hadde noen fellestrekk som gjorde dem til en type kvinner som hadde lettere for å falle for tyske soldater, enn andre kvinner. Det som gjorde at vi i dag ser på dem som en gruppe, var at de valgte en tysk soldat som kjæreste under okkupasjonen og at de ble utsatt for til dels grove overgrep i tiden etter krigen. Samtidig var motivene bak forholdene og kvinnenes opplevelser så forskjellig at kvinnene selv neppe har følt seg som noen gruppe. Kvinnene som var sammen med tyske soldater, virker ikke å ha

---

³²⁵ Ericsson og Simonsen 2005: 76-82.

skilt seg ut fra kvinner flest. Noen kvinner søkte kjærlighet, andre nærhet, spenning, beskyttelse, eller fordeler. Det er likevel viktig å påpeke at kvinnene ikke var uskyldige viljeløse ”jenter.” Allerede under krigen fantes det motforestillinger mot det de gjorde. Kvinnene tok et bevisst valg da de ble sammen med en tysk soldat, og de måtte betale en høy pris for det valget de gjorde.

Mye kan skrives om det kvinnene gjorde var moralsk rett eller galt. Man kan forsvare dem eller angripe dem. Samtidig kan man ikke komme bort i fra at det i hovedsak var snakk om unge kvinner som forelsket seg i en mann. Alle har vært forelsket, og alle vet at en forelsket person ikke velger sin utvalgte etter hvem som er den beste sett fra et objektivt ståsted, eller etter hva som er best å gjøre. Er man forelsket føler man at man kan klare alt, man tenker knapt over følgene av det man gjør, og man enser ikke det som er rundt en. Hva som skjer når den man vil ha blir sendt bort, faller i slag, viser seg å være gift, eller ikke vil ha en, er en annen historie. At en forelskelse, affære, eller et forhold skulle få så store konsekvenser, var det nok få kvinner som tenkte over, de forestilte seg nok heller ikke at folk ville reagere så sterkt som de gjorde.

Kvinner og okkupasjonssoldater er ikke et fenomen kun knyttet til andre verdenskrig og Norge. At en kvinne som inngår kontakt med fienden blir ansett som en forræder er kjent både fra kongsdatteren Midea i gresk mytologi og Pocahontas forelskelse i John Smith. Det er et tema som er høyst aktuelt enda i dag. Grunnen til at disse kvinnene blir betraktet som forrædere og svikere, er fordi deres avvik er knyttet til deres kjønn og seksualitet. En seksualitet som blir oppfattet som nasjonens eiendom. Kvinnenes seksualitet, som de selv regner som en privatsak, blir et offentlig, skammelig anliggende som de blir straffet for.³²⁶

I Norge har svært få kvinner villet fortelle om sin skjebne. Dette har ført til at man vet svært lite om kvinnene som var sammen med tyske soldater, og til at forestillinger og antagelser har fått tatt overhand. Denne oppgaven har brakt ny kunnskap om disse kvinnene og vist at de var ”som unge kvinner flest.” De fantes innen de fleste yrkesgrupper, bodde på hjemstedet, eller var tilreisende. Mange var i seriøse forhold og noen giftet seg med forloveden sin under, eller etter krigen. Da krigen tok slutt ble kvinnene behandlet på en måte som stemplet, både dem og barna deres, i lang tid framover.

---

³²⁶ Ellingsen 1995: 200.

Det har vært svært interessant og lærerikt å arbeide med denne oppgaven, og det finnes et stort kildemateriale som kan utforskes. Jeg håper at oppgaven kan bidra til økende interesse for dette emnet, og gi inspirasjon til å ta for seg andre aspekter ved kvinnene og da særlig deres situasjon i etterkrigstiden.

8. Vedlegg.

8.1 Tabell VII over kvinnenes yrker i forhold til Folketellingen. Til kapittel 4.6.

Tabell VI. Kvinnenes yrker sammenlignet med folketellingene.

Mitt utvalg		Industri/ håndverk		Forretningsvirksomhet/ varehandel		Hotell og kafedrift[1]		Annen samferdsel (post, jernbane)		Husarbeid for andre		Husmødre		Husarbeidere hjemme		andre		sum	
Lenvik		11	27 %	1	5 %	2	5 %	1	2 %	9	22 %	2	5 %	12	29 %	3	7 %	41	100 %
Alta		4	8 %		2 %	1	2 %		0 %	16	33 %	4	8 %	14	29 %	10	20 %	49	100 %
Tromsø		16	9 %	11	6 %	11	6 %	2	1 %	67	39 %	6	4 %	36	21 %	22	13 %	171	100 %
Gjennomsnitt		31	12 %	12	5 %	14	5 %	3	1 %	92	35 %	12	5 %	62	24 %	35	13 %	261	100 %
Folketellingene																			
Lenvik	1930	37	2 %	19	1 %		0 %	9	1 %	230	13 %	918	53 %	505	29 %	0	0 %	1718	100 %
	1946	68	3 %	32	1 %	36	2 %	20	1 %	203	9 %	1335	60 %	523	24 %	0	0 %	2217	100 %
Alta	1930	21	2 %	15	2 %		0 %	12	1 %	109	13 %	484	57 %	215	25 %	0	0 %	856	100 %
	1946	37	3 %	30	2 %	24	2 %	22	2 %	126	9 %	810	60 %	294	22 %	0	0 %	1343	100 %
Tromsøområdet	1930	381	7 %	396	7 %	152	3 %	37	1 %	932	16 %	2722	48 %	1070	19 %	0	0 %	5690	100 %
	1946	370	6 %	465	7 %	147	2 %	85	1 %	792	12 %	3921	58 %	943	14 %	0	0 %	6723	100 %
Gjennomsnitt		914	5 %	957	5 %	359	2 %	185	1 %	2392	13 %	10190	55 %	3550	19 %	0	0 %	18547	100 %

Kilde: Fødselsregistre for Tromsø, Lenvik og Alta sokneprestembete, FT1930 og FT1946.

9. Bibliografi.

9.1 Kilder.

9.1.1 Utrykte kilder.

Statsarkivet i Tromsø: Fødselsregister for Lenvik Sokneprestembete 1939- 1951. I arkiv for Lenvik sokneprestembete, under øvrighetsfunksjoner, fødselsregistre 1916-1984. Boks 91; 1939-1951.

Statsarkivet i Tromsø: Fødselsregister for Tromsø Sokneprestembete 1936-1943. I arkiv for Tromsø sokneprestembete under øvrighetsfunksjoner, fødselsregistre 1916-1984. Boks 134; 1936-1943, og boks 135; 1942-1947.

Statsarkivet i Tromsø: Fødselsregister for Alta Sokneprestembete 1933-1948. I arkiv for Alta sokneprestembete, under øvrighetsfunksjoner, fødselsregistre 1915-1982. Boks 41; 1933-1948.

Statsarkivet i Tromsø: Fylkesmannsarkivet for Troms. Korrespondansen og saksdokumenter. Serie "bidrags- og farskapssaker og krigbarnsaker," boksnummer 851-958. For Lenvik boks: 910, 916, 919, 920, 923, 924, 925, 929, 931, 934, 940, 944. For Tromsøområdet boks: 903-910, 912-930, 932, 933, 934, 936, 941, 942, 943, 946, 92.

Statsarkivet i Tromsø: Fylkesmannsarkivet for Troms. Korrespondansen og saksdokumenter. Serie "krigbarnsaker," boksnummer 959-968. For Lenvik boks 960, 961, 963, 964. For Tromsøområdet boks 960, 961, 963, 965, 969.

Statsarkivet i Tromsø: Fylkesmannsarkivet for Finnmark. Serie "tyske farskapssaker." Boks: 4, 11, 24, 30, 33, 71,86, 87, 105, 121, 140, 172, 174, 194, 233, 262, 283, 287, 298, 299, 309, 336, 357, 375, 377, 398, 427, 452, 464, 469, 470. Saksnummer: 1557, 1580, 1581, 1584, 1585, 1586, 1590, 1591, 1594, 1596, 1597, 1598.

Statsarkivet i Tromsø: Troms politikammers arkiv, lp.nr 2394. Arrestprotokoll 1945-46. "Protokoll over arresterte 1945-46 i henhold til provisorisk anordning av 26.02.1943 § 6 og § 7."

9.1.2 Aviser.

Nordlys 8.mai-31.desember 1945.

Tromsø 8.mai-31.desember 1945.

Senjens Blad 8.mai-31. desember 1945.

Norsk Lysingsblad, 63. årgang, nr. 102-291. 15.mai-31.desember 1945.

9.2 Litteratur.

Borge, B, H., ”*De kalte oss naziynge*l.” *NS barnas historie 1940-2002*, Oslo 2002.

Borgersrud, L., *Vi ville ikke ha dem*, Oslo 2005.

Borgersrud, L., *Staten og krigsbarna*, Institutt for kulturstudier, UIO, Oslo 2004.

Borgersrud, L., *Overlatt til svenske myndigheter*, Institutt for kulturstudier, UIO, Oslo 2002.

Borren, A., *Krigsgenerasjonen forteller*, Soløy 2000.

Bunting, M., *The Channel Islands under German rule, 1940- 1945*, Great Britain 1995.

Christensen, P., Pedersen, G., *Tromsø gjennom 1000 år, bind 3, ishavsfolk, arbeidsfolk og fintfolk 1900-1945*. Tromsø 1995.

Drolshagen, E., ”*Det skal de ikke slippe godt fra*.” Hamburg 1998. Oversatt fra tysk av Anette Petersen 1999

Daatland Leira, A., *Kjærligheten har ingen vilje*, Oslo 1987.

Eikeset, Kjell Roger, *Altas historie Bind 3*, Alta kommune 1998.

Ellingsen, D., *Krigsbarns levekår, en registerbasert undersøkelse*, Statistisk Sentralbyrå, september 2004.

Ellingsen, D., Warring, A., Björnsdottir, I., *Kvinner, Krig og Kjærlighet*, Oslo 1995.

Eriksen, A., *historie, minne og myte*, Oslo 1999.

Eriksen, K. E., og Halvorsen, T., *Norge i krig, bind 8; frigjøring*. Oslo 1987.

Eriksen, K. E., og Halvorsen, T., *Norge i krig, bind 5; lokalbefolkning og okkupasjonsmakt*. Oslo 1987.

Fjørtoft, K., *Oppgjøret som ikke tok slutt*, Oslo 1997.

Gjestland, T., og Gundersen, T., ”tyskertøser på Hovedøya,” *St. Hallvard* 2/1999. s.5-19.

Helgesen, K., ...f.t., siktet som tyskertøs, i *historisk tidsskrift* Nr. 3/1990, s. 285- 310.

Hiide, L., *De lettsindige og tankeløse*, Oslo 1996.

Junila, M., *kotirintaman aseveljeyttä*, Helsinki 2000.

Kjeldstadli, K., *Fortida er ikke hva den en gang var*, Oslo 1999.

Kjeldstadli, K., (red.) *Norsk innvandringshistorie, Bind 3*, H. Tjelmeland og G. Brochmann, Oslo 2003.

Kjendsli, V., *Skammens barn*, Oslo 1986.

Koch, B., *De sovjetiske, polske og jugoslaviske krigsfanger i tysk fangenskap i Norge 1941-1945*. Hovedoppgave i historie, Universitetet i Tromsø 1988.

Kontrast 02.03.86. Diverse artikler.

Kuhnle, Jakob R., *Vi som ble hjemme*, 1945.

Larsen U.S. (red.), *I krigens kjølvann*, Oslo 1999.

Lähteenmäki, M., *Jänkäjääkärettä ja parakkipiikoja*, Helsinki 1999.

Lenvik Historielag, *Årbok for Lenvik 2001*, 2001.

Lenvik Historielag, *Årbok for Lenvik 2005*, 2005.

Lørdal, E., *Tyske militære avdelinger og feltpostnumre tilknyttet Norge 1940-1945*. 2001.

Svarstad., A. "Barna ingen snakker om," i *Morgenbladet*, 7-13 januar 2005.

Nedreaas, T., *Bak skapet står øksen*, 1982.

Norges forskningsråd, *En hvitbok, utvalgte offentlige dokumenter om krigsbarn*, Oslo 1999.

Norges forskningsråd, *Fiendens barn? Kunnskapsstatus- kunnskapsbehov*, Oslo 1999.

Olsen, K., *Krigens barn*, Oslo 1998.

Picaper, J-P., *Die kinder der Schande*, München 2005.

Rasmussen, A., Det intellektuelle nivå hos 310 tyskertøser, i *Nordisk psykiatrisk medlemsblad* nr.1 1947, s. 166-169.

Rediess., *SS für ein Grossgermanen. III Schwert und Wiege*, Oslo 1943.

Samfunnsøkonomiske studier nr.17, *Dødelighet blant spedbarn i Norge 1901-1963*. Statistisk Sentralbyrå 1966.

Seip, A-L., *Veien til velferdstaten*, Oslo 1994.

Senje, S., *Dømte kvinner*, Oslo 1986.

Simonsen, E og Ericsson, K., *Krigsbarn i fredstid*, Institutt for kriminologi og retts sosiologi, UIO, *K- serien* Nr. 1/ 2004.

Simonsen, E og Ericsson, K., *Krigsbarn i fredstid*, Oslo 2005.

Skodvin, M., *Norsk historie 1939- 1945*, Oslo 1991.

Statistisk sentralbyrå, NOS VIII.196, *Folketellingen i Norge 01.12.1930*, 3. hefte, Oslo 1932.

Statistisk sentralbyrå, NOS XI.2, *Folketellingen i Norge 31.12.1946*, 1. hefte, Oslo 1950.

Statistisk sentralbyrå, NOS XI 197, *Statistikk over landsvik 1940-1945*, Oslo 1954.

Statistisk sentralbyrå, *Samfunnsøkonomiske studier 17*, Oslo 1966.

Sørreisa Historielag, *Årbok for Sørreisa; Sørreisa 1940-1945*. Nr 1. 1995.

Tjelmeland, H., *Tromsø gjennom 1000 år, bind 4, fra byfolk og bona til tromsøværing 1945-1996*. Tromsø 1996.

Ulateig, E., *Fordømte engler, norske kvinner på Østfronten*. Oslo 2004

Ustad, Willy, *Fire søsken*, Oslo 1993.

Virgili, F., *Shorn women. Gender and punishment in liberation France*, United Kingdom 2002.

Warring, A., *Tysker piger under besættelse og retsopgør*, København 1994.

Wassmo, H., *Huset med den blinde glassveranda* 1981, *Det stumme rommet* 1983, *Hudløs himmel* 1986.

Wiig, B., *Kvinner selv*, Oslo 1984.

Øksnevad, T., *Det lå i luften*, Oslo 1946.

9.3 Internettssider.

<http://lotus.uib.no/norgeslexi/krigslex/n/n5.html#nyordning>. 6.03.06.

<http://www.snl.no/article.html?id=550118&search=utferdige%20forelegg>. 23.03.06.

www.norgesdokumentasjon.no/rapporter/3/HVAHENDTE.pdf. 09.08.05

http://www.norgesdokumentasjon.no/rapporter/7-LEBEN_A.PDF. 09.08.05.

<http://www6.dw-world.de/en/2086.php>. 17.11.05